

PANNON EGYETEM

NYELVTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

MAGYAR-ÉSZT KONTRASZTIVITÁS ÉS HIBAELEMZÉS

(EGY ÉSZT GYAKORLÓKÖNYV KONCEPCIÓJA)

Témavezető: Dr. Lengyel Zsolt, CSc.
egyetemi tanár

**MAGYAR-ÉSZT KONTRASZTIVITÁS ÉS HIBAELEMZÉS
(EGY ÉSZT GYAKORLÓKÖNYV KONCEPCIÓJA)**

Értekezés doktori (PhD) fokozat elnyerése érdekében

Írta:
VÍGHNÉ SZABÓ MELINDA

Készült a Pannon Egyetem Nyelvtudományi Doktori Iskola
alkalmazott pszicholingvisztikai alprogramjának keretében

TÉMAVEZETŐ: DR. LENGYEL ZSOLT, CSc., EGYETEMI TANÁR
Elfogadásra javaslom (igen/nem)

(alíírás)

A jelölt a doktori szigorlaton ..... %-ot ért el.

Az értekezést bírálóként elfogadásra javaslom:

Bíráló neve: .....igen/nem

.....
(alíírás)

Bíráló neve: .....igen/nem

.....
(alíírás)

Bíráló neve: .....igen/nem

.....
(alíírás)

A jelölt az értekezés nyilvános vitáján .....%-ot ért el.

Veszprém,
.....

a Bíráló Bizottság elnöke

A doktori PhD oklevél minősítése .....

.....
az EDT elnöke

Köszönetnyilvánítás

Ezúton fejezem ki hálás köszönetemet témavezetőm, **Dr. Lengyel Zsolt** egyetemi tanárnak az értekezés megírásához nyújtott szakmai segítségéért.

Külön köszönettel tartozom **Dr. Pusztay János** egyetemi tanár és **Dr. Szilágyi-Kósa Anikó** egyetemi docens előopponenseknek, hogy munkámat mélyreható figyelmükkel és meglátásaikkal megtisztelték. Szeretnék köszönetet mondani az értekezés műhelyvitáján részt vevő bizottságnak, melynek tagjai, **Dr. Földes Csaba** egyetemi tanár (elnök), **Dr. Nyirkos István** professor emeritus és **Dr. Navracsics Judit** egyetemi docens ösztönző észrevételeikkel szintén hozzájárultak az értekezés végső formájának elkészítéséhez.

Továbbá szeretném megköszönni **Marju Ilvesnek**, a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola Uralisztika Intézeti Tanszékének volt észt anyanyelvi lektorának, **Reet Klettenbergnek**, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének észt anyanyelvi lektorának, **Kirli Ausmeesnek**, a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara Finnugor Nyelvészeti Tanszékének volt észt anyanyelvi lektorának, valamint **Tóth Viktóriának**, a Tartui Egyetem Finnugor Tanszékének volt magyar anyanyelvi lektorának, hogy a tanulók írásbeli munkáit számomra összegyűjtötték és átadták.

Víghné Szabó Melinda

Tartalomjegyzék

Magyar nyelvű kivonat.....	8
Német nyelvű kivonat.....	9
Angol nyelvű kivonat.....	10
Bevezetés.....	11
1. A témaválasztás indoklása.....	12
2. A kutatás célja.....	13
3. A kutatás menete és módszere.....	14
4. A dolgozat felépítése.....	14
5. Hipotézisek.....	15
I. RÉSZ: A kutatás tudományági kapcsolódásai.....	16
1. Alkalmazott nyelvészet.....	16
2. Nyelvidaktika és nyelvtanulás.....	17
3. Nyelvtipológia és areális nyelvészet.....	21
4. Kontrasztív nyelvészet.....	26
5. Pszicholingvisztika – közelítő rendszerek vizsgálata.....	31
5.1. A nyelvtanulás átmeneti szakaszai.....	31
5.2. A köztes nyelv.....	32
5.3. Transzfer vagy köztes nyelv?.....	35
5.4. Hibaelemzés – a hiba jelentésének újraértelmezése.....	37
5.5. Az írás pszicholingvisztikája.....	40
6. Összefoglalás.....	41
II. RÉSZ: Magyar-észt egybevetés.....	43
1. Fonológiai-fonetikai szint.....	45
2. Morfofonológiai szint.....	46
2.1. Tőmorfémák.....	46
2.2. Toldalékmorfémák.....	52
2.3. Magánhangzó-harmónia.....	52
2.4. Morfémahatárok.....	53
2.5. Allomorfia és homonímia.....	53
3. Morfológiai szint.....	54
3.1. Az igék morfológiája.....	56

3.1.1. Magyar és észti igeragozás.....	57
3.1.2. Az igekötők morfológiája.....	66
3.2. Az igenevek morfológiája.....	67
3.2.1. A főnévi igenév.....	67
3.2.2. A melléknévi igenév.....	67
3.2.3. A határozói igenév.....	68
3.3. A főnevek morfológiája.....	68
3.3.1. Egyes szám – többes szám.....	68
3.3.2. A főnevek toldalékolása.....	69
3.3.3. A magyar és az észti esetrendszer.....	70
3.4. A melléknevek morfológiája.....	73
4. Morfoszintaktikai szint.....	73
4.1. A szóösszetételek vizsgálata.....	73
4.2. A névelők vizsgálata.....	74
4.3. A névmások vizsgálata.....	74
4.4. A névszói szerkezetek vizsgálata.....	75
5. Szintaktikai szint.....	75
5.1. A birtoklás kifejezése.....	75
5.2. Az egyeztetés.....	76
5.3. Az igevonatok.....	77
6. Lexikai szint.....	77
7. Összefoglalás.....	78
III. RÉSZ: Az észti mint idegen nyelv hibaelemzéses vizsgálata.....	80
1. Az észti mint idegen nyelv oktatása.....	80
2. A kezdő szakasz magyar és észti oktatási segédanyagai.....	81
2.1. Jegyzetek.....	81
2.2. Nyelvkönyvek.....	82
2.3. Szótárak.....	82
3. A haladó szakasz magyar és észti oktatási segédanyagai.....	82
3.1. Nyelvkönyvek.....	82
3.2. Szótárak.....	83
4. A nyelvtudás szintjei.....	83
5. Hibaelemzéses vizsgálat.....	85
5.1. Előkészítés, lebonyolítás, értékelés.....	85
5.2. Az alapkursusban résztvevők írásbeli nyelvhasználatának hibaelemzéses vizsgálata.....	88

5.2.1. Morfofonológiai hibák	88
5.2.2. Morfológiai hibák.....	92
5.2.3. Morfoszintaktikai hibák	96
5.2.4. Szintaktikai hibák.....	97
5.2.5. Lexikai hibák.....	102
5.3. A haladó kurzusban résztvevők írásbeli nyelvhasználatának hibaelemzéses vizsgálata.....	103
5.3.1. Morfofonológiai hibák	103
5.3.2. Morfológiai hibák.....	104
5.3.3. Morfoszintaktikai hibák	105
5.3.4. Szintaktikai hibák.....	106
5.3.5. Lexikai hibák.....	109
6. Összefoglalás.....	109
6.1. Visszacatolás a hipotézisekre	112
6.2. Következtetések, tanulságok és javaslatok.....	113
IV. RÉSZ: Egy észt gyakorlókönyv koncepciója.....	115
1. Alapszintű feladatsorok.....	116
1.1. Morfológiai szint.....	116
1.2. Szintaktikai szint.....	118
1.3. Lexikai szint.....	123
2. Haladó szintű feladatsorok.....	124
2.1. Morfológiai szint.....	124
2.2. Szintaktikai szint.....	126
2.3. Lexikai szint.....	129
Magyar nyelvű tézisek	130
Angol nyelvű tézisek.....	137
Irodalom	145

Magyar nyelvű kivonat

MAGYAR-ÉSZT KONTRASZTIVITÁS ÉS HIBAELEMZÉS (EGY ÉSZT GYAKORLÓKÖNYV KONCEPCIÓJA)

Az értekezés témáját egy magyar-észti tipológiai-kontrasztív vizsgálat adja, amelyet hibaelemzés egészít ki. A hibaelemzéses vizsgálat egy észti gyakorlókönyv alapjait teremti meg.

A tipológiai-kontrasztív nyelvészeti kutatások alkalmazása magyar-észti viszonylatban az összehasonlító kutatások kiszélesítését jelenti: egyrészt két finnugor nyelv összevetésére aránylag kevés példa van a szakirodalomban, másrészt a két nyelv rokonságának következtében a szerkezeti és funkcionális azonosságok és eltérések fokozottabban kerülnek előtérbe. A kutatásban nagy hangsúlyt kapnak a morfofonológiai, morfológiai, morfoszintaktikai, szintaktikai és lexikai részrendszerek.

A hibaelemzéses vizsgálatban a hibák a nyelvtanulás dinamikus és változó folyamatában a forrás- és a célnyelv között működő közelítő rendszerek elemeiként jelennek meg. A köztes nyelv kutatása lehetővé teszi a vizsgált nyelvek tipológiai jellemzőinek mélyebb feltárását is. A hibák gyűjtése, azonosítása, csoportosítása emellett alapot nyújt egy leendő gyakorlókönyv létrehozásához.

**UNGARISCH-ESTNISCHES KONTRASTIVITÄT UND FEHLERANALYSE
(KONZEPTION EINES ESTNISCHEN ÜBUNGSBUCHES)**

Für das Thema der Doktorarbeit bildet die Basis eine typologisch-kontrastivische Untersuchung des Ungarischen und des Estnischen. Die Fehleranalyse gilt als eine Grundlage eines estnischen Übungsbuches.

Die typologisch-kontrastivische Untersuchung des Ungarischen und des Estnischen bedeutet eine Verbreitung der kontrastivischen Forschungen: einerseits ist der Vergleich zweier finnisch-ugrischer Sprachen fast ohne Beispiel in der Fachliteratur, andererseits sind die strukturellen und funktionellen Gleichheiten und Unterschiede zweier verwandter Sprachen betonter. In der vorliegenden Untersuchung spielen die morphophonologischen, die morphologischen, die morphosyntaktischen, die syntaktischen und die lexikalischen Teilsysteme eine wichtige Rolle.

In der Fehleranalyse erscheinen die Fehler als Elemente der nähernden Systeme, die im dynamischen und veränderlichen Vorgang des Sprachenlernens zwischen der Quellsprache und Zielsprache wirken. Die Untersuchung der Interimsprache ermöglicht auch eine tiefere Forschung typologischer Merkmale beider Sprachen. Die Differenzierung der Fehler bildet eine Grundlage für ein künftiges Übungsbuch.

Angol nyelvű kivonat

HUNGARIAN-ESTONIAN COMPARATIVE STUDIES AND ERROR ANALYSIS

(A CONCEPT OF A ESTONIAN PHRASEBOOK)

The subject matter of my thesis is a Hungarian-Estonian typological-comparative research, which has been completed with an error analysis. The error analysis studies are able to establish the base of a Estonian phrasebook.

The application of comparative linguistics findings in Hungarian-Estonian relations leads to the expansion of comparative studies. First, contrasting the two Finno-Ugric languages has not been supported by linguistics data in professional literature second, the functional and structural differences and similarities of the two related languages have been proposed, in particular due to the common features shared by the two related languages. The comparative studies have focused on the morpho-phonological, morphological, morpho-syntactical, syntactical and lexical subsystems in an intense way.

In comparative language studies errors occur as elements of the related systems in the course of dynamic and changeable process of language acquisition between the source and target languages. Studies on the interlanguage facilitate to explore the in-depth typological features of the selected languages.

Collecting linguistic items, identifying and classifying them might establish a base of compiling a future prospective phrasebook.

Bevezetés

A kutatásban kiemelt két nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágához tartozik. A magyar nyelv mint a beszélők számát tekintve legnagyobb finnugor nyelv az ugor nyelvek egyike. Az észti nyelv a finn-permi nyelvek finn-volgai csoportjához tartozó finnugor nyelv.

A két nyelv kontrasztív-tipológiai vizsgálatában fontos szerepet játszik a típuskeveredés jelenségébe tartozó nyelvi jegyek ismertetése, amelyek az alapvetően agglutináló észti (és magyar) nyelvben mint flektáló vonások jelentkeznek. A flektáló jegyek megjelenése azonban sem az észti nyelv, sem a magyar nyelv rendszerében nem okozott akkora változást, hogy le kellene mondanunk e két nyelv döntően agglutinatív jellegű szemléltetéséről.

A vizsgálatban a hagyományos kontrasztív, nyelvtipológiai, alkalmazott nyelvészeti, pszicholingvisztikai területek bevonása mellett – amelyek már magukban is számos eredményt hozhatnak a kölcsönös nyelvtanulás számára – kutatásom fontos részterülete az észti nyelv tanulási folyamatának elemzése. A hibaelemzéses vizsgálat feltárja a tanulók által elkövetett hibák okait, amelyeket mint a forrás- és cél nyelv között létrejövő téves hipotézisalkotásoknak, ún. köztes nyelvnek tekintek.

Amellett, hogy egy kis nyelv csak tudatos nyelvpolitika és nyelvművelés eredményeképpen tartható fenn, annak oktatására is nagy gondot kell fordítani. Az Európai Unióhoz való csatlakozás után a magyar és észti nyelv – a többi kelet-közép-európai nyelvhez hasonlóan – az unió hivatalos nyelvei lettek, de mint kevésbé ismert és tanított nyelvek a periférián helyezkednek el és így komoly kihívások előtt állnak (Szarka, 2001). E kis nyelvek esetében az lesz a döntő, hogy mint kevésbé ismert nyelvek mennyire lesznek taníthatóak, mennyire lesznek képesek korszerű tananyagokat kifejleszteni (Nádor, 2003).

Témámmal nemcsak a klasszikus nyelvtudományi területek kutatási eredményeinek számát szeretném gazdagítani, hanem a kapott eredmények feldolgozásával – tekintettel a piaci igényekre és a már forgalomban lévő, de aránylag csekély számú oktatási segédanyagra – egy kidolgozott nyelvi programot kívánok nyújtani a Magyarországon észtil tanítók és tanulók számára¹. Céлом egy olyan gyakorlókönyv megvalósítása, amely nagymértékben hozzájárulhat az észti nyelv minél alaposabb és mélyebb elsajátításához.

---

¹ A gyakorlókönyv magyar és észti nyelvű feladatsoraival az észtiországi magyaroktatásban is használható lehet a jövőben.

Ennek elméleti alapjait és gyakorlati kivitelezésének vázlatát ebben a munkámban szeretném megteremteni.

1. A témaválasztás indoklása

Kutatásom aktualitását, amely az észti mint idegen nyelv tanulhatóságának elméleti és gyakorlati kérdéseit kívánja feltárni, a következő tények indokolják:

- A közép-európai övezet két finnugor nyelvének, így az észti nyelv tanulhatósági szempontjainak vizsgálata értékes elméleti megállapításokat tesz lehetővé.
- E nyelvek szerepe az EU-csatlakozást követően felértékelődött, az észti nyelv iránti érdeklődés megerősödött.
- Az EU tagságból fakadóan (is) közös feladataink vannak a nyelvpolitika, a nyelvtervezés, a nyelvi fejlesztés, a fordítástudomány, az areális nyelvészetben belül a kontaktlingvisztikai jelenségek sajátosságai ügyében.
- A kis nyelvek védelmében azok oktatása jelenti az egyik legerősebb fegyvert. Munkám elsősorban nyelvoktatást segítő kutatás.
- Finnugor nyelvek kontrasztív elemzésére kevés példát találunk, különösen ha ezt az indogermán nyelvek vizsgálatával vetjük egybe. Egyedül a nagyobb finnugor nyelveket felölelő konferenciákon, szemináriumokon, illetve finn- és észtiországi hungarológiai műhelyekben és tanszékeken van lehetőség arra, hogy magyar-finn, magyar-észti vagy finn-észti viszonylatban kontrasztív jellegű kutatásokat végezzenek a nyelvészek. Kontrasztív, alkalmazott, illetve kognitív nyelvészettel foglalkozó konferenciákat rendeztek többek között Helsinkiben, Joensuuban, Kiljavaaban, Tallinnban, Tartuban, Budapesten és Szombathelyen.

A Tartui Egyetem Finnugor Tanszékének szerkesztésében három sorozat jelenik meg, amelyek a nyelvtudomány területéről is közölnek tanulmányokat, illetve jelentetnek meg kiadványokat: a *Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia*, a *Tartu Hungarologia Vihikud* (Tartui Magyar Füzetek) és a *Fenno-Ugristica*.

1994 tavaszán a Jyväskyläi Egyetem Finn Nyelvtudományi Tanszékének és Hungarológiai Csoportjának oktatói és hallgatói hoztak létre egy kutatócsoportot, amely magyar-finn-észti kontrasztív nyelvészeti vizsgálatokba kezdett. A kutatásba aktívan bekapcsolódott a finnországi Helsinki, Tampere, Turku és Oulu egyeteme, az észtiországi Tartui Egyetem és Magyarországon az ELTE, valamint a Debreceni Egyetem finnugor tanszéke.

Jyväskyläben jelenik meg 1993 óta a *Hungarologische Beiträge*-sorozat, amely jól szemlélteti a Jyväskyläi Egyetemen működő Hungarológia-program által elért eredményeket.

Az észtsországi kontrasztív kutatások elsősorban a finn és orosz nyelvet állítják a vizsgálatok középpontjába. Ennek elsődleges oka (észtfinn viszonylatban) a hasonlóság mértékében, illetve (észtorosz viszonylatban) az észtsországi orosz kisebbség észti nyelvi oktatásában keresendő. Nagyobb lélegzetű munkák, amelyek észtmagyar összevetéssel foglalkoznak, Anu Nurk (*Ungari ja eesti verbirektsioonide kontrastiivne analüüs*, 1995), Tiina Rüütmaa (*Ungari el-verbiprefiksi vastetest eesti keeles*, 1998b), Lea Kreinin (*Ungari partikkelverbid ja nende vasted eesti keeles*, 2004) és Marju Ilves (*Eesti keele passiivilauseste vasted ungari keeles ilukirjanduse korpuse põhjal*, 2005) tollából születtek. A Tartui Egyetem Észt mint idegen nyelvi tanszékén (Eesti keele võõrkeelena osakond), valamint a Tallinni Egyetem Észt Nyelv és Kultúra Intézetében (Eesti Keele ja Kultuuri Instituut) foglalkoznak az észtmint idegen nyelv diszciplínájával.

- E kis finnugor nyelvek oktatására aránylag kevés segédanyag áll rendelkezésre. Bármilyen jellegű oktatási segédanyag hiánypótló a piacon.

2. A kutatás célja

Kutatásom több szempontból sem tekinthető átfogónak: egyrészt csak egy finnugor nyelvre, az észtre korlátozódik, másrészt a magyar-észtm kontrasztív összehasonlító vizsgálat, majd az erre épülő hibaelemzéses vizsgálat nem minden nyelvi szintet, csupán a morfológiai, szintaktikai, illetve ezek kapcsolódási területeit, valamint a lexikát érinti. Az észtm és magyar nyelv kontrasztív vizsgálata „olyan elvek, szempontok és definíciók rögzítésére készített, melyekre más, e szempontból talán kevésbé bonyolult nyelvek megítélésekor (...) nem lenne ilyen egyértelműen szükség” (Havas, 1974a: 23).

A nem átfogó kutatás ellenére a kontrasztív nyelvészeti kutatások alkalmazása magyar-észtm viszonylatban az összehasonlító kutatások kiszélesítését jelenti: egyrészt két finnugor nyelv összevetésére – az indogermán nyelvek kutatásával összehasonlítva – kevés példa van a szakirodalomban, másrészt két rokon nyelv között a szerkezeti és funkcionális azonosságok és eltérések fokozottabban kerülnek előtérbe, éppen azok rokon nyelvjellegének következményeképpen (Nyirkos, 1972: 73). A kutatást támogatja az a gyakorlati felismerés is, hogy Magyarországon megnőtt az észtm nyelv iránti érdeklődés.

3. A kutatás menete és módszere

2006 óta az anyaggyűjtést a folyamatosság jellemzi. Az észti nyelvet tanuló hallgatók populációja kicsi, így a releváns adatmennyiség eléréséhez több évre volt szükség. A kutatás kidolgozott kutatási terv alapján zajlott: a magyarországi adatgyűjtéssel párhuzamosan észtországi adatgyűjtés is folyt, mivel a korábbi elképzelések szerint az Észtországban magyar nyelvet tanulók írásos nyelvhasználatának hibaelemzéses vizsgálatát is elvégeztem volna. A két hibaelemzés eredményeinek összevetése azonban még várat magára – ezt az értekezés terjedelemre vonatkozó előírásai sem teszik lehetővé.

A kutatás empirikus és szinkronitás jellemzi – az elsődleges kvalitatív vizsgálat konkrét adatokon alapult és a jelenlegi nyelvhasználatot vizsgálta. Az adatelemzés, majd ennek gyakorlati alkalmazása induktív módon történt – az értekezés írója részjelenségekből kiindulva állapította meg azokat az általános törvényszerűségeket, amelyeket a majdani gyakorlókönyv feladatsoraiban fel lehet használni.

A minta reprezentatív: az értekezés írója 109 írásos munka (nyelvtani és/vagy lexikai tesztek, kötött és szabad fogalmazások, nyelvtani témazárók, szókincs-ellenőrző feladatok) nyelvhasználatát vizsgálta meg, amely lehetővé tette a releváns következtetések levonását. Az anyaggyűjtést követően két nagy csoportot lehetett felállítani: az első csoport 1-1,5-2 éve, a második csoport 3-4 éve tanulta az észti nyelvet. A két tudásszint megkülönböztetését az észti nyelvben elért eredmények indokolták. A hibaelemzés is differenciált, hiszen a leendő gyakorlókönyv anyagát is hierarchikusan kell felépíteni.

A kutató személye (az értekezés írója) a kutatást nem befolyásolta, az írásbeli megnyilatkozások során a vizsgálatot végző személy egyszer sem volt jelen. A kutatás három helyszíne (Szombathely, Debrecen, Budapest), az ott végzett oktatómunka, az oktató személye és módszerei nem játszottak szerepet az értékelésben.

4. A dolgozat felépítése

Az értekezés négy nagy fejezetre tagolódik: az első rész a kutatás tudományos kapcsolódásaival foglalkozik (alkalmazott nyelvészet, nyelvdidaktika, nyelvtipológia és areális nyelvészet, kontrasztív nyelvészet, pszicholingvisztika), a második fejezet nyelvi szintekként mutatja be a magyar és az észti nyelv szerkezeti különbségeit és hasonlóságait. A harmadik nagy szakasz az észti mint idegen nyelv hibaelemzéses vizsgálata, követve a kontrasztív elemzés során felállított nyelvi szinteket. A negyedik fejezet egy észti

gyakorlókönyv felépítésének, feladattípusainak vázlata, amely a hibaelemzéses vizsgálat eredményeire támaszkodik.

Minden nagy szakaszt egy részösszefoglalás követ. Az utolsó összefoglalás egyben az értekezés elején megfogalmazott hipotézisek bizonyítása, illetve cáfolata, valamint levonja a következtetéseket és vázolja a jövőbeni feladatokat.

5. Hipotézisek

- a) A magyar és az észti nyelv kontrasztív elemzése rávilágít azokra a részrendszerekre, ahol potenciálisan nagyobb a hibázás lehetősége.
- b) A célnyelv minden szintjén számolhatunk anyanyelvi és finn nyelvi hatásokkal – mivel a magyar és az észti nyelv morfológiailag igen gazdag, ezen a nyelvi szinten, valamint a morfológiával szomszédos szinteken, a morfofonológia és a morfoszintaktika területén a hibák gyakoribbak.
- c) A hibák téves hipotézisalkotásokat tükröznek (köztes nyelv), amelyek paradigmaticusan és szintagmaticusan is elhelyezhetők a forrás-, illetve célnyelv struktúráiban (inter- és intralingvális hibák). A köztes nyelv a tanulásra fordított idő előrehaladtával egyre inkább megközelíti a célnyelvi részstruktúrákat, így haladó szinten egyre kevesebb inter- és intralingvális hiba várható.
- /d) A gyakorlókönyv rendszeres használata hozzájárul a statisztikailag rögzített hibák csökkentéséhez. (Ezt majd a későbbi gyakorlat fogja igazolni vagy cáfolni.)/

I. RÉSZ: A kutatás tudományági kapcsolódásai

1. Alkalmazott nyelvészet

1964-ben alakult meg az MTA Matematikai és Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottsága (jelenleg Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság), amely az alkalmazott nyelvészet (*applied linguistics, angewandte Sprachwissenschaft, linguistique appliquée, rakendus-keeleteadus/rakenduslingvistik*) tudományterületén belül elkülöníti az oktatási alkalmazott nyelvészet témacsoportot, amely az anyanyelvi oktatásra mint főágra, valamint a gyógypedagógiai alkalmazott nyelvészet mellett az idegen nyelvek oktatására helyezi a fő hangsúlyt (Szerdahelyi, 1990: 6). Az anyanyelv és idegen nyelv oktatása emellett a pedagógia, a pedagógiai nevelés területéhez tartozó ágazat.

Az alkalmazott nyelvészet és oktatás összekapcsolása kulcsfontosságú abban a kérdésben, hogy a nyelvtudomány közvetít-e felhasználható eredményeket a nyelvoktatás számára, illetve hogy a nyelvtanításban milyen mértékben és egyáltalán hasznosítják-e ezeket az eredményeket (Herman, 1990: 46). A nyelvoktatás akkor válhat versenyképessé, ha az nemcsak a nyelvtudomány, de számos határtudomány eredményeit alkalmazza (Szerdahelyi, 1990: 161). Herman is világosan látja, hogy a nyelvoktatás korszerűsítése nem pusztán nyelvtudományi, de interdiszciplináris kérdés.

„A nyelvoktatási metodika mint a nyelvtudomány gyakorlati alkalmazása, részben a 'tisztá' nyelvtudomány részéről volna bizonyos segítségre ráutalva (kontrasztív kutatások), részben pedig olyan alkalmazott elméleti ágazatok kifejlesztése volna az anyanyelvi és idegen nyelvi oktatás erőteljesebb megalapozásához szükséges, amelyek az ún. pszicholingvisztika köréhez tartoznak.” (Herman, 1990: 47)

Kiefer szerint az alkalmazott nyelvészet közvetlenül a felhasználói szférát szolgálja, hiszen gyakorlati feladatokat lát el (Kiefer, 2001: 5). A gyakorlati célok „középpontjában ennek megfelelően általában tényleges nyelvhasználati kérdések állanak” (Szűcs, 2001: 16). Az alkalmazott nyelvészet olyan jellegű kutatás, amely elsősorban a nyelvoktatást segíti. Ezzel a megállapítással az alkalmazott nyelvészet társadalmi hasznosságát hangsúlyozzuk, amelyet számos szerző kiemelt már munkájában (Szépe – B. Szöllőssy, 1966; Herman, 1990).

Az észti (és a magyar) nyelv idegen nyelvként való oktatása ha nem is érinti a társadalom egészét, de a két nyelv összevetésével kibővíthetjük a finnugor nyelvtudomány eddigi eredményeit és alkalmazási köreit. Lengyel szerint „a finnugrisztika jóval kidolgozottabb a klasszikus nyelvtudományi (etimológiai, történeti nyelvészeti stb.) területeken, mint az általános, alkalmazott nyelvészeti vagy pszicholingvisztikai vonatkozásokban” (Lengyel, 1996: 33).

Amíg a magyar mint idegen nyelv és általában a hungarológia oktatása Észtországban régi hagyományoknak örvend, addig a magyarországi észti nyelv oktatás (és itt elsősorban a finn nyelv „népszerűségével” összehasonlítva) meglehetősen szegényes képet mutat.

Egy leendő gyakorlókönyv szerzőjeként az alkalmazott nyelvészetet művelem abban az értelemben, hogy a gyakorlókönyv anyaga és tárgya nyelvi természetű, az a magyar és az észti nyelv nyelvtani rendszerére épül és felhasználja azokat a tapasztalatokat és eredményeket, amelyek a nyelvtanulás során a nyelvtanuló hipotézisalkotásaiból származnak.

2. Nyelvidaktika és nyelvtanulás

A nyelvidaktikai irodalomban a nyelvek osztályozásával hármass rendszer jött létre: anyanyelv – második nyelv – idegen nyelv. Ezek az elnevezések a nyelvnek egy bizonyos szemléletét jelölik az oktatás, a kutatás, a fejlesztés és a gyakorlati tevékenységek keretein belül (Szöllősy-Sebestyén, 1991: 263).

A *második nyelv* (*Zweitsprache, teine keel*) terminus a kétnyelvűségi kutatásokban alakult ki, ahol az első nyelv mellett egy második nyelv többé-kevésbé párhuzamos használatát feltételezik (Éder, 1991: 186).

Az *idegen nyelv* (*Fremdsprache, võõrkeel*) szakkifejezés ezzel szemben egynyelvű kontextusban működik. Az anyanyelv mint a beszélő nyelvközösségének nyelve a kommunikáció elsődleges eszköze, és elsajátítása igen fiatal korban megy végbe. Az idegen nyelv a kommunikáció másodlagos vagy kiegészítő eszköze, és megtanulása az anyanyelv elsajátítása után történik (Éder, 1991: 185). A nyelvtanulók idegennyelvi kompetenciáját ebben az egynyelvű tartományban kell fejleszteni (Erdei, 2002).

A második nyelv terminust nem lehet a ’bármely, az első nyelv után tanult nyelv’ jelentésben használni, „tekintet nélkül a nyelvnek a tanulóval vagy azzal az országgal kapcsolatos státusára, amelyben az illető nyelv tanulása folyik” (Richards, 1978: 5). A második nyelv a közösség életében bizonyos funkciókat lát el (Corder, 1973: 60). Az

idegen nyelvet – a második nyelvvel ellentétben – a mindennapi társadalmi érintkezésben nem használják (Wilkins, 1974: 49). A második nyelv tanulása kiegészíti az informális tanulást; az idegen nyelv tanulása kizárólag formális nyelvi szituációban megy végbe (Éder, 1991: 189).

Újabb kori irányzat az, hogy a nyelvközösség a saját nyelvét tudatosan idegen nyelvként is szemléli (Gatenby, E. V.: *English as a Foreign Language. Advice to non-English Teachers*. Longmans, London 1944; Fries, C. C.: *Teaching and Learning English as a Foreign Language*. University of Michigan Press, Ann Arbor 1945). Ez a törekvés megerősít bennünket abban a felfogásban, hogy a nyelvoktatásban saját nyelvünket is mint forrásnyelvet egyfajta kontrasztív szűrőn keresztül lássuk, és folyamatosan összevessük a célnyelvi részrendszerekkel.

Az anyanyelv mint forrásnyelv és az idegen nyelv mint célnyelv között feszülő oppozícióban a „nyelvelsajátítás megannyi megvalósulási formáját, átmeneti fokozatát állapíthatjuk meg” (Éder, 1991: 192). Ebben a tartományban kutatni a magyar anyanyelvűek észti nyelv tanulását rendkívül érdekes feladat. Az észti nyelvet általában már a sokadik idegen nyelvként tanulják Magyarországon. A korábbi idegen nyelvek elsősorban indogermán eredetűek, ezen belül is germán nyelvek (angol, német), latin és újlatin nyelvek (latin, spanyol, olasz, francia), szláv nyelvek (orosz), valamint a szintén finnugor finn nyelv. Az észti nyelv sok diáknál már a harmadik-negyedik tanult idegen nyelv, ami természetesen nem jelenti azt, hogy a már korábban tanult nyelvekből megfelelő kompetenciával is rendelkezik. Viszont kialakulhatott egy aránylag biztosnak mondható strukturális-grammatikai háttér. Kiindulási és összehasonlítási alap tehát van, a kérdés már csak az, hogy ez a nyelvi kompetencia, illetve annak a ténye, hogy az észti és a magyar rokon nyelvek, mennyiben segít az észti nyelv tanulásában?

Azt mindenképpen szem előtt kell tartani, hogy míg „az anyanyelv az ember konkrét tevékenységeinek elidegeníthetetlen része, amelyet az adott tevékenységekkel együtt sajátított el” (Szöllősy-Sebestyén, 1991: 249), addig az idegen nyelv elsajátítása sohasem létszükséglet; használata mindig „meghatározott tevékenységi körökhöz kapcsolódik” (Szöllősy-Sebestyén, 1991: 261). Mivel az észti nyelv birtoklása nem „létszükséglet”, az általában vett idegen nyelvi tevékenységnek nem része (turizmus, idegen nyelvű média, kommunikáció), a vele való foglalatosság nem lép túl a felsőoktatás keretein, és a felsőoktatásban folyó tanulmányok befejeztével az észti nyelv tanulását is abbahagyják a diákok.

Az észet mint idegen nyelv mint önálló diszciplína van jelen az általános és alkalmazott nyelvészet területén. A továbbiakban arra teszek kísérletet, hogy az észet mint idegen nyelv diszciplínáját a nyelvoktatási-nyelvelsajátítási tipológia keretei közt helyezzem el.

1. típus: idegen ajkúaknak idegen, azaz forrásnyelvi környezetben való oktatása – ez a szoros értelemben vett idegen nyelv. Történhet:

a) általános nyelvi tanfolyamokon (erre Magyarországon nincs példa);

b) a felsőoktatás keretein belül észet szak felvétele vagy a főszakot kiegészítő mellékszakon (pl. finnugrisztika) szaknyelvi ismeretek megszerzése céljából.

2. típus: idegen ajkúaknak célnyelvi környezetben való észet nyelvi oktatás (pl. nyári egyetemek, ösztöndíjak).

A nyelvvelsajátítatás a nyelv részrendszereinek oktatása, amely a koherens nyelvi rendszer kiépüléséig tart (Jónás, 1990: 173). E nyelvi rendszerek kiépülése sok esetben a nyelvdidaktikában létrejövő különböző nyelvoktatási irányzatok, nyelvtanítási és nyelvtanulási módszerek függvénye.

A nyelvoktatási irányzatok központi problémája a kommunikáció és a grammatika kettőssége. A 19. század végéig egyeduralkodó volt az a nyelvtani-fordítói módszer, amely a célnyelvi paradigmák, szabályok, kivételek rögzíttetésére koncentrált. Az ezt az irányzatot felváltó direkt módszer elsődleges céljának a célnyelvi kommunikációt tekintette (Bárdos, 1989: 88, 101).

A későbbiekben született irányzatok közös elemének tekinthető az, hogy a nyelvtan ismeretét a kommunikációval együtt tekintik a nyelvtudás részének.

„A ma nyelvoktatásának fő kérdése tehát nem az, hogy tanítson-e nyelvtant, hanem az, miként állítható ez a formális, elvont rendszer a kommunikáció szolgálatába, azaz hogyan részesítsük a tanulót a nyelvi rendszer megismerésének ’örömeiben’.” (Szili, 1999: 16)

A kognitív módszer képviselői (többek között G. Lakoff) szerint a grammatika kiépülése hipotézisalkotás és szabálykeresés során megy végbe és egyfajta kognitív térképet biztosít ahhoz, hogy a véges számú nyelvi jelből végtelen számú szerkezetet hozzunk létre. A kognitív módszer szerint a hiba a nyelvtanulás szükségszerű velejárója, elemzésük gyorsítja a tanulást (Bárdos, 1989: 119).

Tarone szerint – aki a funkcionális felfogás legjelesebb képviselője – a nyelvtanulás során kialakul a tanulóknál egy forma – funkció megfeleltetés. E forma – funkció hozzárendelés a nyelvtanulás során fejlődik, gazdagodik, miközben helyes és helytelen megfeleltetések alakulnak ki. A hibázás itt is természetes velejárója a tanulásnak (Tarone, 1995).

Az olyan gazdag morfológiájú nyelvek mint az észti és a magyar megkövetelik a nyelvtan tanítását. Nélküle elképzelhetetlen a kommunikatív kompetencia kialakulása. Mindez természetesen magával vonja a többszöri hibázás, hibás alakok lehetőségét, amelyekre én a későbbiek során úgy tekintek, mint a magyar nyelv (forrásnyelv) és az észti nyelv (célnyelv) közötti átmeneti nyelv (köztes nyelv) átmeneti, köztes, közelítő, approximatív alakjaira.

A nyelvtanulás folyamatában nem szabad megfeledkeznünk az emberi tényezőkről sem, amelyek nagymértékben alakítják és befolyásolják az elsajátítás menetét, és ezek vizsgálata alapvető fontosságú a sikeres vagy éppen sikertelen nyelvtanulás okainak feltárásában. Az emberi tényezők közé sorolhatjuk a nyelvtanulók pszichológiai tulajdonságait, a nyelvtanulási stratégiákat, valamint a tanulási környezetet.

Az észti nyelv választásában döntő szerephez jut a tanulói motiváció. Már a korábbi kutatások is megkülönböztettek instrumentális (eszköz jellegű) és integratív (azonosuló-beilleszkedő) célú motivációt a nyelvtanulásban (Pride-Holmes 1972: 345). Az idegen nyelv tanulását legtöbbször annak eszköz jellege motiválja, s ezért többnyire pszichológiai tényezők befolyásolják (Éder, 1991: 191). Ez a felosztás a külső motiváció része, amely elhanyagolható abban az esetben, ha a tanuló erős késztetést érez a nyelvtanulásra, a tanulásban örömet lel, vagyis a belső motivációja erős.

Egyéni és szakmai elvárások az észti mint idegen nyelv tanulásában egyaránt jelen vannak. A nagyobb érdeklődést az észti nyelv iránt valamilyen személyes, Észtországhoz vagy az észti kultúrához kötődő élmény (utazás, kiállítás, könyv, ismerős stb.) váltotta ki; sokak számára az észti nyelv viszonylag ritka, különleges volta bír vonzerővel. Aligha létezik olyan tankönyv, amely mindezeknek egyszerre megfelelne. Mivel az észti nyelvet elsősorban emocionális okokból tanulják Magyarországon, ebből kiindulva kell megválasztani az oktatáshoz szükséges tananyagot, és ezt folyamatosan korszerűsíteni kell. Magyarországon készültek segédanyagok (tankönyvek, szótárak), de ezeket a tanulók anyanyelvéhez, igényeihez, valamint a kulturális különbségekhez alkalmazkodva kell kiegészíteni, megszüntetni. Az egyetemi évek alatt van lehetőség észtiországi ösztöndíjak

elnyerésére is, amelyek mögött a Tartui Egyetem és a Tallinni Egyetem mint fogadó intézmények állnak.

Az észti nyelvvél való ismerkedés legtöbbször csak a finnugor nyelvészet fél éves oktatását egészíti ki, amelyet később nem követ folytatás. Ilyenkor a tananyag csak a legszükségesebb ismeretekre korlátozódik. Kutatásommal ezzel ellentétben azt a célcsoportot céloztam meg, amelynek tagjai legalább egy tanéven keresztül foglalkoztak már az észti nyelvvél. A maximális időtartam, amelynél a vizsgálat határa meghúzható, a harmadik-negyedik tanév vége.

Nyelvdidaktikai célzattal kutatásomban a következő részterületekre helyezem a fő hangsúlyt:

- a két összehasonlítandó nyelv jellemző jelenségeinek, szabályrendszerének egybevetése didaktikai célzattal;
- a tanulói hipotézisalkotás elemzése;
- a gyakorlókönyv mikronyelvének (szöveges feladatainak) kialakítása;
- a gyakorlókönyv metanyelvének következetes kialakítása.

Ez a vizsgálati sorrend kijelöli azt az utat, amely két nyelv összevetésénél (a tanulók anyanyelvének idegen nyelvvél való összehasonlításából) kezdődik, majd eljut a gyakorlókönyv mikro- és makronyelvének megszerkesztéséhez (Szerdahelyi, 1990: 167).

A kutatás mindig egy meghatározott *tertium comparationis*-ból indul ki, hogy majd az összevetés és a nyelvtanulói hipotézisalkotás eredményeit a nyelvtanításban mint módszert használhassuk fel.

3. Nyelvtipológia és areális nyelvészet

A tipológia feladata elsősorban az, hogy az emberi nyelvek sokféleségét egy rendszerbe foglalja, az egyes részrendszereken belüli nyelvek egyetemes és a típustörvényszerűségeit megvizsgálja. A kutatások súlypontja jelenleg az egyes nyelvi részrendszerek egyetemes és típuszabályainak kimunkálásán van és elsődlegesen a nyelvek szinkron állapotát elemzik (Dezső/Nemser, 1972: 21).

A tipológiai törvényszerűségek közé tartoznak az ún. szubsztanciális univerzálék (típus és típuszabályok), az implikációs univerzálék (részstruktúrák) és a típuszabályok köre. A típuszabályok rendszert alkotnak és velük egy-egy típusstruktúra jellemezhető

(Dezső/Nemser, 1972: 20). Az univerzálék és típuszabályok megállapításával megadható egy nyelv típusa, amely az adott nyelv egyedi szabályainak feltárásával konkretizálható tovább. Egy összevető vizsgálat alapját mindig az adott nyelvek típusstruktúrája biztosítja, de a kutatás a két nyelv egyedi sajátosságainak figyelembe vételével történik. Ily módon a kontrasztivitás és tipológia édestestvérek.

Az első lépés annak meghatározása, hogy a nyelvtanulás, nyelvelsajátítás körülményei milyen mértékben járulnak hozzá a tipológia alkalmazásához. Esetemben a forrás- és célnyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágához tartozó ugor és balti-finn nyelvek, amelyek – habár tipológiailag az agglutináló nyelvek közé sorolandók – lényeges fokozati különbségeket mutatnak típusstruktúrájukat tekintve. A célnyelv elsajátítása forrásnyelvi (anyanyelvi) területen folyik, amely még inkább szükségessé teheti a két nyelv összevetését.

Második lépésként tipológiai szempontból kell meghatározni azokat az univerzálékat és típuszabályokat, amelyek egyezést, illetve eltérést mutatnak a két nyelvben. Az idegen nyelvet tanulónak tipológiai szempontból az eltérő típus- és egyedi szabályokat kell elsajátítania (Dezső/Nemser, 1972: 27).

Harmadik lépés annak megállapítása, hogy a típus- és egyedi szabályok óriási halmazából mekkora részt szakítsunk ki mint elsajátítandó ismeretanyagot.

„A nyelvi részrendszerekben megfogalmazott nyelvészeti, tipológiai ismeretanyagból azokat kell beilleszteni a tananyagba, amelyek produktívak, a lehető legtöbb helyes közlési egység képezhető velük, amelyekre a közlésben valóban szükség van. A nyelvi rendszert, a részrendszerek összefüggését a funkcionáló nyelv dinamikájában kell szemlélni.”
(Dezső/Nemser, 1972: 28)

Az univerzálék és típuszabályok alkotják az oktatási segédanyag gerincét, amelyre mintegy szövetként épül fel egy adott nyelv struktúrája. A típus és egyedi szabályok megismerése mellett a nyelvtanuló maga is von el szabályokat, legtöbbször ösztönösen (Dezső/Nemser, 1972: 28). Kutatásom fő irányelve, hogy ezt az ösztönös, szabályalkotó folyamatot tanulmányozzam azokban a részrendszerekben, amelyek valóban meghatározzák az észti nyelvi kompetencia kialakulását és végigkövessem azt az utat, amely a tipológiailag megegyezőnek kikiáltott magyar és észti nyelv között húzódik.

A korai klasszikus tipológia képviselői (W. Humboldt, H. Steinthal, N. Finck, F. von Schlegel, A. W. von Schlegel) és a modern tipológia szószólói (E. Sapir, P. Menzerath, J.

H. Greenberg, V. Skalička) más-más szempontok alkalmazásával vizsgálták a finnugor nyelvek tipológiai-szerkezeti vonásait. Leegyszerűsített megfogalmazásban az agglutináló finnugor nyelveket (így a magyart és az észtet) a flektáló indogermán nyelvekkel állították szembe. Ha azonban alaposabban szemügyre vesszük ezeket a nyelveket és típusvonásaikat, szembeötlő, hogy tipológiai vonatkozásban a típusjellemzők mennyire keverednek, sőt napjainkban is mozgásban vannak az egyes nyelveken belül. Ily módon akkor fogalmazunk pontosan, ha a magyart és az észtet *dominánsan* agglutinatív típusú nyelveknek kiáltjuk ki, szem előtt tartva azok flektáló, sőt szintetikus, polyszintetikus, inkorporáló jellegű vonásait.

Az első strukturalista remekmű, amely 1935-ben Prágában jelent meg, a Skalička-féle *Zur ungarischen Grammatik*. Ebben a munkában a szerző a magyar nyelv rendszerét három másik nyelv rendszerével, a finn, cseh és török struktúrákkal vetette egybe. Az összehasonlításban az agglutináló elemek is nagy hangsúlyt kaptak.

E. Lewy – Finck és Skalička tanítványaként – a magyar nyelvet egyenesen a német nyelv mellé helyezte. Osztályozása areális szempontokat követett, amikor Európát öt areáltipológiai övezetre osztotta. A magyar és a német nyelv a „szóragozó központi övezetbe” került (*das wortflektierende zentrale Gebiet*), míg az észti nyelv a lett, orosz, finn, mordvin és cseremiszi nyelvek mellett a „tőragozó alárendelő keleti övezet” (*das stammflektierende unterordnende östliche Gebiet*) képviselője lett (Lewy, 1964). E felosztás előre sejteti a magyar és az észti nyelvben bekövetkező típusváltást, a flektáló jelleg erősödését, az észti nyelvben jelentkező töváltakozásokat és analitikus szerkezeteket.

A magyar és az észti nyelv „europaizálódásával” már számos tanulmány foglalkozott: Lewy (1964), Skalička (1968a,b), Kálmán (1981), Riese (1996), Honti (2000), Pusztay (2001, 2003). A fogalom arra utal, hogy a magyar és az észti nyelv a szomszédos indogermán nyelvek hatására vesztett finnugor sajátosságaiból; a folyamat elsősorban a szókincsben, a nyelvtanban és a frazeológiában érhető tetten. Mivel a magyar nyelvtan az ősmagyar korban épült ki, a finnugor sajátosságok csak alapnak tekinthetőek a magyar nyelv külön életében. Ehhez társult még egy műveltségváltás is (Bárczi, 1975: 258). A változások elsősorban tipológiai és földrajzi (areális) természetűek.

A különböző nyelvsvövetség (*Sprachbund, keeleliit*) elméletek egyetértenek abban, hogy a magyar és az észti nyelv két különálló nyelvsvövetség tagja: a magyar nyelv Lewynél a „das zentrale Gebiet” (Lewy, 1964), Skaličkánál, Haarmann-nál és Décsynél a „Donau-Sprachbund” része (Skalička, 1968b; Haarmann, 1976; Décsy, 1973). Az észti nyelv Lewynél a „das östliche Gebiet” (Lewy, 1964), Haarmann-nál, Décsynél a balti

nyelvszövetség (Baltischer Sprachbund), illetve Peipus-szövetség tagja (Haarmann, 1976; Décsy, 1973).

Skalička a következőképpen nyilatkozik Közép-Európa nyelveiről:

„... sind diese Sprachen nicht mehr als finnougriech, romanisch, slavisch, sondern als balkanisch oder mitteleuropäisch zu bezeichnen? Um auf diese Frage antworten zu können, brauchen wir eine Theorie, die die Sprache als Ganzes betrachtet und die Sprachen zu vergleichen versteht. Als Theorie dieser Art soll uns die sog. Typologie dienen.” (Skalička 1968a: 3).

A magyar nyelvről a következőket állítja:

„das Ungarische unterscheidet sich stark von den benachbarten Sprachen dadurch, daß es die agglutinierende Dominante geerbt und weitergeführt hat. Der flektierende Typ verbindet das Ungarische mit den slavischen Sprachen – aber auch mit den baltischen und anderen indogermanischen Sprachen. (...) Keine Nachbarsprache konvergiert mit dem Ungarischen in Morphologie, Syntax und Wortbildung.” (Skalička 1968a: 6)

Az egyes nyelvszövetségeken belül mindig van egy domináns nyelv, amely hatással van a körülötte található szomszédos nyelvekre. Ezeket a hatásmechanizmusokat nem szabad egyeduralkodónak tekinteni, csupán olyan tényezőknek, amelyek ha változtatnak is egy nyelv szerkezetén, az alapvető tipológiai vonásokat nem tudják módosítani.

A flektáló és agglutináló típus alapvetően abban különbözik egymástól, hogy a szó morféimákra bontása során maradnak-e egyértelműen azonosítható lexikai és grammatikai egységek a szó felépítésében. Az agglutináló típusú nyelvekben a változatlan tőhöz olyan végződések csatlakoznak, amelyekben alak-funkció megfeleltetés van paradigmaticusan, és szintagmaticusan is világosan elkülöníthetőek a tagok. A flektáló típusban az elemhatárok összemosódnak, a szótó is változáson megy keresztül.

Havas már a hetvenes évek közepén kijelentette, hogy a „finnugor nyelvek tipológiája mind az általános, mind a finnugor nyelvészet kevésbé művelt területei közé tartozik” (Havas, 1974a: 23). Ez a megállapítás napjainkra sem veszített igazságából, jóllehet az észt nyelvi kutatásokra manapság számos szép példát találunk (Nurk, 1995; Pusztay, 1994, 1999; Pusztay – Rütmaa, 2001).

Telegdi a tipológia feladatát abban látja, hogy „(...) a típusokat, miután kidolgozta őket, vizsgálat alá vegye, és egyenként feltárja egységüket, azaz jegyeik szükségszerű összefüggését” (Telegdi, 1989: 44).

A magyar és az észti nyelv tipológiai vizsgálata izgalmas feladat, hiszen nemcsak a típusváltás és -keveredés jegyeinek felismerését teszi lehetővé a jobbra meghatározó mértékben jelen lévő eredeti agglutinatív vonások mellett, de irányt mutat egy kontrasztív vizsgálódásnak is, amely a későbbiek során nagy segítséget jelent a nyelvtanulásban, -tanításban.

A nyelvtipológiai kutatások elsősorban a morfofonológiára, a morfológiára és a morfoszintaxisra, vagyis az egymáshoz kapcsolódó morféma viselkedésére és a szintagmák morfológiai felépítésére koncentrálnak. A vizsgálatok nagy hangsúlyt fektetnek az analitizmus és a szintetizmus folyamatainak megfigyelésére (Havas, 1974a, 1974b; Pusztay, 1994; Szűcs, 2005). Az analitizmus során egy morféma egy grammatikai jelentést hordoz, a szintetizmus során a morféma több jelentést sűrít egybe. Az agglutináló nyelvek elsősorban analitikus, a flektáló nyelvek pedig szintetikus morfémaakat használnak. Kálmán is hangsúlyozza azonban, hogy a magyar nyelv történetében szintetikus és analitikus tendenciák is egyaránt előfordulnak (Kálmán, 1987: 461). A magyar nyelv szintetikus vonásai közé sorolható a tárgyas ragozás, a birtokos személyrag, a főnévi ragok, az igeneves szerkezetek, míg analitikus vonások a névelő, a névutók és az igeneves szerkezetekkel szemben a mellékmondatok (Dezső, 1975: 273).

A magyar nyelvben „az agglutináló vonások meghatározó mértékben vannak jelen” (Szűcs, 2005), vagyis feltételezhetjük az analitikus szerkesztések túlsúlyát. Nyelvi rendszerünk igen gazdag, „alaksoraink jól szegmentálható szerkezete eligazítást [ad] még azokban az esetekben is, amelyekben fúziós morfémahatárok vagy több morfémafunkció összefonódásai keresztezik a tiszta agglutináló jelleget” (Szűcs, 2005). Szintetizmus tapasztalható az igei és névszói ragozási rendszerekben, a tárgyas igeragozásban, az igei személyragozásban, a birtokos személyjelezésben. A tőváltak azonban sem grammatikailag, sem jelentésstanilag nem hordoznak akkora terhet, mint a német tőalakváltozatok (*essen, aß, gegessen*).

Flektáló jelenség a toldalékok (elsősorban a képzők) homonímiája, illetve poliszémiája (az *-i* lehet melléknévképző, kicsinyítő képző vagy birtoktöbbségitő jel), valamint szinonímája (a kicsinyítést kifejezheti az *-i*, az *-s*, a *-ka/-ke* és a *-cska/-cske*). Flektáló vonás a rövidülés (*hó~havas*), a nyúlás (*fa~fás*), a kiesés (*torony~tornyot*), a v-s tövek (*lő~lovak*) és a hangzóátvetős tövek (*teher~terhes*).

Említést kell még tenni a magyar nyelv szintetikus, polyszintetikus, sőt inkorporáló vonásairól. A ragok közül Szűcs megemlíti a *-lak/-lek* toldalékot (német analitikus *ich liebe dich*, magyar *szeretlek*), amely nemcsak az 1. személyű alanyt, de a 2. személyű tárgyat is kifejezi, valamint a *-hat/-het* képzőt (szemben a német analitikus *können/dürfen* segédigés szerkezetekkel) (Szűcs, 2005). Inkorporáló jegyek mutatkoznak a képzett *kévézik, teázik, borozik* alakokban, amelyekben a tárgyra való utalás „bekebeleződik” az igealakba (Szűcs, 2005).

A magyarban analitikus alakok jelzik a kijelentő mód jövő idejét (*aludni fog*) és a feltételes mód múlt idejét (*megette volna*), az elváló igekötőt (*nem csinálom meg*), a főnévi igenévvel kifejezett alakokat (*pihenni szokott*) és a névszói-igei állítmányt (*csapadékos volt az ősz*).

Skalička amennyire tartózkodó volt a magyar nyelv tipológiai hovatartozását illetően, annyira bátran kijelenti azt észt nyelvről, hogy nem agglutinatív típusú (Skalička, 1968a). Ugyanezen a véleményen van Rätsep is 1970-es munkájában (Rätsep, 1970). Viitso egyenesen egyeduralkodónak érzi az észt nyelv flektáló jellegét (vö. Viitso, 1990). Havas szerint „az észt nyelv efféle ’kirekesztése’ az agglutináló nyelvek közül nem megalapozott” (Havas, 1974a: 24).

Az észtben flektáló vonások jelentkeznek a névszói tövarianciában, az egyeztetésben, az esetképzésben. Izoláló (illetve analitikus) jelleg erősödik (német, angol hatásra) a múlt időkben, a felsőfok képzésében, a személyragok eltűnésében tagadáskor és felszólításkor, az egyes szám második személyű felszólításban, a névutós helyjelölésben (egyre gyakoribb az angol fordítások hatása), a rövid illativusban. A finnel ellentétben a particípiumos szerkezetek helyett gyakoriak a mellékmondatok. Az észt nyelvet a magyarhoz hasonlóan gazdag igekötőrendszer is jellemzi – a két nyelv igekötőrendszere csupán a terminushasználatban tér el egymástól; az észtben ezek affixális vagy prefixális adverbiumok (*afiksaaladverbid, prefiksaaladverbid*) (Rüütmaa, 1998a: 12-13). Jellemzően analitikus vonás a possessiv suffixek lekopása: *anyám ~ minu ema*.

4. Kontrasztív nyelvészet

A kontrasztív nyelvészeti módszer egy olyan egybevető módszert jelent, amely csupán az „egy nyelvre támaszkodó monolingvális módszerekkel ellentétben interlingvális jellegű és két vagy több nyelv között lévő egyezéseket és különbségeket írja le” (Balázs, 1989: 265, 268).

A magyar kontrasztív nyelvészet egyik legszebb példája Sylvester János latin-magyar nyelvtana (1539) és Szenczi Molnár Albert latin-magyar, magyar-latin szótára (1604).

A 20. század közepén indult meg a fellendülés a kontrasztív kutatásokban (Haugen, 1953; Lado, 1957; Weinreich, 1963; Nemser, 1967; Nickel-Wagner, 1968; Juhász, 1970; Lotz, 1978).

Az összehasonlító nyelvészeti kutatásokban káoszt teremtettek a *kontrasztív* – *konfrontatív* – *komparatív* műszók alkalmazásával, amelyek minden esetben a nyelvek, nyelvi rendszerek összevetésére vonatkoztak. A *kontrasztív*, *komparatív* fogalmak jelentése azonos: mindkét esetben összevetésről, összehasonlításról van szó; a folyamat két nyelv között feltételezi mind az eltérések, mind pedig az azonosságok feltérképezését. A *komparatív* műszót azonban napjainkban az összehasonlító irodalomtudomány sajátította ki magának – az irodalmi komparatiztika az irodalmak szembesítő, együttes hatás- és kapcsolatvizsgálatára, világirodalmi szintézisteremtésére törekszik. Ezen túl komparatív névvel illették a Schlegel fivérek, Bopp, Rask, Grimm és Schleicher nevével fémjelzett 19. századi kontrasztív nyelvészetet, amely didaktikai célzat helyett sokkal inkább a nyelvek közötti rokoni kapcsolatokat kutatta (Harden, 2006: 56).

Dezső és Nemser a *kontrasztív* szakszó alkalmatlanságát hangsúlyozzák, mivel az szerintük csak a tanuló alapnyelve és célnyelve közötti hasonlóságokat fedi le, és nem fordít figyelmet a különbségekre. A szakszó helyett az 'egybevető' terminust tartják elfogadottnak, amely mind az eltérésekre, mind az azonosságokra alkalmazható (Dezső/Nemser, 1972: 14).

E két fogalommal szemben a *konfrontatív* kifejezés 'szembeállítás', 'szembesítés' jelentéssel bír, amely csak a különbségekre figyel. Ilyen értelemben a konfrontáció fogalma munkámban nem alkalmazható, hiszen a magyar és az észti nyelv összevetésénél az azonosságokra is hangsúlyt fektetnek.

Temesi konfrontációról beszél, amikor a nyelvi kategóriák rendszerszerű azonosságainak, hasonlóságainak és eltéréseinek bemutatásában látja az összehasonlítás célját (Temesi, 1972: 417).

Pusztaynál a kontrasztív kutatások a nyelvek eltéréseire, míg a konfrontatív vizsgálatok az eltérések mellett az azonosságokra is hangsúlyt fektetnek (Pusztay, 1999: 85).

A *kontrasztív* műszó használatát a következő tények indokolják:

1. Két nyelv közötti *ekvivalencia* (*kongruencia*) és *differencia* kutatása két bizonyos elemcsoportnak rendszerszerű összehasonlítását jelenti, figyelmen kívül hagyva származási viszonyaikat vagy tipológiai kapcsolataikat. Egy ilyen nyelveírás biztos alapja lehet a

sikeres idegennyelv-oktatásnak (Lotz, 1978: 326; Király, 1972: 10). Temesi szerint az „azonos értékű nyelvi kifejezések csak akkor egybevágóak (kongruensek), ha kifejezésbeli megformáltságukban is megfelelnek egymásnak, de ha csak tartalmukban és funkciójukban egybehangzóak, az ilyen nyelvi tényeket nem egybevágóaknak (*inkongruenseknek*) nevezzük” (Temesi, 1972: 426). Balázs kiemeli a nyelvi jelenségek tartalmi és funkcióbeli különbségeit, egyidejű eltéréseit is – két nyelv nyelvi jelenségei csak bizonyos mértékig ekvivalensek (Balázs, 1989: 275).

2. A kontrasztív nyelvészet eredményei napjainkban szervesen beépülnek a különböző felhasználási területekbe (Harden, 2006: 56), ezáltal az idegennyelv-oktatásban is sikeresen alkalmazhatóak (Banó, 1972: 133).

3. Az egybevető módszerekkel előre prognosztizálhatjuk a nyelvtanulásban jelentkező nehézségeket, felhasználva a nyelvtanulási elméletek *pozitív* és *negatív transzfer* (*interferencia*) fogalmát (Harden, 2006: 57).

A kontrasztív grammatikában az összevetés egyúttal szembeállítás: az ütköztetés segítségével tudjuk kiemelni a két nyelv közötti *azonosságokat*, *hasonlóságokat*, *különbözőségeket* és *ellentéteteket*. E négy fogalom egyúttal kibővíti az *ekvivalencia* és *differencia* fogalomkörét is. Két nyelvi struktúra között az azonosságok és ellentétek között hasonlóságok és különbözőségek is szép számmal találhatóak. E négy nagy fogalom alá tartozó nyelvi jellemzőkkel tudjuk didaktikai cézzattal a tanítási anyagokat elrendezni és súlypontoszni (Tóvölgyi, 1972: 165).

Az idegen nyelvet tanuló mindennapos küzdelmet vív ezzel a négy kategóriával. Az idegen nyelvről alkotott képet elsősorban az anyanyelv határozza meg, és a nyelvtanuló minden esetben az idegen nyelv struktúráit az anyanyelv közel azonos struktúráival hasonlítja össze.

Az anyanyelv és célnyelv kontrasztív vizsgálatára már a szinkrón nyelvészet megalapítói, Saussuer, Bloomfield, Palmer és mások is felhívták a figyelmet. Természetesen a tanulói nyelvhasználatban az általános nyelvi kompetencia és a nyelvérzék is nagy súllyal esik latba, nem is beszélve a tanulás menetének dinamikus, változó természetéről (Dezső – Nemser, 1972: 19).

A kontrasztív nyelvészetet a didaktika oldaláról a nyelvi struktúrák és az idegen nyelv elsajátítása közti viszony érdekli. Sok esetben felvetődik a kérdés, hogy csak az eltéréseket vizsgáljuk, vagy ne hagyjuk figyelmen kívül az azonosságokat sem (vö. Dezső/Nemser, 1972: 13). Két nyelvi rendszer összevetésénél óhatatlanul felfigyelünk az egyezésekre, hiszen éppen analóg voltuk az, amely megkülönbözteti őket az eltérésektől. E

paradigmatikus és szintagmatikus rendszerek összehasonlításakor – ha rendszerteremtésre törekszünk – nem lehet kihagyni az azonosságokat sem, mivel ezek szerves részét képezik az összehasonlítandó nyelvi struktúráknak.

„Komoly segítséget jelentene a tanuló számára, ha megvilágosodna előtte, melyek azok a legáltalánosabb egyenértékűségi viszonyok, párhuzamosságok, illetőleg ezek ellentétei, amelyek körvonalazottabbá tehetik az idegen nyelvről kialakítandó összképet.” (Hegedűs, 1972: 223)

Dezső és Nemser szerint egy adott nyelvet nem anyanyelvként beszélő az idegen nyelv használata során „*rendszerszerűen és egyöntetűen*” tér el a normáktól. Ez a tanulásban jelentkező hibázás, amely rendszerszerűséget produkál, hívta fel a nyelvészek figyelmét arra, a tanuló alapnyelvének és célnyelvének kontrasztív elemzése az idegennyelv-oktatás számára jelentős információt nyújthat (Dezső/Nemser, 1972: 32). Krashen természetes nyelvelsajátítási modellje (Krashen, 1983) szerint az idegen nyelv tanulásánál igen fontos az explicit szabályok bemutatása és a hibajavítás, általában a nyelvi formák tudatos használata. Ezek a problémák érintkeznek egyrészt a nyelvtipológiával, másrészt a pszicholingvisztikával.

A kontrasztív vizsgálatok Balázs szerint még sok bizonytalanságot vetnek fel, mivel az elemzések módszerei még kialakulatlanok (Balázs, 1989: 286). Deme szerint ez az elemzés nem azonos két nyelvi alrendszer párhuzamba állításával, hanem „az egyiknek a másikra (helyesebben: a másiknak az egyikre)” vonatkoztatása; „kisebb részletezéssel időzve az egyezések s nagyobbab a különbségek részterületein” (Deme, 1972: 51). Bertók is azon a véleményen van, hogy módszertani szempontból arra kell törekedni, hogy az „azonos nyelvi jelenségekre sok időt ne pazaroljunk, viszont az eltéréseket ne csak bemutassuk, hanem gyakoroltassuk, tudatosítsuk, automatizáltassuk” (Bertók, 1972: 206).

Véleményem szerint kisebb hangsúlyt kell fektetni annak megállapítására, hogy két nyelvi rendszer mennyiben eltérő vagy éppen hasonló egymáshoz; a kutatás szempontjából – amelyet hibaelemzés és egy oktatási segédanyag alapjainak megteremtése egészít ki – fontosabb annak megállapítása, hogy két nyelv eszközkészlete *funkcionális szempontból* hogyan viszonyul egymáshoz.

Munkámmal azt az egységes kontrasztív nyelvészeti eljárást követem, amely szintézist teremt a struktúraleírás és a hibaelemzés között: a magyar és észt nyelv szerkezetének egybevető elemzését követően hipotéziseket állítok fel, amelyek létjogosultságát

hibaelemzéssel ellenőrzöm. Ez az anyag nyújt majd segítséget a gyakorlókönyv anyagának elrendezéséhez.

A kontrasztív elemzés mindig abból indul ki, hogy a nyelvet miként határozzuk meg. Mach szerint, ha a nyelvet mint mondatok halmazát értelmezzük, akkor a mondatok szintjén kell a kutatást megkezdeni (Mach, 1972: 67). Mivel a vizsgált finnugor nyelvek alaktani, szintaktikai szempontból nyújtanak izgalmas kutatási terepet, vizsgálataim ezekre a területekre koncentrálnak. A két nyelv teljes nyelvi rendszerének összevetését azért sem tartom szerencsésnek, mivel a magyar és az észt nyelv morfológiai, morfoszintaktikai és szintaktikai struktúrái határozzák meg a mondattani szerepek eldöntését is. Pléh szerint az agglutináló nyelvekben az alaktan a „szabályok meglétének, korlátainak” legjellemzőbb kutatási terepe (Pléh, 2000). Pléh kutatásai során megbizonyosodott arról, hogy magyar nyelvben a feldolgozás során az alaktanra koncentrálnak, „amely egészében lokálisabb döntéseket használ” (vö. Pléh, 2000).

Abban megegyeznek a szakirodalmi vélemények, hogy összemérni csak a szinkroniában strukturálisan és funkcionálisan egymásnak megfelelő részrendszereket lehet (természetesen a nyelvi rendszerek csak megközelítően azonos értékűek), illetve hogy a leírás mindkét nyelvre kiterjedjen, vagyis *bilaterális* legyen (vö. Balázs, 1989: 272; Temesi, 1972: 425). Abban viszont már eltérés mutatkozik, hogy melyik nyelv legyen a kiindulási alap. Baláznál az idegen nyelv mint célnyelv jelenti a kiindulási alapot, majd ennek részrendszereit kell az anyanyelv mint forrásnyelv egynemű részrendszereivel összehasonlítani (Balázs, 1989: 272). Temesi szerint az anyanyelv a mindennemű nyelvvizsgálat alapja (Temesi, 1972: 425).

Mivel kutatásomban a magyar anyanyelvűek észt nyelvi tanulási folyamatát vizsgálom, a kontrasztív vizsgálatok kiindulási alapja a magyar mint forrás- és anyanyelv. Egyetértek Ginterrel abban, hogy egy idegen nyelv elsajátítása a tanulóban meglévő anyanyelvi tudatra épül (Ginter, 1991: 78). Ebből következik, hogy egy egybevető nyelvvizsgálatnak az anyanyelvből kell kiindulnia. A kiválasztott nyelvi jegyeket és szabályokat úgy kell megválogatni, hogy a két nyelv adekvát módon jellemezhető legyen. Céлом nem a két nyelv merev összehasonlítása, hanem a két nyelvi rendszer megvilágítása magyar és észt nyelvi példák segítségével, amelyhez hibaelemzés társul. A kutatásban bizonyos részrendszerek nagyobb hangsúlyt kapnak.

5. Pszicholingvisztika – közelítő rendszerek vizsgálata

A pszicholingvisztika közvetlen bevonása a kontrasztív nyelvészeti kutatásokba meglehetősen korlátozott. Ha azonban több figyelmet szentelünk a nyelvtanulás során a nyelvtanuló *önálló szerepére*, a pszicholingvisztika a következő területeken érintkezik az egybevető vizsgálattal:

- a) a tanulási folyamat dinamikus természetének feltérképezése, amelyet a tanulási szakaszok egyfajta függetlensége jellemez;
- b) átmeneti nyelvi rendszerek kiépülése a forrás- és cél nyelv között;
- c) paradigmikus és szintagmatikus tárolók;
- d) a transzferjelenség és hibatípusok vizsgálata – átvitel vagy köztes nyelvi jel;
- e) az írott nyelv pszicholingvisztikája.

5.1. A nyelvtanulás átmeneti szakaszai

A kontrasztív nyelvészeti kutatásokban a forrás nyelv és cél nyelv mint vizsgálandó komponensek mellett megjelent egy új elem, a tanuló „célnyelvi kompetenciája” (Dezső/Nemser, 1972: 31), vagyis az a tartalom, amely a nyelvtanulás dinamikus és változó folyamatában közelítő rendszerek sorozatát alkotja meg a forrás nyelv és a cél nyelv között. E a közelítő rendszerekre a viszonylagos szerkezeti függetlenség jellemző, vagyis egy közbülső, egyéni, átmeneti rendszert alkotnak a forrás nyelv és a cél nyelv között.

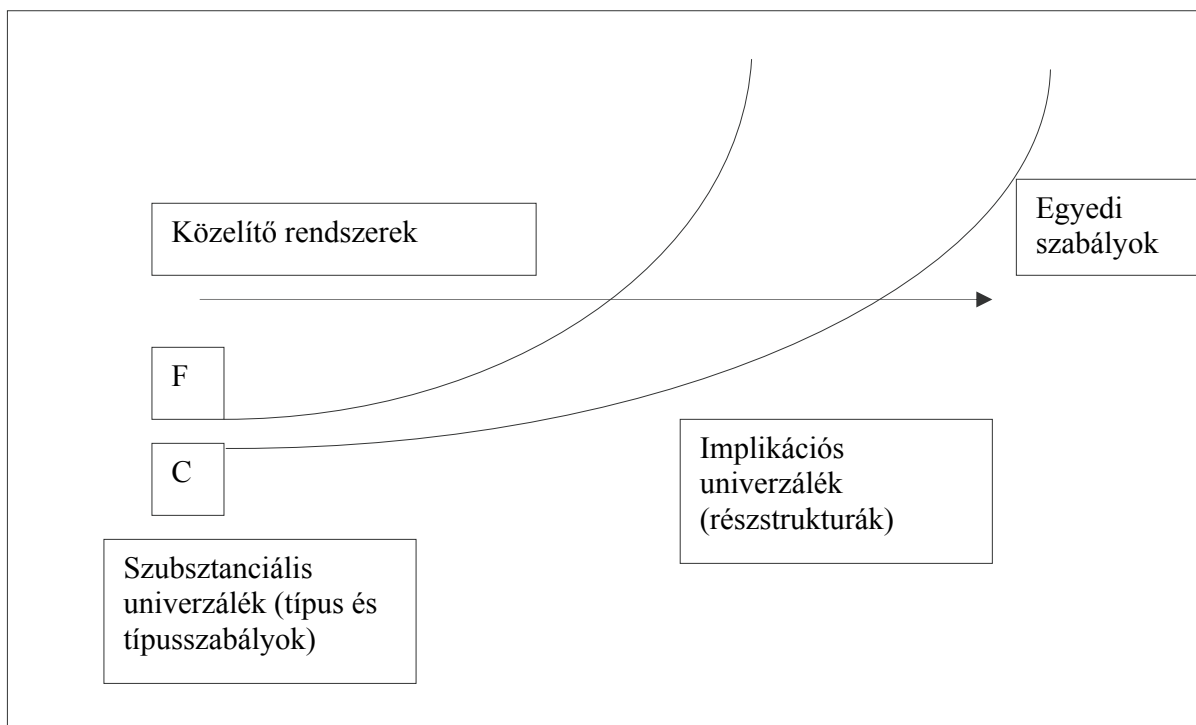
A közelítő rendszerek meglétét bizonyítják az emigránsok nyelvi változatai és azok a tanulói kompetenciák, amelyek egy bizonyos idő elteltével sem tudnak további fejlődést felmutatni (Dezső/Nemser, 1972: 33).

A közelítő rendszerek ilyen értelemben olyan struktúrákat alkotnak, amelyek a forrás- és célnyelvtől döntően függetlenek és elmaradnak a kommunikációs követelmények kielégítésétől (Dezső/Nemser, 1972: 30).

A közelítő rendszerek kutatása lehetővé teszi a forrás nyelv és cél nyelv tipológiai jellemzőinek mélyebb feltárását, illetve rávilágíthat a nyelvelsajátítás folyamatának törvényszerűségeire (pl. miként alakulnak ki a fonológiai, grammatikai és lexikai kategóriák).

A közelítő rendszerek alakulását a következő ábrával lehet szemléltetni. A fejlődési skála alsó végpontja a nyelvtanulás kezdete, ahol a cél nyelv típuszabályaival ismerkedik a nyelvtanuló. Ezen a ponton a legerősebb a célnyelvi típuszabályok összevetése a

forrásnyelvi szabályokkal. Itt a köztes alakok leginkább a forrásnyelvi alakzatokat tükrözik. A nyelvtanulás előrehaladtával – vagyis a célnyelv részstruktúráival és egyedi szabályaival való találkozás után – forrás- és célnyelv egyre inkább eltávolodik egymástól, a közelítő alakokat egyre inkább felváltják a célnyelv által megkövetelt helyes alakok.

5.2. A köztes nyelv

Több tanulmány is foglalkozik a köztes nyelv kérdésével és terminológiai pontosításával (vö. Lanstyák-Simon (szerk.) Tanulmányok a magyar-szlovák kétnyelvűségről. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó, 1998). A Selinker-féle *interlanguage* kifejezés (1972) a magyar szakirodalomban több elnevezést is kapott: *keverék nyelv*, *köztes nyelv*, *közveleg*, *közvelegesség*. Zelliger szerint az utóbbi két elnevezés létrejöttüket az *egyveleg* szónak köszönhetik, morfológiailag azonban a tő (*közvel-*) értelmezhetetlen (Zelliger, 1999). A *keverék nyelv*, *keveréknyelv* terminus pedig olyan nyelvhasználatra vonatkozik, amelyben két nyelv nyelvtani szabályai, szókinése keveredik egymással (Isd. kreol nyelvek). A kevertnyelvűsége olyan fokú keveredés jellemző, „amely miatt nem lehet megállapítani, hogy egy adott pillanatban a kettő közül melyik nyelven folyik a kommunikáció” (Kiss, 1995: 210).

A *köztes nyelv* terminus a magyar szakirodalomban egyrészt lefedi az *interlanguage* kifejezést, másrészt az *interlect* szakkifejezést. Az utóbbi mindazon nyelvi változatokra

alkalmazható, amelyek egy nyelven belül (pl. nyelvjárásokban) jelennek meg. Zelliger a következőket javasolja: a *köztes nyelv* és *köztes nyelvváltozat* szakkifejezés megkülönböztetésével határoljuk el egymástól azokat a nyelvi jelenségeket, amelyek a kétnyelvűség kialakulása során L1 és L2 között, valamint az idegen nyelv tanulása során az anyanyelv és az idegen nyelv között megjelenhetnek, illetve azokat a nyelvi megnyilvánulásokat, amelyek egy nyelven belüli változatokként értelmezhetők (Zelliger, 1999). Ebben a szétválasztásban azonban még mindig nem tisztázott az a különbségtétel, amely a *köztes nyelvet* mint jelenséget a kétnyelvűségi kutatásokban és az idegen nyelv tanulási mechanizmusában elkülönítené egymástól.

A *köztes nyelv* terminust használja Kiss Jenő is, amely nála a kétnyelvűségi kutatásokban bukkan fel:

Vannak olyan esetek is, amikor egyik nyelvnek az ismerete sem anyanyelvi szintű, illetőleg amikor csak az egyik nyelv ismerete az. Ilyenkor lépnek föl azok az interreferenciahatások, amelyek a köztes nyelvnek (ang. interlanguage) nevezett jelenséghez vezetnek. Ahhoz tehát, hogy általában mindkét nyelv használatakor eltér a kétnyelvű beszélő az anyanyelvi normáktól. (...) A köztes nyelv persze nem külön nyelv, hanem egy adott nyelvnek a nem teljesen kétnyelvűektől használt változata.” (Kiss, 1995: 210)

Kiss Jenő meghatározásában a *köztes nyelv* terminus keveredni látszik a *kettős félnyelvűség* jelenségével.

Kasparnál a *köztes nyelv* az Interlanguage-hipotézis meghatározó eleme, amely a felnőtt- és gyermekkori irányított és nem irányított nyelvelsajátításban bukkan fel: „die Interlanguage-Hypothese als 'globale' Hypothese (...) bezieht sich auf erwachsene Lerner (...) und Kinder (...), den Zweit- wie den Fremdsprachenerwerb, auf unterrichtsgesteuerte und nicht-unterrichtsgesteuerte Erwerbsumfelder” (Kasper, 1981: 12).

A *köztes nyelv* az USA-ban és Kanadában elsősorban a kétnyelvűségi kutatások terminusa lett (Krashen, Kasper), míg Németországban mint az idegen nyelv tanulási folyamatában felbukkanó jelenséget vizsgálták (Bausch/Krumm, 1991; Raabe, 1974; Harden, 2006). Az *Interimsprache* terminust Raabe használta először „transitionale Sprecherzustände” értelemben (Raabe, 1974: 13). A német kutatásokban a *köztes nyelv* tehát mint az idegen nyelv oktatása során jelentkező jelenség (*fremdsprachenunterrichtsgebundene Interimsprache*) szerepel (Bausch/Raabe, 1978). Hardennél az *interlanguage* szinonímája a *Lernersprache* terminus, amely

meghatározásában a német gyakorlatot követi, vagyis azokat a különböző kompetenciaszinteken megjelenő variánsokat takarja, amelyeket egy nem anyanyelvi beszélő alkalmaz az idegen nyelv tanulása során (Harden, 2006: 85).

A köztes nyelv kettős használata azt mutatja, hogy a második nyelv elsajátítása során megjelenő univerzális vonások és folyamatok az irányított idegen nyelvi tanulás során is felbukkanak (Kasper, 1981: 17).

A köztes nyelv (*Interim(s)sprache* (Raabe, 1974), *Lernersprache*, *learner language*, *interlanguage* (Selinker, 1972), *approximative systems* (Nemser, 1971), *transitional competence* (Corder, 1967)) kifejezés használatával a német tradíciót követem, miszerint a *köztes nyelv* kevésbé a kétnyelvűséggel foglalkozó szakirodalom, sokkal inkább az idegen nyelv tanulása során jelentkező folyamatok lefedésére alkalmazható terminus, és a fent tárgyalt közelítő rendszerek és köztes alakok összefoglalásaként értelmezhető. Ily módon beszélhetünk *köztes nyelvi fonetikáról*, *köztes nyelvi morfológiáról*, *köztes nyelvi szintaxisról* stb.

Az idegen nyelv tanulása során jelentkező köztes nyelv általános jellemzői:

- a köztes nyelvi formák a nyelv minden szintjén megjelenhetnek
- a szóbeli és az írásbeli nyelvhasználatban egyaránt jelen van
- a nyelvtanulás során dinamikusan változó, instabil rendszer
- speciális nyelvrendszer saját szabályrendszerrel
- egyedi (individuális jellegzetességek)
- egyre komplexebbé váló, pragmatikai fejlődést mutató (egyre jobban megközelíti a célnyelv rendszerét)

A köztes nyelvet befolyásolja:

- a nyelvtanuló anyanyelvi kompetenciája
- a nyelvtanulásra fordított idő
- a tanuló nyelvérzéke
- motiváció
- a nyelvi környezet (forrás- vagy célnyelvi)
- a nyelvtanulás stratégiái
- kommunikációs stratégiák
- a nyelvtanár
- egyéb idegen nyelvek ismerete

Selinker szerint (1992) az *interlanguage* elemei mindig az adott nyelvi közvetítő eszközök és módszerek eredményei (*Transfer of Training*). A köztes nyelv elemei a legtöbb esetben mindig a forrás- és cél nyelv között létrejövő egyszerűsítés és túlgeneralizálás (*overgeneralization*), vagyis általánosságban a nyelvtanulási stratégiák következményei.

A „nyelvek közötti nyelv” (*Sprache unter Sprachen*) kutatása Harden szerint is egy érdekes és izgalmas kutatási területe a nyelvelsajátításnak (Harden, 2006: 86).

A köztes nyelv elemeinek feltárása és feldolgozása kétirányú: a jelenségeket vizsgálni kell egyrészt a forrásnyelvből, másrészt a cél nyelvben kiindulva – rá kell világítani azokra a feldolgozási folyamatokra és nyelvi adatokra, amelyek következtében a köztes nyelvi jelenség formát nyer, vagyis a nyelvtanuló mindezeket a köztes nyelvi konstrukciókat egy megismerési folyamaton keresztül alakítja.

A köztes nyelv jelensége a hibaelemzésben játszik fontos szerepet.

5.3. Transzfer vagy köztes nyelv?

Harris felveti a „transzfer-nyelvtan” és „transzfer-szabályok” fogalmát (vö. Harris, 1954), amelyek segítenek meghatározni az idegennyelv-elsajátításban jelentkező közelítő folyamatokat. A fentiekből következik, hogy a *transzfer* kifejezés alkalmazása egy nyelvi elem meghatározására, amely forrás- és/vagy cél nyelvi hatásra jön létre, nem éppen helytálló. A *transzfer* jelentése ’átvitel’, valamely alak, jelentés vagy funkció átkerülése egy másik nyelvbe, de ez az átvitel, átkerülés ritkán mutat teljes szerkezeti egyezést a cél nyelvben, illetve mindig annak a közelítő rendszernek a része, amely a tanulás során a tanulóban kialakul. A *transzfer* fogalma alkalmatlan azokra a hibás nyelvi alakzatokra, amelyek a cél nyelvben cél nyelvi hatásra jöttek létre (intralingvális hibák) – ebben az esetben is sokkal inkább arról van szó, hogy a cél nyelv bizonyos normái még kialakulatlanok, a helyes alakhoz csak közeledünk. A „transzfer-nyelvtan” és „transzfer-szabályok” kifejezések helyett pontosabb lenne a *köztes nyelvi nyelvtan* és *köztes nyelvi szabályok* terminusok alkalmazása.

Ha valaki idegen nyelvet tanul, három „oppozíciós rendszer” keletkezik benne a szabályelvonatkoztatás és általánosítás során: 1. az anyanyelv oppozíciói (fonológiai, lexikai, grammatikai); 2. az idegen nyelv oppozíciói; 3. az anyanyelv és az idegen nyelv között fellépő oppozíciók (Juhász, 1975: 30). Vizsgálatom tárgya elsősorban az utóbbi összefonódásokra irányul, nem hagyva figyelmen kívül az idegen nyelven belüli

oppozíciós jelenségeket sem, amelyek ugyanúgy nehézséget jelentenek a nyelvtanulás során.

Az észrt nyelv tanulását már számos kialakult nyelvi kompetencia, metanyelvi képesség és nyelvelsajátítási stratégia támogatja. Feltételezhetően a tanulók már könnyebben tudnak a nyelvi normáknak megfelelő hipotéziseket alkotni, amelyek a hibák elkerülésében elengedhetetlenek.

A hipotézisalkotás Forgács szerint fontos szerepet játszik a nyelvtanulásban: a normától való eltérések is a hipotézisalkotás, mégpedig a logikus hipotézisalkotás eredményei (Forgács, 2003: 35). A hipotézisalkotás tehát szerves részét képezi az idegen nyelvi norma meghatározásának – minél nagyobb az interferencia, annál inkább meg kell határozni a normát, amelyhez igazodni kell. Ezt támogatja a hibaelemzés.

A köztes nyelvi folyamatok feltárása elsősorban a nyelvtanítás hatékonyságát növeli, hiszen az eredmények rávilágítanak a különböző célnyelvi nehézségekre (Balázs, 1989: 284), „az interferenciális hibák vizsgálata rávilágít a két nyelv közötti különbségekre, s ezeket tudatosítva a nyelvelsajátítási nehézségek effektíven kiküszöbölhetők” (Forgács, 2003: 20).

A transzfer fogalmának meghatározása a szakirodalomban káoszt teremtett. Különböző módon csoportosítják általában a transzfer mint átvitel alá tartozó nyelvi jelenségeket (alak, jelentés vagy funkció átvitelét), amelyek akár nyelvek között (interlingvális módon), akár nyelven belül (intralingvális módon) is létrejöhetnek. A nyelvek közötti transzfer többnyire az anyanyelv szerkezetére visszavezethető analóg átvétel (Balázs, 1989: 284).

A transzfer jelenségénél általában nem számolnak az intralingvális folyamatokkal, és sokkal nagyobb hangsúlyt fektetnek a negatív transzfer szerepére, miközben a pozitív transzferfolyamatok is fontosak a nyelvtanulásban. A *Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlichen Termini* című kiadvány (1985) az interferencia fogalmi körébe vonja a pozitív és a negatív átviteleket egyaránt.

Nickel (idézve Végh, 1990: 1198) különbséget tesz az interstrukturális és intrastrukturális interferencia között, attól függően, hogy az egymásra hatás két nyelv között vagy ugyanannak a nyelvnek a belső strukturái között mutatható-e ki. Az interstrukturális interferencia az észrt nyelv valamennyi írott és verbális szintjén kimutatható: fonetikai-fonológiai interferencia elsősorban a hangok, betűk átvételében, a hosszú hangok ejtésében és jelölésében jelentkezik; lexikológiai-szemantikai interferenciák a tükörfordításokban mutatkoznak; szintaktikai interferenciák a szintagmák alkotásában, az egyeztetésben, az igei vonzatok átvételében fordulnak elő. Mivel a finnugor nyelvekben

általában és így az észti nyelvben is nagyobb súly hárul a morfológiai, morfoszintaktikai döntésekre, elengedhetetlen, hogy az észti nyelvet elsősorban szintagmákban láttassuk. Munkámban nagyobb hangsúlyt kapnak a morfológiai, szintaktikai interferenciák, amelyek amúgy is jóval jelentősebbek a fonológiai vagy lexikai döntéseknél.

Az észti mint idegen nyelv esetében a köztes nyelvi jelenségek az általam vizsgált írott anyagokban a következő módon jelentkeztek: 1. az anyanyelv (magyar) gátló hatása; 2. egyéb idegen nyelvek (finn, német) gátló hatása; 3. egyéb idegen nyelvek (finn, német) segítő hatása; 4. észti nyelven belüli gátló hatások. Jelen dolgozatban a kutatás csak a gátló tényezőkre korlátozódott.

5.4. Hibaelemzés – a hiba jelentésének újraértelmezése

A hibaelemzést olyan eszköznnek tekintem, amely nagymértékben segíti a nyelvtan tanítását – a hibák mint a célnyelvi hipotézisalkotás eredményei a kommunikációs készség, a szövegértés és szövegalkotás képességének fejlesztését támogatják. A hibák paradigmátikusán és szintagmatikusán a célnyelvi részrendszerek részei, a forrás- és célnyelv között létrejövő köztes nyelv elemei; a hiba maga a köztes nyelv.

A hibaelemzés a kontrasztív vizsgálat része, amely a potenciális nehézségek feltárásán túl tényleges adatokkal szolgál a nyelvtanulás folyamatáról. A hibák gyűjtése, azonosítása, csoportosítása alapot nyújt egy leendő gyakorlókönyv létrehozásához.

A hiba rávilágít a nyelvi fejlődési skála pontjaira, fontos indikátora a nyelvtanulásnak és -tanításnak.

Mivel az észti nyelv tanulása nem kötelező (még a magyar szakos hallgató is választhat a finn és az észti nyelv tanulása között), a motiváció személyes, így az elsajátítás folyamatában jelentkező hibák „tisztá” hiányosságok, „tisztá” hipotézisalkotás eredményei és nem a nyelvtől, a hibától való félelem váltja ki őket.

Krashen szerint (Krashen, 1983) a felnőttet egy önellenőrző önfigyelő rendszer jellemzi. Ez tulajdonképpen már a prepubertás kortól kialakul. Erre az időszakra teszi Piaget is a műveleti, logikai gondolkodás megjelenését, amely a nyelv holisztikus megközelítését váltja fel (Piaget – Inhelder, 2004).

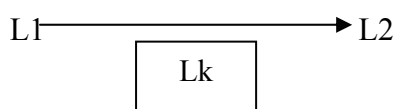
A szakirodalomban a hiba kétféle értelmezést is kapott: egyrészt lehet értelemzavaró, másrészt a megértést nem befolyásolja. Létrejöhet az anyanyelv, de a célnyelv hatására is. A hiba mindkét esetben eltérést jelent a normától.

A hibaelemzés Bierwisch szerint (1970) csak a negatív transzfer okozta hibaforrásokat kutatja. A negatív transzfer elsősorban az anyanyelv eredménye, de nem zárható ki a már korábban, más nyelvből megszerzett ismeretek gátló hatása sem, amelyek a célnyelvben a normától eltérő alakokat, struktúrákat hoznak létre.

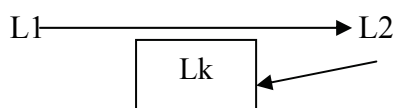
A hibaelemzés (*Fehleranalyse, Fehler-linguistik, error analysis*) során a következő kérdésekre keressük a választ: 1. A forrásnyelv és célnyelv rendszereiben hol vannak azok a pontok, ahol a két nyelvi struktúra különbözik egymástól?; 2. A célnyelvben melyek azok az alakok, amelyek kivételnek számítanak és kilógnak a paradigmarendszerekből?

A köztes nyelv kutatása a hibaelemzés keretein belül meg is válaszolja ezeket a kérdéseket. Egy *köztes nyelvi (átmeneti) grammatika* felvázolásával ha nem is teljes képet, de részletes leírást kaphatunk a forrás- és célnyelv között húzódó út adott időpontban lévő állapotáról. A köztes nyelv segítségével a hibák, approximatív elemek leírhatóak és a későbbi oktatásban felhasználhatóak.

A köztes nyelv jelenségét – így a hibákat – nem lehet csak egy irányban szemlélni:

A forrásnyelv és célnyelv közötti út kétirányú, hiszen a célnyelv is gyakran alakítja a köztes nyelvet – az intralingvális hibák ennek a folyamatnak az eredményei:

A *corderi error* meghatározás szerint a hiba kompetencia hiányosság, az elért idegennyelvi kompetencia indikátora, amely egy adott időpontra érvényes (Corder, 1986). Corder a hibákat a következőképpen osztályozza: 'rendszer előtti' (máshol *attempt*), ami egy még nem ismert szabályból ered, vagyis merünk a nyelvvel próbálkozni, 'rendszer szerinti' hiba (*error*), vagyis egy meghatározott szabály helytelen alkalmazása, de már szoros kapcsolatban áll a tanultakkal, illetve 'rendszer utáni' hiba, ami feltételezi a szabály ismeretét, de azt a tanuló visszatérően rosszul alkalmazza (Corder, 1967).

A hiba Harden szerint megmutatja azt, ami a nyelvtanuló fejében az idegennyelvi kifejezések megalkotásakor végbemegy. Rávilágít a már elsajátított szabályokra és azokra a formákra, amelyek rosszul rögzültek (Harden, 2006: 74). Harder szerint a hiba nem

kártékony természetű, hanem fontos része a nyelvtanulásnak, a nyelvi rendszerben folytonosan jelen van és állandó mutatója a nyelvi kompetenciának:

„... die Fehler [sind] aus der Sicht des Lernenden gar keine Fehler” (Harden, 2006: 74).

„Fehler werden nicht mehr als unter allen Umständen zu behebende Störungen gesehen, sondern als völlig erwartbares und natürliches Produkt des sich ständig in Bewegung befindlichen systems und darüber hinaus als wichtige und unverzichtbare Indikatoren der Vorgänge, die beim Sprachenlernen ablaufen.” (Harden, 2006: 83-84)

A hiba jelentésének újraértelmezésekor a következő szempontok motiváltak:

- a hiba rávilágít arra a tanulási folyamatra, amely a célnyelv elsajátítása közben lejátszódik;
- a hibák a helytelen, a célnyelvi normától eltérő nyelvelsajátítási stratégiát jelentik;
- a hibák rámutatnak a tanulói hipotézisalkotásra, amely fontos eleme az idegen nyelv tanulásának;
- a hibák a célnyelvi rendszerek felépítésében szerepet játszó közelítő rendszerelemek, amelyek közelítő, approximatív alakokként értelmezhetőek;
- a hiba a forrás- és célnyelv „interakciója”, amelyben a nyelvtanuló individuális jellemzői is fontos szerepet játszanak.

A hibaelemzés során a következő lépések követték egymást:

1. Nyelvi adatok gyűjtése (írásban elkövetett hibák gyűjtése) – habár egy rövid időtartamon belül a szóban elkövetett hibák jóval nagyobb számot mutatnak az írásban jelentkező hibákhoz képest, az így összegyűjtött adatmennyiség is releváns a kutatás szempontjából.
2. Hibazonosítás – az írott nyelvhasználat során kisebb az ún. tévesztés (*mistake*) lehetősége, hiszen van idő átgondolni a leírtakat. A rosszul megválasztott forma ily módon csaknem minden esetben hibaként definiálható. A célnyelvi normától való elhajlást minden esetben hibaként értelmeztem.
3. Hibatipológia – az azonosítást a hibák osztályozása követte nyelvi szintek szerint (morfofonológiai, morfológiai, morfoszintaktikai és szintaktikai hibák inter- és

intralingvális aspektusból). A nyelvi szintek szerinti osztályozás megkönnyítette az adathalmaz felosztását, segített kiszűrni az ismétlődő hibákat.

4. Hibák értékelése – a hibatipológia felállítása lehetővé tette, hogy a hibákat produktívan tudjuk a későbbiekben felhasználni. A tanuló számára az értékelés lehetőséget ad arra, hogy az ismétlődő hibákat a nyelv bármely szintjén kiszűrje és önkorrekción végezzen.

5.5. Az írás pszicholingvisztikája

A nyelv nem más, mint a beszélt és írott nyelv összessége. Az írás a beszédhez hasonlóan a kommunikáció egyik fajtája, hiszen a kommunikatív kompetencia törvényeinek felel meg. A nyelvészeti vizsgálódások többsége a hangzó nyelvre korlátozódik. Az írott nyelvvel elsősorban a történeti összehasonlító nyelvészet foglalkozik, a szinkrón nyelvészet tárgya legtöbbször a hangzó beszéd. Lengyel szerint az írott nyelv kutatása nem tart lépést az élőnyelvi kutatásokkal (Lengyel, 1999). A háttérben valószínűleg presztízskérdés áll – az írás presztízse soha nem érte el a hangzó beszédét.

Az írás (vizuális nyelv) elsajátítása alapvetően különbözik a beszéd elsajátításától, mivel fonématudatossgot is megkövetel az elsajátítótól. A fonématudatossg, vagyis az írás pedig nyelvi elemzés eredménye. Az ész írás fonémaalapú, az íráskép a kiejtést tükrözi. Az íráskép nem jelöli a hosszú és nagyon hosszú fokot (ez könnyebbségnek számít a kiejtéshez képest), valamint a palatalizációt.

Az írás során ismerni kell a graféma-fonéma megfeleltetési szabályokat, az írást támogató nyelvi elemzés valamennyire függetlenedik a hangzó nyelv szabályaitól. A hibák kiküszöbölésében sok esetben segít a vizuális memória, amely megtartja az egyes szavak írásképét és támogatja a helyesírást. Az ész *päev* 'nap' szó alsó és középső nyelvállású magánhangzói a vizuális memória segítségével tartják meg helyüket az írott nyelvhasználatban – a nyelvtanulás kezdetén találkozhatunk *peäv* alakokkal. Az írott nyelvhasználatban is számít a tanulásra fordított évek száma, amikor a szabályok konzerválódnak és az írott nyelvhasználat elhatárolódik az artikulációs formáktól.

A csak írott nyelvhasználatra koncentráló vizsgálatot több feltevés is támogatja: 1. az írott nyelv grammatikailag explicit, kidolgozott kódban jön létre, így a két nyelv kontrasztív elemzésével a leíró nyelvtan eredményeit is gazdagítjuk; 2. az írott és szóbeli nyelvhasználat kölcsönhatásban van egymással, így a vizsgálattal a beszélt nyelv

jellemzőiről és így a tanuló egy adott pillanatban mért észt nyelvi kompetenciájáról is képet kapunk.

Az agglutináló nyelvek írásrendszerében fontos szerephez jutnak a graféma-fonéma megfeleltetési szabályok, amelyek elsajátítása nélkül „lehetetlen az egész szóra globálisan irányuló felismerési képesség megtanulása” (Lengyel, 1996: 36).

Bárdos szerint a nem anyanyelvi írástanítás elsősorban a helyesírásra, a nyelvi normák betartására koncentrál, és kevésbé fontos számára az üzenet tisztasága (Bárdos, 2000). Az idegen nyelven történő írás igazi kihívást jelent a nyelvtanulónak: a nyelvtanilag helyesen megszerkesztett mondatokon túl figyelnie kell a szöveg céljára, tartalmára is. Az írás összetett voltából következik, hogy az íráskészség segíti az egyéb idegen nyelvi kompetenciák fejlődését is.

Az idegen nyelv tanulása során a tanulók rendkívül sok írásbeli feladattal találkoznak, miközben az íráskészség fejlesztésével nem foglalkoznak. A tanulótól automatikusan elvárják az írásban történő idegen nyelvi megnyilatkozást, miközben célzott fejlesztés nem történik (vö. Magnucz né, 2003: 93). Az természetesen nyilvánvaló, hogy az idegen nyelven történő írás kommunikatív jelentősége a szóbeli megnyilatkozásokhoz képest viszonylag csekély, viszont az íráskészség fejlesztése a Közös Európai Nyelvi Referenciakeret (2002) szerint is fontos feladat. Az írás ezen túl tökéletes alapot biztosít egy hibaelemzéssel támogatott kontrasztív vizsgálódásnak is, hiszen az írás folyamata során mindig a megfelelő nyelvi eszközt keressük a helyes nyelvi megformáláshoz. A hiba ezáltal a tanuló egy adott pillanatban mért nyelvi kompetenciájáról árulkodik.

Az önellenőrzés szerepe a beszédtevékenységhez képest az írás során felértékelődik. Az írás produktummá válik még abban az esetben is, amikor a tanuló egy kiegészítendő feladatsort old meg. Az írás mint művelet és produktum mellé egy értő olvasási folyamat is párosul, „amelyben a tudatosság, az absztrakció és az ellenőrzés funkciói (...) egyértelműen kimutathatók” (Bárdos, 2000: 162).

6. Összefoglalás

A kontrasztív nyelvészet sokáig csupán két nyelv részrendszereinek, rendszereinek vizsgálatából, illetve transzferkutatókatokból állt. Az egybevető vizsgálatokban új irányt jelentettek a performancia-, univerzálé-alapú és interlanguage-szemponú érvrendszerek, valamint a transzfer és a kogníció összekapcsolása (Jónás, 2000). Vizsgálni kezdték a tanulói nyelvhasználat intra- és interlingvális hibáit, a tanulói köztes nyelvet, a tanulási

információ-tárolókat, a mentális lexikont (L1 és L2 szavainak kölcsönhatását), a tanulási stratégiákat, a nyelvi környezetet és a motivációt.

Emellett a kontrasztív kutatásokban a tipológiai megközelítés is egyre elfogadottabbá vált: hierarchizálták a két nyelv releváns szabályait és érvényességi köreit, majd felhasználták őket a nyelvtanításban (Dezső/Nemser, 1972: 25).

A kontrasztív nyelvészet komplex tudományként jelent meg – a nyelvészeti kutatásokat pszichológiai és pszicholingvisztikai kutatásokkal egészítették ki. A tanuló mint egyén vált a kutatások és két nyelv interakciójának középpontjává. Az idegennyelv-oktatásban a kontrasztív nyelvészetet nem tekinthetjük elméleti nyelvészetnek, sokkal inkább az elmélet alkalmazásának (Jónás, 2000).

A magyar nyelv mint anyanyelv és távoli rokona, az észti nyelv nagyobb ívű kontrasztív-tipológiai vizsgálata mindezidáig váratott magára. A magyarban és az észtben érvényesülő agglutináló és flektáló vonások leírására és összevetésére már szép példákat találunk, de ezeket nem egészítette ki hibaelemzés, illetve az eredmények gyakorlati alkalmazására sem került sor. Az észti mint idegen nyelv oktatása és egy gyakorlati nyelvtan a modern tipológiára támaszkodó kontrasztív nyelvészet és hibaelemzés újabb eredményeitől várhat gazdagodást.

II. RÉSZ: Magyar-észt egybevetés

Az észt és magyar nyelv kontrasztív vizsgálatát különösen indokolja a tipológiai közeledés és a két rokon nyelv összevető elemzésének mindmáig szinte teljes hiánya. Szombathelyen és Észtországban már korábban megkezdődtek a két nyelv igekötőrendszerének összehasonlítására vonatkozó munkálatok (Pusztay – Rüütmaa, 2001; Veski, 1996; Nurk 1996). Szombathelyen 1994 augusztusa óta háromévente rendeznek észt-magyar kontrasztív konferenciát.

A kontrasztív elemzés alapját a két nyelven túl mindig a szinkrón nyelvtani leírás valamely modellje (a hagyományos, a strukturális vagy a generatív nyelvtani leírás) szolgáltatja.

Ezek a modellek rendszerint különböző módon tárják fel egy adott nyelv nyelvtanát, így indokolható esetben több modellt is felhasználhatunk az elemzés során. Magyarországon a hagyományos nyelvtani leírásokhoz az akadémiai leíró nyelvtan az irányadó. A strukturális nyelvtan jeles képviselője hazánkban Antal László (1961, 1977, 2005). A transzformációs nyelvtan alkalmazására kevesebb kísérlet történt (Antal, 1977: 135). Munkámat elsősorban a strukturalista szemléletmód jellemzi, vagyis a magyar és az észt nyelv jelenlegi állapotából kiindulva azok elemeit egymáshoz viszonyítva mint rendszereket vizsgálom, majd a két nyelv megközelítőleg azonos rendszerei és elemei lesznek egymással összevethetők.

A kutatások legtöbbször az angolt mint célnyelvet viszonyította más rendszerekhez. Két finnugor nyelv összevetésére aránylag kevés példa van a szakirodalomban.

Két nyelv összevetése során fontos annak megállapítása, hogy a kontrasztív vizsgálódások miből induljanak ki, mi legyen az összehasonlítás *tertium comparationis*. Legtöbbször a mondatközpontúság mellett érvelnek, vagyis a kontrasztív kutatások a mondatból induljanak ki (Bertók, 1972: 207; Temesi, 1972: 430).

In der Sprachwissenschaft endete (oder begann) bis vor kurzem die grammatische Analyse prinzipiell auf der Ebene des Satzes. So bezeichnete L. Bloomfield den Satz als die oberste sprachliche Einheit, die die minimale freie unabhängige Form der Sprache darstellte. Ähnliches kann man auch im Strukturalismus F. de Saussure's und in der generativen Grammatik N. Chomsky's finden. (Dressler, 1972: 288)

Bodolay nézete szerint az igének kell az oktatás centrumában állnia – így az lenne a helyes, ha a magyar mint idegen nyelv oktatásakor az alanyi ragozás mellett rögtön a tárgyias ragozást is bemutatnánk (Bodolay, 1991: 63).

A magyar nyelvre vonatkozó kutatások – elsősorban Pléh tollából – bebizonyították, hogy a magyarban a grammatikai morféimák feldolgozására esik a legnagyobb terhelés, vagyis a mondatmegértés során folyamatos alakotani elemzést végzünk (vö. Pléh, 2000). Mivel az észt nyelv szintén gazdag morfológiai rendszerrel rendelkezik, valószínűsíthető, hogy egy hasonló kutatással a magyarhoz hasonló eredmények születnének az észt nyelvben is. A morfológiai elemzést támasztja alá a morfológiai és morfoszintaktikai szinteken bekövetkező tanulói hibák mennyisége. Havas szerint is az észt mondattani jegyek a morfológiai és szintagmatikus jegyek függvényei, így a morfológiai, morfológiai és szintagmatikai szintet kell vizsgálni (Havas, 1974a: 24).

A miénkhez hasonló erősen agglutináló észt nyelvben megfigyelt elsajátítási tapasztalatok relevánsak lehetnek a nyelvtanulásban. A magyar és észt nyelvben az összehasonlítás alapját azok a morfológiai, morfoszintaktikai és szintaktikai szerkezetek képezik, amelyek egyértelműen kihatnak a mondatmegértésre. Kutatásomban a morfológiai, morfoszintaktikai és szintaktikai szint egymásra épülve szerepel, ezzel alapozva meg egy funkcionális, rendszerközpontú elemzést.

Az észt nyelv morfológiai nehézségeinek okai egyértelműen az alaktan paradigmikus gazdagságában és az agglutinációval járó szintagmatikus kapcsolatokban keresendők. Az észt nyelvet – a magyarhoz hasonlóan – célszerű ezért a paradigmikus és szintagmatikus kapcsolatok mentén láttatni (vö. Szűcs, 2005). Paradigma és szintaxis együttes kezelése sok esetben rávilágíthat a tanulói téves hipotézisalkotás okaira, a köztes alakok paradigmában és szintaxisban való elhelyezése a magyar-észt köztes nyelv megalkotásában nyújt segítséget, illetve a rendszerszemlélet rávezetheti a tanulót a szerkezetek együttlátására.

Az észt összetett alaktan elsajátításában az *együttlátás* képességének kifejlesztése elengedhetetlen. A gazdag morfológia megtanulása csak folyamatos bővítéssel, vagyis a képzett és összetett szavak, szócsaládok begyakoroltatásával képzelhető el. Nem utolsó sorban a sokszor felismerhetetlenségig megváltozott szótő alapeseteinek együttes tanulása jelentheti az egyetlen célravezető utat (*aed* 'kert', 'kerítés' sg. nom., *aia* sg. gen., *aega* sg. part., *aedu* pl. part.; *minema* 'megy' ma-inf., *minna* da-inf., *lähen* act. ind. praes. sg. 1., *läksin* act. ind. imperf. sg. 1., *mindud tud*-partic.). A morfológiai elemzést így szemantikai, pragmatikai elemzés is kiegészíti.

A legtöbb szakirodalom nem választja szét a morfológiát a vele szoros kapcsolatban álló nyelvi szintektől, holott Kiefer is felhívja a figyelmet a morfológia kereszteződéseire a hangtannal és a mondattannal (Kiefer, 2003: 189). Havas már élesebben bírálja azokat a munkákat, amelyek nem választották el a különböző nyelvi szinteket, és így tévesen definiált terminológia és tipológia jött létre (Havas, 1974a: 25). Laczkó és Szűcs már foglalkozik a morfofonológia és a morfoszintaxis jellemző folyamataival, de részleteiben Szűccsel ellentétben Laczkó sem tárgyalja e két kereszteződő szint jelenségeit (Laczkó, 2000: 37; Szűcs, 1999).

A következőkben a magyar mint forrásnyelv és az észt mint célnyelv morfofonológiai, morfológiai, morfoszintaktikai és szintaktikai részrendszereit mutatom be, különös tekintettel azokra a grammatikai elemekre, amelyek paradigmatis és szintagmatis kontrasztban állnak egymással, így alapjai lehetnek a hibáknak. Az összehasonlítás nem utolsó sorban a típusváltás jellemzőit is vázolja. Mindez egy gyakorlati nyelvtan létrehozását készíti elő.

1. Fonológiai-fonetikai szint

A fonológiai-fonetikai szint vizsgálata nem releváns egy kontrasztív-tipológiai vizsgálat szempontjából. A három hosszúsági fok megkülönböztetése, amelyek egyúttal jelentésmegkülönböztetőek is (*sada* 'száz' (I. hosszúsági fok) ~ *saada* 'küldj' (II. hosszúsági fok) ~ *saada* 'kap' (*da*-inf.) (III. hosszúsági fok)), a stabil első szótagi szóhangsúly eltűnése idegen szavakban (*hotell*, *idee*), valamint a palatalizáció jelensége (*palk* 'fizetés' ~ *pal'k* 'gerenda'; *tall* 'bárány' ~ *tal'l* 'istálló') elsősorban a kiejtés során válik jelentőssé.

Csupán érdekességképpen lehet megjegyezni, hogy a három hosszúsági fok – rövid (I), hosszú (II) és igen hosszú (III) – elkülönülése egymástól egy észt anyanyelvűt hallgatva szépen kirajzolódik. E három hosszúsági fok egyben jelentésmegkülönböztető szerepben is fellép, az adott lexéma különböző eseteit jelölik: *kooli* (II, gen.), *kooli* (III, part.). Az észtben tehát nemcsak a hangoknak, hanem a szavaknak is van hosszúsági foka, amelyet a szóbeljei hangok hosszúsági foka határoz meg. A szó hosszúsági fokának ismerete segít a ragozásban, de ez már a morfofonológia területéhez vezet minket.

Egy magyar anyanyelvű tanuló esetében az észt első hosszúsági fok ejtési ideje megegyezik a magyar rövid hangok ejtésének idejével (kb. 70ms). A magyar anyanyelvű esetében a II és III hosszúsági fok nem különül el egymástól, mindkettő kb. 200 ms-os.

Egy észt anyanyelvűnél a II hosszúsági fok 160 ms-os, a III hosszúsági fok 242 ms-os (saját vizsgálat, jegyzet, 1996). Mindez természetesen az írott nyelvhasználatban nem mérvadó.

2. Morfofonológiai szint

A nyelvi szintek egymásra épülését és rendszerszerűségét jól példázza a morfológia kapcsolata a fonológiával. A *morfofonológia* területéhez azok a morfológiai alapú fonológiai megfigyelések tartoznak, amelyek a morfémák fonológiai felépítésével és a morfémahatárok megállapításával foglalkoznak (pl. magánhangzó-illeszkedés, hasonulás, tövek és toldalékok alaki felosztása, allomorfok stb.) (Laczkó, 2000: 37; Havas, 1974a: 25).

2.1. Tőmorfémák

A morfofonológia a tövek alaki felosztásánál különbséget próbál tenni a meghatározóan agglutináló és flektáló nyelvek tőmorfémái és azok változatai között. Uralkodó nézet volt az agglutinatív tőmorfémák meghatározásánál, hogy azokat változatlanok tekintették a toldalékolás során. A „belső flexiót” – amely elsősorban a flektáló és inkorporáló nyelvek jellemzőjének tartottak (pl. *Vater, Väter; klingen, klang, geklungen*) – kevesen hagyták jóvá az agglutináló nyelvekben is (vö. Havas, 1974a: 25). Az előbbi példák is jól illusztrálják, hogy a belső flexió során a szótó változik meg, ami egyúttal jelentésváltozással is jár. Havas emiatt a belső flexió jelenségét a morfológia területéhez sorolja. Szerinte a morfofonológia területéhez azok a tőalternációk tartoznak, amelyek fakultatívan vagy kötelezően jelennek meg az egyéb jelentéseket hordozó affixumok környezetében: „a belső flexiónál tehát kizárólag a tőalak, míg a morfológiai alternációnál a különböző affixumok a jelentéskülönbség hordozói” (Havas, 1974a: 25). E meghatározás szerint az agglutinatív típusú nyelvekre inkább a morfofonológiai tőalternáció a jellemző, ahol a különböző jelentéstartalmakat affixumokkal fejezik ki.

A magyarban a szótövek lehetnek egyalakúak vagy többalakúak, illetve passzív tövek, amelyek önállóan nem fordulnak elő. A magyarban a szótövek többsége egyalakú, a többalakú tövek alakváltozatai egymás alternánsai (Laczkó, 2000: 51).

Egyalakú ige- és névtöveink a toldalékoláskor változatlanok maradnak, a többalakú tövekben hangváltozás következik be. Felosztásuk a szakirodalomban kisebb-nagyobb eltérést mutat

(vö. Keszler, 2000: 95-102; Kiefer, 2003: 221-222). A magyar igető típusok bemutatásánál Kis felosztását követtem (Kis, 1995).

Egyalakú (változatlan)	ír ~ írok
Többalakú (változó)	
magánhangzó időtartamot váltakoztató	ád ~ adok
hangzóhiányos (hangzóvesztő, hangzótoldó)	andalog ~ andalgok, bomlik ~ bomol
v-tövé	
- mgh + v	lő ~ lövök
- mgh + v + n	jő ~ jövök ~ jön
- j + v	fúj ~ fúvok
- l + v	fől ~ fővök
- mgh + v + sz	tett ~ tevő ~ tesz
- mgh + sz + d + v	alszik ~ aludni ~ alvó ~ altat
sz + d tövé	gazdagodik ~ gazdagszik
sz + z tövé	igyekszik ~ igyekezik
sz + l tövé	telepszik ~ települ
sz + t tövé	hallatszik ~ hallat
n + gy + l tövé	van ~ vagyok ~ voltam
gy + n tövé	megyek ~ mentem

1. táblázat: Magyar igetők

A magyar névszótövek felosztása már változatosabb képet mutat (vö. Keszler, 2000: 95-102; Kiefer, 2003: 221-222). Osztályozási szempontjaimban szintén Kis (1995) alakítási felosztását követtem.

Egyalakú (változatlan)	
Többalakú (változatlan)	asztal ~ asztalok, hal ~ halat
Többalakú (változó: mennyiségi vagy minőségi változás a töben toldalékoláskor)	
hangzórövidítő	kéz ~ kezet
hangzóhiányos	álom ~ álmat

hangátvetésem	teher ~ terhet
hangzónyújtó	apa ~ apát
magánhangzó váltakoztató	ajtó ~ ajtaja, szörnyű ~ szörnyen
v-tővű	ló ~ lovat, lé ~ levet
h-tővű	méh ~ méhet
egyedi tőtípusok	mag ~ magvas ~ magja ~ magva ~ magot

2. táblázat: Magyar névszótövek

Az észten is igen változatos képet mutat a névszói és igei tővariancia (*käsi* 'kéz', *käe*-, *kät*-, *kätte* (*käe*-), *kä*-, *käs*-, *kä*-; *minema* 'megy' *ma*-inf., *lähe*- ind. praes., *läks*, *läks*- praet., *minna da*-inf). Az egyalakú tövek mellett számos többalakú tő is megjelenik. A szavak felének 2-3 töve is létezik, amelyek oly mértékben eltérhetnek egymástól, hogy összetartozásuk alig felismerhető. A tővariancia a tőváltozások két nagy csoportjára vezethető vissza: egyrészt a *fokváltakozás* (*astmevaheldus*) jelenségére, amely során minőségileg (*laadimuutus*) vagy mennyiségileg (*vältemuutus*) megváltozik a tő hosszúsági foka és a többelseji hangok, másrészt a végződésváltakozásra (*lõpuvaheldus*), amely a szótővégi hangot érinti. Hasonló jelenség a magyar többalakú névszótövek toldalékolásánál is megfigyelhető, ahol szintén mennyiségi vagy minőségi változás következik be affixum kapcsolásakor (*fa* ~ *fák*; *bíró* ~ *bírák*).

Az észti fokváltakozás kialakulása diakrón jelenség – a szővégi magánhangzó fokozatos eltűnésével a kiejtésbeli energia a szótőre tevődött át. A 16. századi szövegemlékekben még felbukkan a szővégi magánhangzó. A fokváltakozás, az erős és gyenge fok érinti az ige- és névszóragozási rendszert, kiterjed a magán- és mássalhangzókra, valamint a diftongusokra. A fokváltakozás típusa névszók esetében az egyes szám nominativusi és genitivusi alakok összevetésével, igék esetében a *da*-infinitívus és a kijelentő mód jelen idő sg. 1. alak egybevetésével állapítható meg. Az egyes szám nominativus és partitivus általában azonos fokú, ilyenkor a genitivus velük ellentétes: *tuba* 'szoba' (erős fok) ~ *toa* (gyenge fok) ~ *tuba* (erős fok). Ha a genitivus gyenge fokban áll, akkor a fokváltakozás gyengülő, ha erős fokban áll, akkor a fokváltakozás erősödő: *hammas* 'fog' (gyenge fok) ~ *hamba* (erős fok) ~ *hammast* (gyenge fok) (Kippasto – Nagy, 1995: 152). Vannak szavak, amelyek nominativusi alakja a genitivushoz hasonlóan gyenge fokban áll (*sõber* ~ *sõbra* ~ *sõpra*), ilyenkor a genitivus és a partitivus egybevetése mutatja a fokváltakozást (Kippasto

– Nagy, 1995: 153). Igék esetében szintén beszélhetünk gyengülő (*rääkida ~ räägin*) és erősödő (*hakata ~ hakkán*) fokváltakozásról (Kippasto – Nagy, 1995: 153).

	Minőségi fokváltakozás	Mennyiségi fokváltakozás
névszó	<i>pidu</i> 'ünnep' sg. nom. ~ <i>peo</i> sg. gen.	<i>poiss</i> 'fiú' ~ <i>poisi</i>
	<i>leib</i> 'kenyér' sg. nom. ~ <i>leiva</i> sg. gen.	<i>kott</i> 'táska' ~ <i>koti</i>
	<i>märg</i> 'nedves' sg. nom. ~ <i>märja</i> sg. gen.	<i>kapp</i> 'szekrény' ~ <i>kapi</i>
ige	<i>lugeda</i> 'olvas' da-inf. ~ <i>loen</i> ind. praes. Sg1	<i>õppida</i> 'tanul' ~ <i>õpin</i>
	<i>praadida</i> 'süt' da-inf. ~ <i>praen</i> ind. praes. Sg1	<i>võtta</i> 'vesz' ~ <i>võtan</i>
	<i>pidada</i> 'kell, szükséges' da-inf. ~ <i>pean</i> ind. praes. Sg1	<i>hakata</i> 'kezd' ~ <i>hakkán</i>

3. táblázat: Példák az észti fokváltakozásra

A névszók esetében az észti nyelvkönyvek hét, igék esetében négy ragozási osztályt különböztetnek meg, ez azonban a tanulási nehézségeket leszámítva nem azt jelenti, hogy a deklinációk és konjugációk sokaságában nem lehet tiszta alternációkat elkülöníteni.

A hét névszóragozási osztály a nyelvtanulás első éveiben nehezen rögzül a tanulóknál. E kezdeti szakaszban sokkal inkább támaszkodunk egy-egy szó gyakoriságára, a helyesen rögzült alakzatokra. A leggyakrabban előforduló igei és névszói alakzatok ismételt gyakoroltatása elvezethet egy olyan képességhez, amely segítségével egy új szó is sikeresen toldalékolható anélkül, hogy tudatosan a megfelelő osztályba sorolnánk. Emellett lényeges a főalakok (sg. nom., gen., part., illat.; pl. gen., part., illat.) együttes tanítása, hiszen nélkülük egy névszó pontosan nem ragozható. A sg. genitivusi alakhoz járul a többes szám nominativus jele, valamint az esetragok illativustól (*tütar* 'lánya vkinek' sg. nom., *tütre* sg. gen., *tütar* sg. part., *tütresse* sg. ill., *tütred* pl. nom.); a pl. genitivusi alakhoz járulnak a *de*-többes számban az esetragok illativustól kezdődően (*tütarde* pl. gen., *tütreid* pl. part., *tütardesse/tütreisse* pl. ill.).

Sg. illativusban affixum nélküli tövvariánsok is felléphetnek (*maja* sg. nom., *majja* sg. illat.; *tuba* 'szoba' sg. nom., *tuppa* sg. illat.; *linn* 'város' sg. nom. ~ *linna* sg. ill.; *Tallinn* ~ *Tallinna*). Ezekből a szintetikus tövvariánsokból más alakot nem képeznek. Itt a pusztán a főjezi ki a nyelvtani jelentést (Havas, 1974a: 26).

Habár általános a csupán hét névszóragozási és négy igeragozási osztály elkülönítése (vö. Kippasto – Nagy, 1995), az észti Nyelvhelyességi szótár (*Eesti*

Õigekeelsussõnaraamat, 2006) és az Ész-t-magyar kyszótár (1993) névszók esetében kilencven, igék esetében 24 ragozási típust közöl.

A névszó- és igeragozási osztályok figyelmet érdemelnek a fokváltakozás tekintetében: névszók esetében az első öt osztály fokváltakozás nélküli típusokat tömörít, a hatodik osztály gyengülő fokváltakozású, míg a hetedik osztály erősödő fokváltakozású névszókat tartalmaz. Igéknél az első két osztályban nincs fokváltakozás, a harmadik osztályba gyengülő, míg a negyedik osztályba erősödő fokváltakozású igék tartoznak.

A következőkben röviden áttekintem az ész-t névszó- és igeragozási rendszert (forrás: Kippasto – Nagy, 1995; Erelt, Ross *et al.*, 2000).

Névszótövek	Igetövek
I. névszóragozási osztály: egy szótagú, hosszú mgh-ra vagy diftongusra végződő szavak, több szótagú idegen szavak, nincs fokváltakozás (<i>luu</i> 'csont', <i>au</i> 'becsület', <i>idee</i> 'ötlet')	I. igeragozási osztály: <i>ma</i> -inf. egy szótagú, hosszú mgh-ra vagy diftongusra végződik, nincs fokváltakozás (<i>jooma</i> 'iszik', <i>võima</i> 'tud', 'képes')
II. névszóragozási osztály: két szótagú, I. hosszúsági fokú, nom-ban nem <i>e</i> -re végződő szavak (<i>kala</i> 'hal', <i>kivi</i> 'kő'); két szótagú, I. hf-ú, nom-ban <i>i</i> -re, gen-ban <i>e</i> -re végződő szavak (<i>lumi</i> ~ <i>lume</i> 'hó'); négy és öt szótagú idegen szavak, utolsó két szótag rövid és msh-val kezdődik (<i>seminar</i> 'szeminárium'); három és négy szótagú idegen szavak, végződésük nom-ban diftongus + msh. (<i>ookean</i> 'óceán'), nincs fokváltakozás	II. igeragozási osztály: két és több szótagú igék, nincs fokváltakozás (<i>elama</i> 'él', <i>minema</i> 'megy')
III. névszóragozási osztály: két szótagú, I. hf-ú, nom-ban <i>e</i> -re végződő; két szótagú, II. hf-ú; <i>-nna</i> képzős szavak, nincs fokváltakozás (<i>pere</i> 'család', <i>kahju</i> 'kár', <i>ungarlanna</i> 'magyar nő')	III. igeragozási osztály: gyengülő fokváltakozású igék – az igék <i>da</i> -infinitivusa erős, act. ind. praes. alakjai gyenge fokban állnak (<i>õppima</i> ~ <i>õppida</i> ~ <i>õpin</i> 'tanul', <i>seisma</i> ~ <i>seista</i> ~ <i>seisan</i> 'áll')

<p>IV. névszóragozási osztály: két szótagú, III. hf-ú; három és több szótagú szavak, nincs fokváltakozás (<i>aasta</i> 'év', <i>maitsev</i> 'ízletes')</p>	<p>IV. igeragozási osztály: erősödő fokváltakozású igék – az igék <i>da-</i>infinitivusa gyenge, act. ind. praes. alakjai erős fokban állnak (<i>hüppama</i> ~ <i>hüpata</i> ~ <i>hüppan</i> 'ugrik')</p>
<p>V. névszóragozási osztály: két és hat szótagból álló szavak, melyek <i>-ne</i>, <i>-s</i> képzője előtt mgh. áll, gen. <i>-se</i>, nincs fokváltakozás (<i>teine</i> ~ <i>teise</i> 'második', 'másik', <i>väikene</i> ~ <i>väikese</i> 'kicsi', <i>rahvalikkus</i> ~ <i>rahvalikkuse</i> 'népiesség')</p>	
<p>VI. névszóragozási osztály: a legnépesebb csoport, gyengülő fokváltakozás jellemzi – egyik csoportja egytövű, másik csoportja kéttövű névszókat tartalmaz (<i>sõber</i> ~ <i>sõbra</i> ~ <i>sõpra</i> 'barát'; <i>uus</i> ~ <i>uue</i> ~ <i>uut</i> 'új')</p>	
<p>VII. névszóragozási osztály: erősödő fokváltakozású névszók, csoportosításukat a sg. nom-i és gen-i véghangzó dönti el (<i>hammas</i> ~ <i>hamba</i> 'fog'; <i>lõuna</i> ~ <i>lõuna</i> 'ebéd', 'dél' (égtáj))</p>	

4. táblázat: Észt névszó- és ige-tövek

Összefoglalásképpen elmondható, hogy a magyar és az észt névszói és igei tővariancia igen gazdag képet mutat. Az osztályozási szempontok meghatározója mindkét nyelvben az írott kép. A tőtani besorolás alapja a magyar nyelvben elsősorban a ragok és jelek előtti tőváltozás (Keszler, 2000: 54), észtben a fokváltakozás megléte, illetve hiánya, a szótagszám, valamint az alapalakok fonetikus képe.

2.2. Toldalék-morfémák

A toldalékokat vagy a tőhöz viszonyított helyzetük alapján osztályozzák (vö. Laczkó, 2000: 55; T. Somogyi, 2000), vagy ritkább esetben a szótagalkotási képességük és a hozzájuk kapcsolódó kötőhangzók alapján sorolják be őket a megfelelő csoportba (vö. Kiefer, 2003: 210). Az mindenesetre nyilvánvaló, hogy a toldalék-morfémák rendszerbeli besorolása a szakirodalomban nem egységes; a formális, funkcionális (társulási) és szemantikai ismérvek sokszor nem elégségesek ahhoz, hogy a három toldalék-fajtát (képző, jel, rag) egyértelműen megkülönböztessük egymástól.

A tőhöz viszonyított helyzetük alapján magyar és észt viszonylatban a következő affixumokat lehet elkülöníteni mindkét nyelvben (pár példával illusztrálva):

1. prefixumok (megelőzik a tövet): magyarban a felső- és a túlzófok jele (*leg-*, *legesleg-*), észtben a melléknevekhez kapcsolódó negatív tulajdonságot jelölő *eba-* (*ebaviisakas* 'udvariatlan', *ebameeldiv* 'kellemetlen');
2. suffixumok (vagy a tőhöz, vagy egy másik szuffixumhoz kapcsolódnak – mindkét nyelvben az affixumok leggyakoribb megjelenési formái): magyarban az inessivusi *-ban/-ben* (*fiókban*), az elativusi *-ból/-ből* (*fiókból*), az *-an* határozószóképző (*gyorsan*), észtben a *-stik* gyűjtőnévképző (*mäestik* 'dombság', 'hegység'), a *-sti* határozószóképző (*halvasti*), az inessivusi *-s* (*majas* 'házban') vagy a comitativus-instrumentalis *-ga* ragja (*sõbraga* 'baráttal').

A magyar nyelvben a toldalékok általában többalakúak, mivel a tő hangrendjét követve illeszkednek: *házhoz*, *kézhez*, *tűzhöz*. Az észtben magánhangzó illeszkedésre nincs példa, a toldalékok egyalakúak, viszont néhány esetben több morfémavariáns is van, ezek meghatározott módon járulnak egy-egy tőtípushoz (pl. a partitivusi esetrag lehet *-t*, *-d*, *-da*, többes számban *-id*, *-sid*). Több ragozási típusban párhuzamos alakok is előfordulnak (pl. *idee* 'ötlet': *ideid* ~ *idesid* pl. part.; *maitsev* 'ízletes': *maitsva* ~ *maitseva* sg. gen.). Havas megállapította, hogy az észt 14 esetalak közül 12 végződése mindig azonos fonológiai felépítésűek (Havas, 1974a: 30).

2.3. Magánhangzó-harmónia

A morfofonológia fontos részterülete a *magánhangzó-harmónia* vizsgálata, amely csak egyes ragozó nyelvek sajátja. A magánhangzó-harmónia szorosan összefügg az agglutinációval, hiszen a töveken belüli hangrend mellett a toldalék-morfémák

magánhangzói is hangrendi illeszkedéssel alkalmazkodnak a tőhöz. A magyar nyelvben szépen érvényesül a harmónia, amelynek tartománya a szótó és annak toldalékai (Siptár, 2003: 163).

A hangrend jelensége megvan a finnben, a cseremiszen és mordvinban, illetve legközelebbi rokonaink, a vogul és osztyák egyes nyelvjárásaiban. A hangrendi harmónia az észtből eltűnt, viszont a különböző hangváltozások miatt csak bizonyos magánhangzók állhatnak az első és nem első szótagokban (ez alól találunk kivételt idegen és jövevényszavakban).

2.4. Morfémahatárok

A morfofonológiai szint másik vizsgálati területe a morfémák egymáshoz kapcsolódásának szabályai. A tiszta *agglutináció* során a morfémák határai élesen látszanak, míg a *fúzió* során (vö. Havas, 1974a: 27) a morfémák fonológiai felépítése a kapcsolódás révén megváltozik (ez a változás történhet a töben, a kapcsolódási ponton vagy a toldalékban). Habár az észtt gazdag tövvariációival eltávolodik a „tiszta agglutinatív” (Havas, 1974a: 27) típustól, ennek ellenére nem jellemző morfémakapcsolásaira a teljes fúzió, mivel elsősorban az agglutinatív affixáció jellemzi. A magyar nyelvben több esetben is találkozunk részleges fúziós kapcsolással.

2.5. Allomorfia és homonímia

A tiszta agglutinatív típusban minden funkciónak egy morféma felel meg. Erre azonban ritkán van példa – sok esetben lát el egy morf több funkciót (*homonímia*) vagy egy funkcióhoz több morf is tartozik (*allomorfia*). A tipikus alakváltozatot invariánsnak nevezzük. Ennek változatai a variánsok (allomorfok), melyek egymáshoz képest alternánsok (*bokor – bokor-, bokr-*) (Laczkó, 2000: 42).

Az allomorfok és homonímák minden esetben nehezítik a nyelvtanulást. A magyar és az észtt nyelvben számos példát találunk mindkét esetre: a magyar *-i-* birtoktöbbsesítő jel allomorfjai az *-ai-/ei-*, *-jai-/jei-*; valamint ez az *-i-* nemcsak birtoktöbbsesítő jel lehet, hanem melléknévképző vagy kicsinyítőképző is. Az észttben a többes szám kifejezésére kialakult egy *de-* és egy *i-többses* szám, a partitivus egyes számban *-t*, *-d* vagy *-da*, többes számban *-id* vagy *-sid* esetragot kap. A partitivusi *-d* pedig lehet a többes szám

nominativus jele vagy az igeragozásban a sg. 2. ragja (*maja* | *d* 'házak' ~ *maga* | *d* 'alszol') stb.

3. Morfológiai szint

A *morfológia* vagy más néven szóalaktan a szó szerkezetét, vagyis a szó elemeinek, a morfémáknak a fajtáját, illetve a morfémák lexémává vagy szóalakká kapcsolódásának szabályszerűségeit vizsgálja. Az alaktan morfémaosztályokat állít, foglalkozik a különböző ragozási rendszerekkel és szóalkotási műveletekkel, valamint a szófajisággal (Laczkó, 2000: 37).

A morféma az a legkisebb nyelvi egység, amely már meghatározott formával és az ehhez kapcsolódó jelentéssel rendelkezik.

A morfológia vizsgálata a pszicholingvisztika számára is fontos adalékokkal szolgál, ha az alaktant mint a mentális lexikon részét fogjuk fel, amely a morfémák kapcsolódási szabályait is tartalmazza. Ily módon az is vizsgálható, hogy a tanulói hipotézisalkotások mennyiben támaszkodnak a már rögzült formákhoz, illetve mennyire tudják az újabb és újabb szabályokat alkalmazni.

A morfémák két fő típusa az észtbén és a magyarban a tömorfémák és az affixumok, más néven kötött és szabad morfémák (Laczkó, 2000: 39), illetve ezek alcsoportjai. A tövek legtöbbször lexikális jelentéssel bírnak. Az affixumok a tövekhez képest nyelvtani viszonyjelentést hordoznak. Egyes tövek lehetnek viszony-, illetve modális jelentésűek: kötőszók, amelyek nincsenek más morfémához kötve (*ezért, et* 'hogy'), névutók, amelyek analitikus szerkezeteket hoznak létre (*felett, ees* 'előtt'), valamint módosító- és határozószók (*talán, holnap, ehk* 'talán') (Laczkó, 2000: 41). Kötött morfémák továbbá a többváltozatú tövek mellékváltozatai (tesz-: te-, té-, tev-, tév-; saat-, saada- 'kap'), magyarban az ikes és passzív ige-tövek (röppen, forgat), valamint az egyedi kötött morfémák (-batka). (Laczkó, 2000: 39). A magyarban és az észtbén is előfordul, hogy ugyanazt a viszonyjelentést analitikus és szintetikus szerkesztéssel, vagyis tövel és affixummal is ki lehet fejezni: *mint tanár dolgozik, kui arst töötäb* (analitikus), *tanárként dolgozik, arstina töötäb* (szintetikus).

Külön említést érdemel az ún. zéró- vagy nullmorféma (*zérus, zero suffix*), amely önálló hangtesttel nem rendelkezik, de grammatikai funkciót hordoz és a paradigma része. A „[zérus] nyelvünkben következetesen, több nyelvtani részrendszert szervesen áthatva, szinteken áthajolva érvényesül, amelyet ekként tehát méltán tekinthetünk átfogó szemléleti

elvnnek a komplex típus jegyében” (Szűcs, 2005). Mindig a jelek és ragok rendszerében jelenik meg, a jelöletlenség ezekben az esetekben láthatatlan jelöltséget jelent (magyar névszói paradigmában: egyes szám jelöletlensége; alanyeset; melléknév alapfoka; sg. 3. személyű birtoktöbbsesítő jel után; birtok egyes száma; magyar igei paradigmában: kijelentő mód, jelen idő, egyes szám, harmadik személy (alanyi ragozás), felszólító mód 2. személy, sg. 3. személyű tárgyas ragozás feltételes mód) (Laczkó, 2000: 49). Az észt nyelvben is jelen van a nullmorféma (*null-liide*), pl. a névszói paradigma alanyesetében, a melléknév alapfokában vagy az igei paradigma feltételes módjában, ahol szabadon használható az ige személyragos és személyragtalan formája (ebben az esetben a személyes névmás használata kötelező): *elaksin ~ ma elaks* ’élnék’; *elaksid ~ sa elaks* ’élnél’ stb. Egyes szám harmadik személyben csak a személyes névmás jelöli a számot és a személyt: *ta elaks* ’élne’.

A magyar és észt nyelv alapvetően agglutináló jellegű, mivel a tőhöz kapcsoljuk a különféle affixumokat, s ezek általában egy grammatikai jelentést hordoznak. A nyelvtipológiában ez az ún. *belső analitizmus* (Laczkó, 2000: 38; Havas, 1974a: 31), azaz a tő hordozza a lexikai jelentést, a nyelvtaniakat pedig analitikus kötött morfémák (*ház|ban, maja|s*). A magyarban van példa a *külső szintetizmusra* is, ahol a kötött affixum (szintetikus jelentéshordozó) több grammatikai viszonyjelentést is hordoz: szeretlek (az affixum kifejezi az egyes szám első személyt és a tárgyat). Az észtben van példa *belső szintetizmusra* is, ahol a szótó hordozza a grammatikai jelentéseket: *kätte* ’kézbe’, ’kézhez’ sg. illat. (*käesse* helyett), *tuppa* ’szobába’ sg. illat. (*toasse* helyett).

Az észt és a magyar nyelvben a legnagyobb problémát esetenként a morfémákra bontás okozza. Sokszor nehéz eldönteni, hogy hol végződik a szótó és hol kezdődik a toldalék. Ez a nehézség összefüggésbe hozható a tővariánsok kérdésével és a toldalékok produktivitásával.

A magyar nyelvben emellett a *kötőhang* (Antal, 1977), *kötőhangzó*, *toldalékezdő magánhangzó* (Kiefer, 2003), *előhangzó* (Laczkó, 2000) morfológiai helyének meghatározása áll a szakirodalom morfológiai fejtegetéseinek középpontjában (vö. Antal, 1977: 38). Antal szerint a kötőhang csak a ragmorféma része lehet (*ház-am*) – egyrészt nem lehet önálló morféma, mert nincs kimutatható jelentése (*ház-a-m*), másrészt nem lehet a tő része, mert kötőhang jel és rag között is előfordul (*háza-m*). Többes számban (*ház-a-i-m*) ugyanez az eset áll fenn azzal a különbséggel, hogy itt az *-a-* egy olyan morféma része, amellyel közvetlenül nem érintkezik (*ház-a-i-m*) (Antal, 1977: 45). Laczkó szerint az előhangzó problémája morfofonetikai sajátosság, éppen úgy, mint a toldalékmorfémák

magánhangzóinak kérdése. Abban azonban egyetértés mutatkozik Antallal, hogy az előhangzó a toldalék része; szerepe szerint kiemeli a toldalékmorfémát (Laczkó, 2000: 45). Az észti nyelvben nem találkozunk a kötőhangzó problémájával, a tőtől élesen elkülöníthető affixumokról beszélhetünk.

Mivel a morfológia szervesen kapcsolódik a szófajisághoz, a következőkben azokat az alapszófaji sajátosságokat tekintem át, amelyek a nyelvtanulás során különösen érintik a nyelvvelsajátítás sikerességét. A szófajt Antal értelmezése nyomán „mint meghatározott szintaktikai pozíciók betöltésére való képességet” értelmezem (Antal, 1977: 122).

A kontrasztív szemlélet segíti a részrendszerek összevethetőségét, és rávilágít azokra a folyamatokra, amelyek a magyar-észti köztes nyelvet alakítják.

3.1. Az igék morfológiája

Igének nevezzük azokat a szavakat, amelyek „bizonyos tipikus mondattani helyzetekben és meghatározott toldalékok kíséretében léphetnek fel” (Antal, 1977: 117). A magyar és észti igealakok szerkezete általában jól áttekinthető.

Az egyik legszembetűnőbb különbség a magyar és az észti nyelv között a kopula hiánya, illetve megléte. A finnugor nyelvek nagy részében (a balti finn nyelvek és a lapp kivételével) a nominális predikatív szerkezet nem tartalmaz létigét (Keresztes, 2002). Az észti mondatban mindig szerepel ige, így az olyan nominális állítmányú mondatokban, mint a *Ta on õpetaja. Nad on õpetajad.* (’Ő tanár.’ ’Ők tanárok.’) megtalálható az *olema* (’lenni’) ige sg. 3. személyű alakja. Ha azonban ragaszkodunk a korábban tárgyalt nullmorféma elmélethez, akkor feltételezhetjük, hogy a *lenni* ige megfelelő alakja az *Õ tanár* és az *Õk tanárok* ind. praes. 3. személyű magyar mondatokban is jelen van (vö. Antal, 1977: 7). A többi személyben a létige használatos: *Tanár vagyok (Mina olen õpetaja.)*

A létige problémájához tartozik még a magyar *lenni* ige ragozási sora (*leszek, leszel, lesz, leszünk, lesztek, lesznek*), amelyet gyakran a létige jövő idejű paradigmájának tartunk. Valójában ez jelen idő, csak jelentésük miatt érezzük őket jövő idejűeknek (Antal, 1977: 16). Az észti nyelvben a jövő idő kifejezésére a jelen idő + affixum adverbiumok (*Ma loen raamatu läbi.* ’Végigolvasom a könyvet.’) vagy pedig határozószók szolgálnak (Tulen homme. ’Holnap jövök.’). Létigés mondatokban a kopula jelen időben áll: *Mina olen homme juba Tartus.* ’Holnap már Tartuban leszek.’

Külön szólni kell a magyar és észt rendhagyó igékről, jóllehet Antal szerint nincsenek rendhagyó igéink, ha a morfológiai szerkezetet tartjuk szem előtt (Antal, 1977: 13). A különféle tővariánsokat egymás alternánsaiként is felfoghatjuk. Az észt nyelvtanok külön foglalkoznak azokkal az igékkel, amelyek ha a négy igeragozási osztály valamelyikébe be is sorolhatók, ragozásuk mégis rendhagyó (vö. Kippasto – Nagy, 1995; Erelt, Ross *et al.*, 2000).

3.1.1. Magyar és észt igeragozás

A magyar és az észt igeragozás főként szintetikus jellegű; magyarban a feltételes mód múlt idő, észtben a kijelentő mód befejezett múlt idő (*kindla kõneviisi täisminevik*), a kijelentő mód régmúlt idő (*kindla kõneviisi enneminevik*), a feltételes mód múlt idő (*tingiva kõneviisi üldminevik*) és az állítólagos mód múlt idő (*kaudse kõneviisi üldminevik*) analitikus. Ez az analitikus szerkesztésmód a német nyelvvel mutat hasonlóságot.

A magyar igeragozás a tárgyas-tárgyatlan ellentéttel és az *-ik*-es és *-ik*-telen ragozással bonyolítja a paradigmasorokat. A finn nyelvhez hasonlóan az észt sem állít fel tárgyas és tárgyatlan, valamint *-ik*-es és *-ik*-telen oppozíciót. Így a *näen* észt igealak kifejezi a magyar *néz* ige három alakját: *nézek, nézem, nézlek*.

A magyar nyelvben Antal szerint a következő paradigmasorokkal kell számolnunk (Antal, 1977: 118):

- I. a) várok, vársz; b) várom, várod, *várja*
- II. a) vártam, vártál; b) vártam, vártad
- III. a) várnék, várnál; b) várnám, várnád
- IV. a) várjak, várjál; b) várjam, várjad, *várja*
- V. várnom, várnod, várnia

A *várni fogok* és a *vártam volna* típust Antal kizárja a paradigmából, mivel szintaktikai jellegűek. A paradigmába csak ragos alakokat vesz fel.

A I-IV. osztályban a tárgyas-tárgyatlan oppozíció mindkét időt (jelen, múlt) és mindkét módot (feltételes, felszólító) áthatja (Antal, 1977: 126). Az V. csoportban nincs tárgyas-tárgyatlan megoszlás, illetve nem kapcsolódik hozzájuk nominatívusi személyes névmás.

Az I. b) és IV. b) alakjai sg. 3. személytől homonimikusak, szerkezetük azonban nem azonos: I. b) vár + ja (vár + $\emptyset$ + ja), míg a IV. b) vár + j + a (Antal, 1977: 133).

Az észt hét főalakot különböztet meg az igeragozásban (Kippasto – Nagy, 1995: 199):

1. *ma*-infinitívus (*kirjutama, minema, sööma*)

2. *da*-infinitvus (*kirjutada, minna, süüa*)
3. act. indic. praes. sg. 1. (*kirjutan, lähen, söön*)
4. act. indic. imperf. sg. 1. (*kirjutasin, läksin, sõin*)
5. *nud*-participium (*kirjutanud, läinud, söönud*)
6. pass. indic. praes. (*kirjutatakse, minnakse, süüakse*)
7. *tud*-participium (*kirjutatud, mindud, söödud*)

A főalakok közül négy (a *ma*-inf., a *da*-inf., az act. indic. praes. sg. 1. és a *tud*-participium) az észti igék alapalakjai. Az alap- és főalakokból képezzük a többi igealakot.

Az igeragozás során mindkét nyelvben jelölt a szám (*arv*), a személy (*pööre*), az idő (*aeg*), a mód (*kõneviis*), a kijelentés vagy a tagadás (*jaatav / eitav kõneliik*), az észti az igenem (*tegumood*) (aktív / *aktiiv* vagy passzív / *passiiv*).

3.1.1.1. Magyar és észti igei számjelölés

Az igeragozás során a magyar és az észti is megkülönböztet nyelvtani egyes (*numerus singularis, ainsus*) és többes számot (*numerus pluralis, mitmus*). A személyjelölés az idő és mód fogalomköréhez hasonlóan „funkcionális-szemantikai kategória”, amely a „lexikai megvalósulás során válik konkrétá” (Kugler, 2000: 109).

3.1.1.2. Magyar és észti személyjelölés

Egyes és többes számban is 3-3 személyt különböztet meg mindkét nyelv:

sg. 1.	pl. 1.
sg. 2.	pl. 2.
sg. 3.	pl. 3.

Egyes igemódokban a személyjelölés paradigmája nem teljes (lsd. lejjebb). Az önözö formát az észti a pl. 2. személy látja el.

3.1.1.3. Magyar és észt igeidők

Már az alapnyelvből gazdag igeidőrendszer és különösen gazdag múlt idő rendszer mutatható ki.

Az igeidők jeleken keresztül jutnak kifejezésre.

a) Jelen idő (praesens, *olevik*): a magyarban és az észtben is jelöletlen, a jele $\emptyset$. A jelen idő jelöletlensége kötelező oppozícióban áll a múlt idő jelöltségével. Az esemény a közléssel egyidejűleg zajlik.

	Magyar	Észt
sg. 1.	várok, várom	ela n
sg. 2.	vársz, várod	elad
sg. 3.	vár, várja	elab
pl. 1.	várunk, várjuk	elame
pl. 2.	vártok, várjátok	elate
pl. 3.	várnak, várják	elavad

5. táblázat: Kijelentő mód jelen idő

Az észtben közvetlenül a jelen idő tövéhez járulnak a személyragok. A sg. 1. személy az észt ige harmadik alapalakja, amelynek tövéből képezzük az act. indic. praes. alakokat, a felszólító mód sg. 3. személyét, illetve a feltételes módú alakokat.

b) Múlt idő: a magyarban az egyszerű múlt idő jele a *-t* és ennek különféle alternánsai (*-t/-tt/-ott/-ett/-ött*). Az észt nyelvben kijelentő módban három múlt időt különböztetnek meg:

1. egyszerű múlt idő (imperfectum, *lihtminevik*), képzése szintetikus, a jele *-si-*, *-(i)s*, *-i*. A jeleket követik a személyragok, ez alól csak a sg. 3. személy kivétel. Az esemény a közlés előtt történt, nincs kapcsolata a jellel.

	Magyar	Észt
sg. 1.	vártam	ela si n
sg. 2.	vártál, vártad	elasid
sg. 3.	várt, várta	elas
pl. 1.	vártunk, vártuk	elasime
pl. 2.	vártatok, vártátok	elasite
pl. 3.	vártak, várták	elasid

6. táblázat: Kijelentő mód egyszerű múlt idő

2. befejezett múlt idő (perfectum, *täisminevik*), képzése analitikus, egy segédigéből és egy főigéből áll. A segédige a létige (*olema*) act. indic. praes. alakja, a főige *nud*-participiumi alakban áll. A létige egyes és többes számú harmadik alakja rendhagyó. Az esemény a közlés előtt elkezdődött, nem tudjuk, mikor fejeződik be.

	Észt
sg. 1.	ole n
sg. 2.	oled
sg. 3.	on
pl. 1.	oleme
pl. 2.	olete
pl. 3.	on

} ela|nud

7. táblázat: Kijelentő mód befejezett múlt idő

3. régmúlt idő (plusquamperfectum, *enneminevik*), képzése analitikus, egy segédigéből és egy főigéből áll. A segédige a létige (*olema*) act. indic. imperf. alakja, a főige *nud*-participiumi alakban áll. A régmúlt idő egy múltbeli eseményhez viszonyított előidejűség kifejezésére szolgál, amely a közlés idejére már befejeződött.

	Ész
sg. 1.	ol i n
sg. 2.	olid
sg. 3.	oli
pl. 1.	olime
pl. 2.	olite
pl. 3.	olid

88. táblázat: Kijelentő mód régmúlt idő

Az észet feltételes, parancsoló és állítólagos módban megkülönböztetnek még egy múlt időt (praeteritum, *üldminevik*), amely analitikusan a létigéből és a főige *nud*-participiumos alakjából áll. A létige felveszi az adott mód jelét.

A magyarban a latin nyelv és a kódexírás hatására gazdag múlt időrendszer alakult ki. Ez a rendszer azonban gyorsan sorvadni kezdett egyrészt a múlt idők egy részének azonos jelentése, másrészt az igekötő rendszer kiépülése miatt (Kugler, 2000: 104; Haader, 2003: 98). Az ómagyar kori nyelvemlékekben használatos volt az elbeszélő múlt (*vára*), a befejezett múlt (*várt*), a folyamatos múlt (*vár vala*) és a régmúlt (*várt vala, várt volt, várá vala*).

Egyes finnugor nyelvekben – így a cseremiszen, zürjénben és votjákban – más múltat használnak, ha valaki szemtanú volt vagy nem volt szemtanú.

c) Jövő idő: a jövő idő kifejezéséről megoszlanak a vélemények. Az alapnyelvben a jövő idő jelölésére jelöletlen jelen idejű igealak szolgált. Az ősmagyar kori *-md* képzőkapcsolatból kialakult az ómagyar korban egy jövő időre vonatkozó *-nd* időjel, amit ma a beálló melléknévi igenév képzőjében találunk meg (Papp, 2003: 78). Legtöbben azon a véleményen vannak, hogy a magyar analitikus jövő idő nem illeszthető a többi igeidő mellé (Antal, 1977: 119; Kiefer, 2003: 185; Kugler, 2000: 105). A jövő idő kifejezése – amit a latin futurummal fejez ki – körülírással történik nemcsak a magyar, de az észet nyelvben is. A magyarban ez az időviszony meghatározható szintaktikai szerkezettel, az ige főnévi igenévi alakjával + a *fog* segédige megfelelő személyragos alakjával (*írni fogok*), határozószóval + jelen idővel (*holnap jövök*), illetve jelen idejű igealakokkal (*elmegyek és bevásárolok*). Az észetben a jövő idejű időviszony kifejezhető

jelen idővel + affixum adverbiummal (*Ma loen raamatu läbi*. 'Elolvasom a könyvet.')

vagy határozószóval (*Lähen homme Ungarisse*. 'Holnap megyek Magyarországra.')

3.1.1.4. Magyar és észti igemódok

A magyarban három, az észti nyelvben az egyszerűsített nyelvreírások négy, a hagyományos grammatikák öt igemódot különböztetnek meg. A két nyelvben megegyező igemódok a kijelentő mód (indicativus, *kindel kõneviis*), a feltételes mód (conditionalis, *tingiv kõneviis*) és a felszólító mód (imperativus, *käskiv kõneviis*). Az észti nyelv negyedik módja az állítólagos mód (modus obliquus, *kaudne kõneviss*). Ötödik módja a felszólító módhoz kapcsolható parancsoló mód (*möönev kõneviis*).

A módok az időhöz hasonlóan jeleken keresztül jutnak kifejezésre, amelyek már az alapnyelvben is léteztek.

- a) Kijelentő mód: az indicativus hordozza a legáltalánosabb fogalmat, közvetlenül a valóságra vonatkozik (Hegedűs, 1972: 227). A magyarban és az észti nyelvben is jelöletlen.
- b) Feltételes mód: magyarban a jele az *-n* és ennek különböző alternánsai: *-ná/-né* (várná), *-na/-ne* (várna), *-nó/-nő* (egyes erdélyi nyelvjárásokban), *-nna/-nne* (ennék).
Az észti nyelvben jelen időben a feltételes mód jele *-ksi-*, melyet személyragok követnek; sg. 3. személyben és a tagadó alakokban *-ks*. Múlt idejét a létige feltételes módú alakjából (*oleksin, oleksid* stb.) és a főige *nud*-participiumából képezzük. A feltételes mód jelét a köznyelvben rövidítik (*-ks* személyrag nélkül), ilyenkor a személyes névmás jelöli a számot és a személyt. 1999-től már az irodalmi nyelvben is használható (Rüütmaa, 2005).
- c) Felszólító mód: a magyar nyelvben a felszólító mód jele *-j* és ennek különböző alternánsai: *-j* + palatális vagy veláris mgh. (*várjon, kérjen*), *-jj* (*jöjjön*), *-gy* (*tegyek*), *-s/-ss* a *-t*-végű igeéknél (*vess, tarts*), teljes hasonulás (*nézz*); a kiejtésben *-X* (*lépj*), összeolvadás (*menj*).

Egyes szám második személyben az észt felszólító módú igealakok megegyeznek az ige jelen idejű tövével. Többes szám első és második személyben a felszólító mód jele *-gem (-kem)*, *-ge(-ke)*. Az egyes szám első személyű alak hiányzik.

- d) Parancsoló mód: egyes és többes szám harmadik személyben az észt parancsoló móddal fejezi ki a felszólítást. A parancsoló mód jele *-gu (-ku)*.
- e) Állítólagos mód: az állítólagos mód jele *-vat*, a rövid feltételes mód jeléhez hasonlóan nem járul hozzá személyrag, így csak a személyes névmás jelzi a cselekvő számát és személyét (Ta tulevat homme Tallinna. 'Állítólag holnap jön Tallinnba.').

Összefoglalóan a következő táblázat mutatja az igemódok és igeidők összefüggését magyar-észt viszonylatban:

		Magyar	Észt
Kijelentő mód	Jelen idő	+	+
	Múlt idő	+	+(3)
	Jövő idő	(+)	(+)
Feltételes mód	Jelen idő	+	+
	Múlt idő	+	+
	Jövő idő	-	-
Felszólító mód	Jelen idő	+	+
	Múlt idő	-	-
	Jövő idő	-	-
Parancsoló mód	Jelen idő	-	+
	Múlt idő	-	+
	Jövő idő	-	-
Állítólagos mód	Jelen idő	-	+
	Múlt idő	-	+
	Jövő idő	-	-

9. táblázat: Magyar-észt igemódok és igeidők rendszere

3.1.1.5. Kijelentő és tagadó alakok

Az észti igei paradigma szerves részei a kijelentő alakok mellett (*jaatav*) azok tagadó alakjai (*eitav*). A tagadásra a finnugor nyelvek többsége ún. tagadó igét használ, amely a magyar nyelvből valószínűleg kiveszett. Az észtben és a magyarban is a tagadás vonatkozhat mondatra vagy mondatrészre és mindig azelőtt a mondatrész előtt áll, amelyre vonatkozik. A tagadósók mindkét nyelvben nagy változatosságot mutatnak:

magyar	észti
nem	ei (igék előtt) mitte (névszók előtt)
nincs (nem van)	ei ole
ne	ära~ärgu~ärgem~ärke~ärgu (felszólító és parancsoló módban személyenként változó alakú tagadószó)
sem	ega
sincs (is+nincs)	
se	
(és ezek kettőzött vagy együtt álló alakjai)	

Mindkét nyelvben megengedett a kettős tagadás, az észti azonban ritkán él vele: *ma ei tunne kedagi* 'nem ismerek senkit' (szó szerint: nem ismerek valakit). A magyarban előfordul hármas, sőt négyes tagadás is. Igék esetében a következő tagadó alakokkal találkozhatunk:

- kijelentő mód jelen idő: tagadáskor az *ei* tagadószó és a főige jelen idejű töve használatos, nincs személyrag. A cselekvő számára és személyére a személyes névmás utal: *ma ei tööta* 'nem dolgozom';
- kijelentő mód egyszerű múlt idő: a tagadást az *ei* tagadószó és a főige *nud*-participiuma fejezi ki: *ma ei töötanud* 'nem dolgoztam'
- kijelentő mód befejezett múlt idő: *ei* tagadószó + a létige tagadó formája (*ei ole*) + a főige *nud*-participiuma: *ma ei ole töötanud* 'nem dolgoztam'
- kijelentő mód régmúlt idő: *ei* tagadószó + a létige és a főige *nud*-participiuma: *ma ei olnud töötanud* 'nem dolgoztam'

- e) feltételes mód jelen idő: *ei* tagadószó + a főige feltételes módjellel ellátott jelen idejű alakja: *ma ei töötaks* 'nem dolgoznék'
- f) feltételes mód múlt idő: *ei* tagadószó + a létige feltételes módjellel ellátott alakja + a főige *nud*-participiuma: *ma ei oleks töötanud* 'nem dolgoztam volna'
- g) felszólító mód jelen idő: sg. 2. személyben a főalak jelen idejű töve, a többi számban és személyben a megfelelő felszólító módjellel ellátott alakja, amely a tiltószó után áll. A tiltószónak teljes paradigmásora alakult ki, amely a parancsoló mód jelen idejű paradigmásorával válik teljessé:
sg. 1. –	pl. 1. <i>ärgem töötagem</i> 'ne dolgozzunk'
sg. 2. <i>ära tööta</i> 'ne dolgozz'	pl. 2. <i>ärke töötage</i> 'ne dolgozzatok'
sg. 3. <i>ärgu töötagu</i> 'ne dolgozzon'	pl. 3. <i>ärgu töötagu</i> 'ne dolgozzanak'
- h) parancsoló mód múlt idő: tiltószó 3. személyű alakja + a létige 3. személyű parancsoló módjellel ellátott alakja + a főige *nud*-participiuma: *ärgu olgu elanud*
- i) állítólagos mód jelen idő: *ei* tagadószó + a főige állítólagos módjellel ellátott alakja: *ta ei töötavat* 'állítólag nem dolgozik'
- j) állítólagos mód múlt idő: *ei* tagadószó + a létige állítólagos módjellel ellátott alakja + a főige *nud*-participiuma: *ta ei olevat elanud* 'állítólag nem dolgozott'

A tagadószó és létige kapcsolatát sokszor összevont alakokkal egyszerűsítik: *ei ole ~ pole, ei olnud ~ polnud, ei olek ~ poleks, ei olevat ~ polevat*.

3.1.1.6. Igenemek

A magyar nyelvben az aktív (*isikuline, aktiiv*) igenemhez képest a passzív (szenvető, *umbisikuline, passiiv*) igealak használata igen korlátozott. Képzőjük az *-at(ik)/-et(ik)*, *-tat(ik)/-tet(ik)* és ikes ragozásúak. A passzív igealakok helyett passzív igeneves szerkezeteket (*a szoba ki van festve*), funkcióigés szerkezeteket (*a téma megtárgyalásra kerül*) használunk (Kugler, 2000: 88).

Az észtl nyelvben a passzív igék paradigmája jóval gazdagabb és árnyaltabb. A passzív igeragozásban nincsenek személyragok, mód- vagy időjel azonban kapcsolódhat hozzá. A passzívum jelei (*-takse/-dakse, -akse, -t, -d, -a, -ta/-da*), amelyek a *tud*-participium tövéhez járulnak (Kippasto – Nagy, 1995: 205; Erelt, Ross *et al.*, 2000: 210).

A passzív igeragozás jelen van kijelentő mód jelen időben (*ela|ta|kse ~ ei ela|ta*), kijelentő mód egyszerű múlt időben (*ela|t|i ~ ei ela|tud*), kijelentő mód régmúlt időben (*oli ela|tud ~ ei olnud ela|tud*), illetve a feltételes, a felszólító és az állítólagos mód jelen és múlt idejében (*elataks ~ ei elataks ~ oleks elatud ~ ei oleks elatud; elatagu ~ ärgu elatagu ~ olgu elatud ~ ärgu olgu elatud; elatavat ~ ei elatavat ~ olevat elatud ~ ei olevat elatud*).

3.1.2. Az igekötők morfológiája

A magyar igekötő-rendszer a finnugor nyelveket tekintve eléggé társtalan; a rokon nyelvek közül két legközelebbi szomszédunknál, a vogulból és az osztjából mutatható ki (Sima, 1972: 179). Az obi-ugor igekötők leghíresebb kutatója Zsirai Miklós volt, aki 1933-ban könyvet is megjelentetett ebben a témában. Az igekötők alapvető fontosságúak az ige jelentésének meghatározásában, kifejezik az aspektust, módosítják az ige jelentését, kitágítják a szemantikai mezőt, alakítják az igei vonzatot – bizonyos igekötők csak bizonyos ragokat tűrnek meg a főnéven (Pléh, 2000). Az igekötős kapcsolatok „funkcionális egységnek számítanak” (Szűcs, 2005), mivel nem mindegy, hogy milyen igével és milyen értelemben használjuk őket.

Szombathelyen már végeztek kontrasztív kutatásokat az *el*-igekötővel és annak észti megfelelőivel (Pusztay, 2001; Rүүtmaa, 1998a).

A magyar igekötőrendszer az észthez hasonlóan egyrészt önálló fejlődés, másrészt német nyelvi hatás eredménye. A magyar és német igekötőrendszer stabilabb képet mutat az észti rendszerhez képest (Rүүtmaa, 1998a). Az észti szakirodalomban vita folyik az észti igekötők szerepéről, illetve magáról a terminusról is. Rүүtmaa szerint nem beszélhetünk prefixekről, hiszen az észti igekötők önálló szavak is lehetnek: *ära, läbi, maha, valmis, välja, otsa*. Utalhatnak befejezettségre (*Läheb ära. ~ Ta on ära.*), szolgálhatnak a teljes tárgy megerősítésére (*Ta loeb raamatut. Ta loeb raamatu läbi.*). Az észti igekötők affixális vagy prefixális adverbiumok, illetve segédhatározósók (*afiksaaladverbid, prefiksaaladverbid, abimäärsõnad*) (Rүүtmaa 1998a: 12-13). Az igehez kapcsolódó segédhatározósó fogalma az észtben kitágítja az igekötő fogalmát.

3.2. Az igenevek morfológiája

3.2.1. A főnévi igenév

A legtöbb idegen nyelvben az infinitívus szolgál szótári igealakként (német *lesen*, orosz *чумамъ*), a magyarban ugyanezt a funkciót az ige kijelentő módú, jelen idejű egyes szám harmadik személyű alanyi ragozású alakja látja el, mivel ez utal egyértelműen az ige alakítani felépítésére: a tövére és az ikes ragozásra (Ginter, 1972: 362).

Az észti főnévi igenév a lexikográfia fontos eleme, ráadásul kettő van belőle: a *ma-* és a *da-* (*-ta*, *-a*, *-la*, *-na*, *-ra*) infinitívus. A szótárakban mint alapalakokat közlik őket. A *ma*-infinitívusból képezzük annak esetragos alakjait, az imperfectumot, az állítólagos módú alakokat és a *v*-participiumot (Kippasto – Nagy, 1995: 207). A *da*-infinitívus a kiindulási alapja a *da*-inf. inessivusának, a *nud*-participiumnak, a felszólító módú alakoknak a sg. 2. személy kivételével (Kippasto – Nagy, 1995: 207).

A magyar és az észti főnévi igenév ragozható:

a) magyarban személyragokat kap (táncolnom, táncolnod, táncolnia stb.);

b) az észti *ma-* és *da-*infinitívus esetragokat vehet fel (inessivus – *Ma olen tantsimas*. 'Táncolok.' ti. 'Táncolásban vagyok.'; elativus – *Ma tulen tantsimast*. 'Táncolásból jövök.'; abessivus – *Õppimata ei saa targaks*. 'Tanulás nélkül nem leszünk bölcsek.'; inessivus – *Ta läks lauldes mööda teed*. 'Az út mentén dalolva ment.')

A legújabb grammatikákban felvetik egy *vat*-infinitívus lehetőségét is, amely a *v*-participium partitivusi alakja és egyre inkább önállósul: *Ma nägin sind magavat*. 'Láttalak aludni.' *Kuulsin väljas lauldavat*. 'Hallottam, hogy kint énekelnek.' (Rüütmaa, 2005).

3.2.2. A melléknévi igenév

A magyar nyelvben három melléknévi igenév van: a) folyamatos, képzője: *-ó/-ő*; b) befejezett, képzője *-(o)t(t)*; c) beálló (*-andó/-endő*).

Az észti nyelvben az igeidőkhöz és igemódokhoz hasonlóan a paletta sokkal színesebb: a) cselekvő folyamatos (*oleviku kesksõna*, *v-kesksõna*, *v*-participium), képzője *-v*, *-va*; b) cselekvő befejezett (*mineviku kesksõna*, *nud-kesksõna*, *nud*-participium), képzője: *-nud*; c) szenvedő folyamatos (*oleviku kesksõna*, *tav-kesksõna*, *tav*-participium), képzője: *-v*, *-va*, amely a passzívum jeléhez (*-ta*, *-da*) kapcsolódik; d) szenvedő befejezett (*mineviku kesksõna*, *tud-kesksõna*, *tud*-participium), képzője: *-tud/-dud*.

A cselekvő folyamatos melléknévi igenév a magyarhoz hasonlóan jelző a mondatban, amelyet az észti nyelvben egyeztetni kell a jelzett szóval: *Toas istuval poisil on prillid*. 'A

szobában ülő fiú szemüveges.’ Amellett, hogy az észti cselekvő befejezett melléknévi igenév szemantikailag megegyezik a magyar befejezett melléknévi igenévvel, a *nud-participium* segítségével képezzük az egyszerű múlt idő tagadó alakját, valamint a befejezett és régmúlt idejű alakokat. A szenvedő folyamatos melléknévi igenevet a magyarban csak mellékmondattal lehet visszaadni: *Kirjutatav kiri on laual.* ’A levél, amit írnak, az asztalon van. (Kippasto – Nagy, 1995: 220) A szenvedő befejezett melléknévi igenevet a magyar befejezett melléknévi igenévvel fordítjuk: *Loetud raamat on laual.* ’Az olvasott könyv az asztalon van.’ (Kippasto – Nagy, 1995: 221).

3.2.3. A határozói igenév

A határozói igenév a magyarban a határozószók kategóriájába tartozik, képzője a *-va/-ve* (Ginter, 1972: 364). Kifejezhet egyidejűséget (*Anna a könyvet lapozgatva álmodozott.*) és előidejűséget (*Anna a könyvet végiglapozva elaludt.*).

Az észtben a *des*-forma (*des-vorm*) segítségével fejezzük ki a magyar határozói igenévnek megfelelő alakokat, amelyeket a *da*-infinitivusból képzünk. Ily módon a *des*-formának három variációja létezik: *-des*, *-tes* és *-es* (*Lauldes tormasid poisid majast välja.* ’Énekelve rohantak ki a fiúk a házból.’) (Erelt, Ross *et al.*, 2000: 207).

3.3. A főnevek morfológiája

A magyar és az észti főnevek esetében – azok gazdag morfológiájából adódóan – elsősorban az egyes szám-többes szám oppozíciójával, a toldalékolás kérdésével és az esetragozással érdemes foglalkozni.

3.3.1. Egyes szám – többes szám

A magyarban az egyes szám (*ainsus*) jelenti a bázist, a szemantikai alapot. Hegedűs szerint erre utal az a jelenség is, hogy az egyes számú főnév többes számú tartalmat hordozhat (Hegedűs, 1972: 224): *Szokott Ön újságot olvasni?, Almát szedtem a héten.* Az észtben ebben a kérdésben már megosztottság mutatkozik: *puuvilja korjama* (’gyümölcsöt szed’ sg. part.), de *lilli korjama* (’virágot szed’ pl. part.).

Az egyes szám mindkét nyelvben jelöletlen.

Az észten kétféle általános többes szám (*mitmus*) alakult ki, a *de-* (*-d*, *-te*) és az *i-* többes szám (*-e*, *-u*) (az Észten nyelv kézikönyve szerint (2000: 230) magánhangzó-többszám (*vokaalmitmus*)). A köznyelvi beszédben a *de*-többes szám gyakoribb (Kippasto – Nagy, 1995: 169): *suured kurjad hundid* 'nagy mérges kutyák' (sg. nom.), *suurte kurjade huntide* (pl. gen.). A magánhangzó-többszám ritkább, inkább az irodalmi nyelvben használatos: *suuri kurje hunte* (pl. part.).

A magyar nyelvben is kialakult egy általános többesjel, a *-k*, valamint ennek alternánsai (előhangzós *-k*). Az általános többesjelen kívül van egy birtoktöbbsesítő jelünk is, az *-i* és ennek alternánsai (*-ai/-ei*, *-jai/-jei*).

3.3.2. A főnevek toldalékolása

Agglutináló nyelveknél elsődleges feladat a képző-jel-rag sorrend vizsgálata. A finnugor nyelvi sajátosságokat leginkább megőrző finn nyelv a magyarhoz és az észthez viszonyítva más sorrendet alkalmaz például az esetragok és a birtokos személyjelek kapcsolatánál: *talo* szótő | *ssa* iness. | *ni* birt. személyjel sg. 1. ('házamban'). Ugyanez a tartalom a magyarban: *ház* szótő | *am* birt. személyjel sg. 1. | *ban* iness.. Az észten: *minu* személyes névmás genitivusi alakja *maja* szótő | *s* iness ('házamban'). Egyes észten nyelvjárásokban még él a birtokos személyjel, de használata keveredik a személyes névmás genitivusi alakjával: *minu majani* (Pusztay, 2001: 10).

A mai magyar ragrendszer névutókból alakult ki a 16-17. században (Kálmán, 1987: 464). A névutó → rag fejlődés más finnugor nyelvben is előfordul: pl. a finn *kanssa* 'vkivel, vmivel együtt' névutónak az észten comitativus-instrumentalis *-ga* rag felel meg.

Antal szép kísérletet tett arra, hogy az esetragokat a képzőktől és a névutóktól elhatárolja (vö. Antal, 1977). Az osztályozási szempontok közül a szerkezeti és szemantikai elemzés a leggyümölcsözőbb eljárás képző és rag különválasztásában.

A képző (Antal, 1977: 59):

- kötött morféma;
- szó eleji helyzetben nem fordul elő;
- mellette megjelenhet másik képző (*fáradtságos*);
- csak jel előtt állhat (*dombokság*);
- nem járulhat minden szóhoz (*asztalság*, *lépke*).

A rag (Antal, 1977: 65):

- kötött morféma;
- előfordulhat szó eleji helyzetben (*tõled, velünk*);
- megjelenhet jel után (*könyveket*);
- nincsenek szemantikai korlátok;
- lezárja a szót, nem következhet utána sem képző, sem jel, sem másik rag (ritka kivétel a *nagybani-*, *jövöbeni*-féle alakok, ahol esetrag után képző áll – az erza-mordvinban találunk erre még példákat).

Az észti névszóragozásban a két alapelak, a sg. genitivus és a pl. genitivus szolgálat alapot a helyes alakok kivitelezéséhez. A sg. genitivushoz kapcsolódik a többes szám jele nominativusban (*tuba* 'szoba' sg. nom. → *toa* sg. gen. → *toad* pl. nom., *toas* sg. iness.), illetve az esetragok egyes számban illativustól kezdődően. A pl. genitivushoz kapcsolódnak *de*-többes számban az esetragok illativustól kezdődően (*tubade* pl. gen. → *tubades* pl. iness.). A képző-jel-rag sorrend az észtben a magyarral megegyező képet mutat (Kuul szótó | sa sg. gen. tö | I adess. kirja szótó | nik főnévképző | u sg. gen. tö | I adess. ei jää aega kirjutada. 'A híres írónak nem marad ideje írni.').

3.3.3. A magyar és az észti esetrendszer

A legtöbb uráli nyelvben gazdag esetrendszer található, amely elsősorban e nyelvek szintetikus természetének köszönhető.

A finn és az észti esetrendszerek sokkal kevesebb eltérést mutatnak, mint az észti és a magyar rendszerek. A magyar és észti esetrendszernek két sajátossága van: az irányhármasság és a külső-belső helyjelölő esetek megkülönböztetése. A magyarban ehhez még társul a külső viszonyt jelölő kategóriákon belül az érintkezés megléte vagy hiánya szerinti különbségtétel: *asztalra, asztalon, asztalról* (vö. Csire, 1996: 7).

Az észtben és a magyarban egyaránt vita folyik (folyt) az esetek számát tekintve. Az észti már stabil képet mutat, mivel a 19. században lezárult a vita (Rüütmaa, 2005). Az észti esetragok száma 14 (vö. Erelt, Ross *et al.*, 2000: 181). A magyar esetvégződések sokfélesége miatt a magyar névszóragozás pontos számát azonban nehéz megadni. A magyar nyelvtanírás öt évszázada alatt összesen 34 esettel számoltak a szerzők (Antal, 1977: 54). Antal 17 esetet különböztet meg (vö. Antal, 1977: 74). A következő táblázat szemlélteti a magyar és az észti esetrendszer összefüggéseit és eltéréseit. A ragok esetében

csak az egyes számot tüntettem fel, hiszen itt elsősorban az esetek mennyiségén és nem az esetragok milyenségén van a hangsúly.

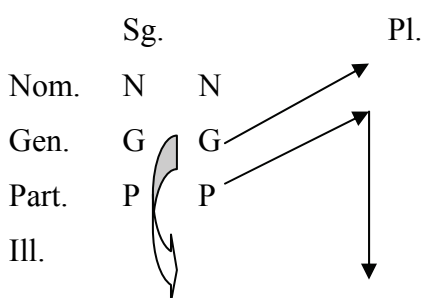
Eset	Rag	Magyar	Eset	Rag	Ész
Nominativus	-	fiú	Nominativus	-	poiss 'fiú'
Accusativus	-t	fiút	Genitivus	-	poisi
			Partitivus	-t, -d, -, -da	poissi
Dativus	-nak/-nek	fiúnak			
Illativus	-ba/-be	fiúba	Illativus	-sse, -, Vt, - de, -hV	poissime
Inessivus	-ban/-ben	fiúban	Inessivus	-s	poisis
Elativus	-ból/-ből	fiúból	Elativus	-st	poisist
Allativus	-hoz/-hez/- höz	fiúhoz	Allativus	-le, -lle	poisile
Adessivus	-nál/-nél	fiúnál	Adessivus	-l	poisil
Ablativus	-tól/-től	fiútól	Ablativus	-lt	poisile
Sublativus	-ra/-re	fiúra			
Superessivus	-n/-on/-en/- ön	fiún			
Delativus	-ról/-ről	fiúról			
Formalis	-ként	fiúként			
			Translativus	-ks	poisiks
Terminativus	-ig	fiúig	Terminativus	-ni	poisini
			Essivus	-na	poisina
			Abessivus	-ta	poisita
Instrumentalis	-val/-vel	fiúval	Comitativus- Instrumentalis	-ga	poisiga
Kausalis	-ért	fiúért			
Faktivus	-vá/-vé	fiúvá			

9. táblázat: Magyar-észti esetrendszer

A *grammatikai eseteket* összehasonlítva szembevető, hogy az észtbén nincs accusativus, csak a funkció létezik. Az észtbén a tárgy lehet teljes vagy részleges, kifejezheti genitivus, partitivus és nominativus. A cselekvés folyamata a magyarban igekötő segítségével történik, az észtbén a genitivus, partitivus megkülönböztetésével.

Az észtt tárgy esetei: a) nominativus (nimetav): *Võta see leib! Võta need leivad!* 'Vedd el ezt a kenyeret!' 'Vedd el ezeket a kenyereket!'; b) genitivus (omastav): *Ta võtab leiva.* 'Ő elveszi a kenyeret.', *Ta avab akna ja koristab toa.* 'Kinyitja az ablakot és kitakarítja a szobát.'; c) partitivus (osastav): *Võta palun leiba!* 'Vegyél kérlek kenyeret!', *Ma ei soovi leiba.* 'Nem szeretnék kenyeret.', *Ta koristab tuba.* 'Takarítja a szobát.'. Külön szabályok írják le azt, hogy a teljes tárgy mikor áll nominativusban és mikor genitivusban, illetve hogy a tárgy mikor részleges/partitivusi.

Az észtt grammatikai esetek a következő kapcsolatokat tartalmazzák (ennek ismerete szükséges a ragozás során):

A magyar névszónak nincs genitivusa. Azt a viszonyt, amit a klasszikus indogermán nyelvek vagy az észtt genitivus-szal fejez ki, mi körülírással, alanyesettel és birtokjellel (a folyó partja) vagy részes esettel és birtokjellel (*a folyónak a partja*) fejezzük ki (észtt: *jõe rand*).

Az észtt ragozás során tisztában kell lennünk a lexéma genitivusi alakjaival, amelyekhez illativustól az esetragok járulnak. Így nem lesz félreértés, mint a következő esetekben: nem mindegy, hogy *koores* 'tejszínben', 'kéregben, héjban' vagy *kooris* 'énekkarban' énekelek, vagy *kurgi* 'uborkát' vagy *kurgu* 'torkot' vásároltam a boltban.

A *helyviszonyt jelölő* esetek kifejezése a két nyelvben csaknem megegyezik. A magyar nagyobb változatosságot mutat fel a külső érintkezés szerinti ragozásban. A helyviszonyt jelölő eseteket az észtbén helyettesíthetik névutós, analitikus szerkezetek, pl. *maja juurde ~ maja juures ~ maja juurest* 'házhoz ~ háznál ~ háztól'.

Olykor a redundancia jelensége is megfigyelhető az észtt esetragok használatában – két rag találkozásakor néha még nem eldöntött, hogy melyik elem győz: *näol ~ näos*

'tekinteten ~ tekintetben' (arc); *tänapäeval ~ tänapäevas* 'ma' – mindegyik tükröz valamilyen jelentést, specifikumot, de a különbség ma már nem érződik.

Az észti *speciális esetek* (translativus, terminativus, essivus, abessivus, komitativus) a 18. században tűnnek fel először, korábban névutók voltak (Rüütmaa, 2005). A translativus kivételével ezek az esetek az egyeztetésben is eltérő módon viselkednek (Isd. később). Különlegesebbek abból a szempontból is, hogy megerősítésükre előjárósók kapcsolódhatnak hozzájuk: *koos hundiga* 'a kutyával együtt', *ilma hundita* 'kutya nélkül'.

3.4. A melléknevek morfológiája

A melléknevek morfológiájánál csupán a melléknevek fokozására térek ki. A magyarban és az észti nyelvben is vannak fokozható, illetve fokozhatatlan melléknevek. A fokjel után jel és rag is állhat mindkét nyelvben: *ilusamad raamatud* 'szébb könyvek', *ilusamas raamatus* 'szébb könyvben'; *szebbek, nagyobbra*.

A magyar három fokot különböztet meg: a) alapfok, jelöletlen; b) középfok, jele: *-Vbb*; c) felsőfok, jele: *leg + -Vbb*.

Az észti nyelvben szintén három fok van: a) alapfok, jelöletlen; b) középfok, jele: *-m/-ma* (*ilusam~ilusamas*); c) felsőfok, jele: *kõige* (*kõik* 'mind, összes' névmás sg. gen-a) + *-m/-ma* (*kõige ilusam*). A 20. században Johannes Aavik a német hatástól szabadulva új grammatikai megoldásokat javasolt: többes számban a felsőfok *-i-s* változatát ajánlotta a finn nyelv mintájára: *ilusaim, suurim, kurim* (Rüütmaa, 2005).

4. Morfoszintaktikai szint

Azokkal a jelenségekkel, ahol a morfológia a szintaxissal érintkezik, a morfoszintaxis foglalkozik. Területéhez tartoznak többek között a szóösszetételek, a névelők, a névmások, az analitikus névszói szerkezetek.

4.1. A szóösszetételek vizsgálata

A szóösszetétel (*compositio, kompositsioon*) az egyik leggyakoribb szóalkotásmód. Az összetett szó (*compositum, liitsõna*) a magyarhoz hasonló elven jön létre az észti nyelvben is: az elő- és utótagok lehetnek ragosak és jelesek is (*vannituba* 'fürdőszoba', *sünnipäev* 'születésnap').

4.2. A névelők vizsgálata

„A névelő nem egy szó, hanem a szintagma névelője. A névelő nem a névszót teszi határozottá vagy határozatlanná, hanem mindig az egész szintagmát” (Antal, 1977: 177).

A magyar nyelvben a határozott igeragozás mellett a határozottság és határozatlanság legmarkánsabb kifejezői a névelők. A magyar az egyetlen finnugor nyelv, amelyben – a 14-15. századtól – kifejlődtek a névelők (Keresztes, 2002). A permi nyelvekben (zürjén, votják) és a cseremiszenben a birtokos személyjelek töltik be a határozottság kifejezésének funkcióját. A volgai nyelvekben az *egy* számnév átveheti a határozatlan névelő funkcióját.

Az észtenben H. Stahl német nyelvész vélt névelőt felfedezni: *üks* 'egy', *see* 'ez', *need* 'ezek'. Napjainkban a mutató névmás mintha átvénné ezt a szerepet: *Peaväljaku ääres on ilus punane maja. See* (ti. see maja) *paistab juba kaugelt silma.* 'A főtérnél egy szép piros ház van. Már messziről szembetűnik.'

Névelő hiányában a következő észti mondatban *Poiss istub tugitoolis* a következő fordítási megoldások lehetségesek: a) Egy fiú ül a karosszéknél. b) A fiú ül a karosszéknél. c) A fiú egy karosszéknél ül. d) Fiú ül a karosszéknél. A határozottság, illetve határozatlanság kérdését mindig a szituáció és a szövegkörnyezet, valamint a téma-réma kapcsolat dönti el.

4.3. A névmások vizsgálata

Mivel a névmások típusai a két nyelvben csaknem teljesen megegyeznek, ebben az alfejezetben csupán néhány érzékenyebb területre összpontosítok: a birtokos és a személyes névmások kérdésére. Mind a birtokos, mind pedig a személyes névmások „az egész nominális szintagmát pronominalizálják, s nem valamely névszót” (Antal, 1977: 179).

A birtokos névmás mind a magyarban, mind pedig az észtenben magyarázatra szorul. A magyar *enyém, tiéd, övé, miénk tiétek, övék* nem birtokos névmások, hanem a személyes névmások ragozott alakjai (Kugler, Laczkó, 2000: 161). Az észtenben ugyanígy a *minu (mu), sinu (su), tema (ta), meie, teie, nende* hosszú alakok és rövid párjuk a személyes névmások genitivusi alakjai.

Az észtenben van azonban egy speciális birtokos névmás. Mivel az észtenben nincsen birtokos személyragozás, a birtokos jelzős szerkezetekben – amennyiben a birtokos és a

cselekvő személye megegyezik – a birtokviszonyt az *oma* birtokos névmás fejezi ki (*Ma töötan oma aias*. 'A kertemben dolgozom.')

Az észti személyes névmásoknak két alakja van: egy rövid és egy hosszú. A hosszú alak hangsúlyos helyzetben lép fel. (*mina* ~ *ma*, *sina* ~ *sa*, *tema* ~ *ta*, *meie* ~ *me*, *teie* ~ *te*, *nemad* ~ *nad*). Önözéskor a pl. 2. személyű alakokat használjuk. A személyes névmások a főnevekhez hasonlóan ragozhatók.

A magyar személyes névmások ragozása a főnév birtokos ragozására emlékeztet (*engem*, *velem* ~ *kezem*, *téged*, *veled* ~ *kezed*) (Antal, 1977: 80).

4.4. A névszói szerkezetek vizsgálata

Az esetragokon kívül a szintagmák szintjén számolnunk kell egy sor analitikus névszói szerkezettel is, melyek nagyjából előljárószó + névszó (+ esetrag) vagy névszó (+ esetrag) + névutó szerkezetűek (Havas, 1974a: 30), pl. *Me oleme Madise juures*. 'Madisnál vagyunk. '; *Vihik on laua peal*. 'A füzet az asztalon van.' Vannak szavak, amelyek egyszerre lehetnek előljárószók és névutók is, ilyenkor ügyelni kell a névszó esetére és a jelentésmódosulásra: *pärast tundi* 'óra után' (a névszó partitivusban van); *tunni pärast* 'az óra miatt' (a névszó genitivusban áll).

A névutó önálló, szórangú elem. A főnévi tő és a névutó közé tetszőlegesen be lehet illeszteni további elemeket (Antal, 1977: 67): *Lépj az asztal és a szék mögé!*; *Me oleme Madise ja Kadri juures*. 'Madisnál és Kadrinál vagyunk.'

5. Szintaktikai szint

Szintaktikai szinten a következő problémásabb területeket érintem: a birtoklás kifejezése, az egyeztetés és az igei vonzatok kérdésköre.

5.1. A birtoklás kifejezése

A birtoklás tényének kifejezése mind a finnugor, mind az indoeurópai nyelvekben megtalálható. Különleges jellegzetesség azonban a finnugor nyelvekben az indoeurópai nyelvektől eltérően a *habeo* ige hiánya (Takács, 1972: 329). A német *haben* önmagában fejezi ki a birtoklás tényét, önálló igei állítmányi szerepben más jelentésfunkciója nincs. A magyarban az elsősorban létezés kifejező *van* igénk azonban lehet a *haben* ige

megfelelője, ha birtokos személyjeles alannal együtt lép fel: *Barna haja van* (Takács, 1972: 331). Hasonló funkciót lát el az észtlétige is – a birtok számától függetlenül egyes szám harmadik személyben, míg a birtokos adessivusban áll: *Mul on koer, Kadril on kassid*. 'Nekem kutyám van, Kadrinak macskái.'. Ezt a szerkezetet habeo-szerkezetnek hívják az észtlben (Kippasto – Nagy, 1995: 230).

A birtoklás tényét a magyarban kifejezhetjük az *-é* birtokjellel, amely a német *gehört zu* analitikus szerkezet párja (Takács, 1972: 332). Az észtlben ezt a feladatot az *oma* birtokos névmási szerkezet látja el, amelyben a birtokos genitivusban áll és megelőzi a névmást: *See aed on Madise oma*. 'Ez a kert Madisé.' *Minu aed on suurem kui Madise oma*. 'az én kertem nagyobb, mint Madisé.'

Jellemző a magyar nyelvre a birtokos személyjelezés, ahol a névmási birtokost nem birtokos névmásokkal, hanem birtokos személyjelekkel fejezzük ki: *házam, házaim*. Ez a tömör szerkesztési mód ősi finnugor szerkezetek folytatása (Bárczi, 1975: 266). Az észtlben nincsenek birtokos személyjelek, ezeket analitikus szerkezetek pótolják: *minu maja, sinu maja*, ahol a *minu, sinu* stb. a személyes névmások genitivusi alakjai.

5.2. Az egyeztetés

Az egyeztetés (*congruentia, ühildumine*) a mondat szerkezet áttekintését könnyíti meg azzal, hogy a mondat két vagy több tagja között fennálló szerkezeti és/vagy értelmi összefüggést valamennyi tagon megjelöli, általában azonos vagy rokon jelentésű morféimakkal (Rácz, 1991). Egyes nyelvészek szerint az egyeztetésben megismételt morféma az alapmorféma alternánsának, ismétlődő morfémanak számít (Harris, 1951; Szépe, 1963). Az értelmi összefüggés elsősorban a számbeliséget érinti (Peneva, 2005; Rácz, 1991: 25). Az értelmi egyeztetés az észtlben a páros testrészek és a páros testrészekhez tartozó tárgyak egészként, egységként való felfogásában is megmutatkozik: *silmade sära* 'szem csillogása' (pl. gen.), *ilusad püksid* 'szép nadrág' (pl. nom.).

A feltételezések szerint az uráli nyelvekben a minőségjelző és a jelzett szó között nem volt egyeztetés, csak a balti finn nyelvekben van ma is szám- és esetbeli egyeztetés – teljes egyeztetés alakult ki a finnben, részleges az észtlben és a lappban (Hajdú 1981: 167).

Ha a jelzői szerkezetek nézzük, megállapíthatjuk, hogy a magyarban az elől álló minőségjelző nem egyezik a jelzett szóval, a kötött szórend határozza meg összetartozásukat (*szép lányok*). A magyarban csak a mutató névmások egyeznek a jelzett szóval, ilyenkor a jelző és a jelzett szó között egy határozott névelő áll: *ezt a szép lányt*. Az

értelmező jelzős szerkezetekben a magyarban is jelen van a szám- és esetbeli egyeztetés, ezzel biztosítva az értelmező és az értelmezett kapcsolatát (*a képet, a szebbiket; a lovaknak, az éhesebbeknek*).

Az észti jelzői szerkezeteket szintagmatikai elvek határozzák meg (Havas, 1974a: 33), mivel többnyire ragisméltés figyelhető meg a jelzői szintagmákban – a minőségjelzőt és a jelzett szót egyeztetik számban és a legtöbb esetben (*ilusas toas* 'szép szobában'). A terminativusi, essivusi, abessivusi és komitativusi jelzői szintagmák kivételesek – bennük a jelző genitivusban áll, csupán számban egyezik a jelzett szóval és a jelzett szó veszi fel az esetragot (*ilusa tüdrukuga* 'szép lánnyal', *ilusate majadeni* 'szép házakig'). A minőségjelzőt nem egyeztetjük a következő esetekben sem: a) ha a jelző *nud-* vagy *tud-* participium: *väsinud lapse* 'fáradt gyermeket'; b) földrajzi és népnevekből alkotott jelző esetén: *eesti keelt* 'észti nyelvet' (Kippasto – Nagy, 1995: 235; Erelt, 2003: 113). Az észtiben ezért csak félkongruenciáról (szemikongruencia) beszélhetünk.

A mennyiségjelzős szerkezetekben a magyar nyelv őrzi az ősi sajátosságot, vagyis a többséget kifejező mennyiségjelző után egyes számban hagyja a jelzett szót (*négy ember, sok ember*) és a jelző nem egyezik a jelzett szóval (*négy embert, a sokadik embernek*) (Peneva, 2005). Az észtiben az egynél nagyobb tőszámnevek után a főnévi alaptag egyes partitivusban áll (*neli raamatut* 'négy könyv').

5.3. Az igevonatok

Már Hegyi felhívta a figyelmet a vonzatközpontú oktatás fontosságára (vö. Hegyi, 1991a). Bertók is hangsúlyozta a vonzatok rendszerbe foglalását azok tarkasága, eltérései és idiomatikus jellegük miatt (Bertók, 1972: 209).

1997-ben jelent meg Kippasto, Nurk és Seilenthal tollából a Magyar-észti vonzatszótar (*Ungari-eesti rektsioonisõnastik*, 1997), amely az interneten is elérhető. A kiadvány nagy segítséget jelent a vonzatok közötti eligazodásban.

Az észti nyelv tanulása során fellépő vonzathibákat a hibaelemzés fogja feltárni.

6. Lexikai szint

Habár a lexikai szinten elkövetett hibák nem okoznak a kommunikációban súlyos zavarokat, mégis vannak olyan jelenségek, amelyek figyelmet érdemelnek. Szűcs szerint a lexika didaktikai célzatú rendezése sokkal nagyobb feladat, mint a nyelvtani anyag

rendszerezése (Szűcs, 2005). Fontos már a nyelvtanulás elején a gyakrabban használt szavak alapjelentéseinek feltárása, illetve a szinonimákban láttatás (Banó, 1972: 137).

Téves hipotézisalkotás születhet abból a tényből, hogy az az elem, ami „az egyik nyelvben lexikális, a másikban grammatikai jellegű” (Juhász, 1975: 34), pl. az észti állítólagos módot mint grammatikai jelentéshordozót a magyarban lexikai jelentéshordozó helyettesíti (*állítólag*).

Lexikai területen zavart kelthet bizonyos szavak hiánya; az észti és a magyar nyelv között ilyen lexikális oppozíció lép fel a rokonsági kapcsolatokat jelölő szavak között. A magyarban nincs külön lexéma a *valakinek a fia*, *valakinek a lánya* jelentésekre, illetve az észtiből hiányoznak a magyarban meglévő *testvér*, *báty*, *öcs*, *nővér*, *húg* szavak.

Gondot okozhatnak a szóalkotás közti nyelvi különbségek is (Banó, 1972: 135).

Ezen a szinten várható leginkább az intralingvális hibák megjelenése, a hasonló hangalakú, de eltérő jelentésű szavak felcserélése, a megközelítőleg azonos jelentéstartalmú lexémák téves használata.

7. Összefoglalás

A kontrasztív elemzés azokra a megközelítően azonos magyar, illetve észti részrendszerekre és típuszabályokra összpontosított, amelyek jellemzően meghatározzák a döntően agglutináló finnugor nyelvek struktúráját. Az összehasonlításból következtetni lehet a különböző szinteken bekövetkező hibákra. A két nyelv paradigmikus gazdagsága és szintagmatikus kapcsolatai alapján feltételezhetjük, hogy a nyelvtanulás során a morfológiai, szintaktikai szinteken és ezek kapcsolódási területein történik a téves hipotézisalkotások döntő része, így a köztes nyelv szerkezetét is az ezen a szinteken bekövetkező hibák határozzák meg.

A legtöbb, az írott nyelvben elkövetett hibát a következő területeken várom:

a) morfofonológiai szinten

- tőmorfémák és toldalékmorfémák helytelen használata
- allomorfia és homonímia jelensége a toldalékmorfémák használatában

b) morfológiai szinten

- igeragozás
- igekötők (affixális vagy prefixális adverbiumok)
- egyes és többes szám használata
- esetrendszer

- melléknevek fokozása

c) morfoszintaktikai szinten

- hibás szóösszetételek
- észt névelő hiánya
- névmások (személyes és birtokos névmások)
- névszói szerkezetek

d) szintaktikai szinten

- birtoklás kifejezése
- egyeztetés
- igevonzatok

e) lexikai szinten

- lexémák keverése a hasonló hangzás következtében

III. RÉSZ: Az észet mint idegen nyelv hibaelemzéses vizsgálata

1. Az észet mint idegen nyelv oktatása

Az észet mint idegen nyelv nyelvoktatási terminológia. Az észet mint idegen nyelv oktatása – a magyar mint idegen nyelvhez hasonlóan – számos specifikus vonással és a világnyelvektől eltérő feltételekkel rendelkezik: mint kisnyelv, Európában a kevésbé oktatott nyelvek közé tartozik, az oktatásban pedig csaknem kizárólag anyanyelvi lektorok működnek közre. Az észet nyelv oktatása nem célnyelvi környezetben zajlik. Az észet nyelvi környezet elérése mindig nemzetközi kapcsolatok, ösztöndíjas lehetőségek függvénye. Az észet nyelv oktatásának nincsenek graduális előzményei, így az oktatás döntően felsőoktatási intézményekben folyik. Az elsajátítást nehezíti, hogy a módszertani munkához és tanuláshoz kevés segédeszköz áll rendelkezésre, a tanórán kívül nincs lehetőség az észet nyelvvel való találkozásra (észet nyelvű könyveket nemigen visznek haza a tanulók), valamint a nyelv tanulása számos pszichés nehézséggel jár együtt. Az oktatás időtartama – viszonylag alacsony heti óraszámmal – sok esetben nem haladja meg a három évet.

Magyarországon 1992-től a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskolán (Tiina Rütmaa, Mirjam Link, Marju Ilves, Kristiina Lutsar), a Debreceni Egyetemen szintén 1992-től (Anu Kippasto, Leila Kubinyi, Hiie Rütetel, Kirli Ausmees, Kai Tiislär), ezen kívül az Eötvös Loránd Tudományegyetemen (Lea Kreinin, Reet Klettenberg) és a Szegedi Egyetemen (Anne Tamm, Kerdi-Liis Kirs) tanulhatnak a diákok észetül észet anyanyelvi lektor segítségével. 1990-1995 között a Pécsi Egyetemen az észet Kokla Paul vezette a finnugor tanszéket. Az ELTE-n 1994-ben indult be az észet minor szak.

A magyarországi Észet Intézetet 1989-ben alapították. Az észet nyelv oktatásának támogatása mellett feladata az észet társadalom és kultúra bemutatása és népszerűsítése itthon és külföldön egyaránt. Az Észet Intézet működését az Észet Kulturális Minisztérium (Eesti Kultuuriministeerium) támogatja.

Az észet nyelv iránti igény a nem észet anyanyelvűek körében szerencsére megnőtt napjainkban. Ez a tendencia nemcsak Magyarországon, de a világ számos országában érzékelhető. Az észet nyelvet jelenleg 15 állam 36 főiskoláján és egyetemén oktatják. Az észet nyelv oktatása a finnországi felsőoktatásban a legkiterjedtebb, ahol az észet nyelv a finn szakosoknak kötelező tárgy. Finnországban észetet oktatnak a Helsinki Egyetemen, a Turui Egyetemen, az Oului Egyetemen, a Jyväskyläi Egyetemen, a Joensuu Egyetemen, a

Tamperei és Vaasai Egyetemen. Svédországban és Németországban is nagy hagyományai vannak az észti nyelv oktatásának: Svédországban a Stockholmi, az Uppsalai és a Lundi egyetemen, Németországban a Greifswaldi, a Göttingeni, a Hamburgi, a KieLi és a Müncheni Egyetemen lehet észtil tanulni. Európában kiemelkedő észti nyelvi központ még az olaszországi Bolognai Egyetem, a Londoni Egyetem, a párizsi Finnugor Nyelvek Intézete, a Prágai Egyetem, a skóciai Glasgow-i Egyetem Közép- és Kelet-Európa Tanulmányok Tanszéke, a Bécsi Egyetem, a holland Groningeni Egyetem, a Lett Egyetem éa a Krakói Egyetem. Európán kívül jelentős észti oktatás folyik az Indiana Egyetemen, a Washingtoni Egyetemen, a kanadai Montreáli és Torontói Egyetemen, valamint a Tokiói Egyetemen. Az elmúlt pár évben észti anyanyelvi lektorok érkeztek Nápolyba és Cambridge-be is.

Az észti nyelvet ezen kívül nyolc állam 21 észti iskolájában tanítják tanórák, nyelvkurzusok és ún. vasárnapi iskolák keretein belül. Észti iskolák található Stockholmban, Rigában és Helsinkiben. Vasárnapi iskolák működnek az USA-ban, Kanadában és Ausztráliában. Észtországból küldött oktatók dolgoznak már 2002 óta Oroszországban is.

Az interneten is találkozhatunk online észti oktatással, angol nyelvi közvetítéssel (<http://www.oneness.vu.lt/ee>).

Magyarországon 2003-ban végeztem egy kérdőíves felmérést, amelyben 23 észtil tanuló válaszolt a kérdéseimre. A motivációkutatás során kiderült, hogy a tanulók 57%-a szeretett volna Észtországbn tanulni, dolgozni. Csupán 35%-uk olvas tanórán kívül észti internetes újságokat vagy észti nyelvű szépirodalmat, ám 96%-uk szeretné nyelvi képességeit javítani olvasással, rádióhallgatással, tanulással, észtországi ösztöndíjakkal.

2. A kezdő szakasz magyar és észti oktatási segédanyagai

A következőkben azokat az oktatási segédanyagokat tekintem át, amelyek magyarországi vagy észtországi megjelenetésük óta a magyarországi észti nyelv tanítását támogatják.

2.1. Jegyzetek

Nagy Judit – Anu Kippasto (1992): Észti szövegek (Magyar szakos egyetemi hallgatók számára). 2. javított kiadás. Miskolc – Debrecen.

2.2. Nyelvkönyvek

Lavotha Ödön (1960): *Észt nyelvkönyv*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Jakó Géza (1973): *Észt-magyar-orosz nyelvkönyv. Eesti-ungari-vene vestlussõnastik*. Tallinn: Valgus.

Pusztay János (1994): *Könyv az észt nyelvről*. Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola.

Kippasto, Anu – Nagy Judit (1995): *Észt nyelvkönyv*. Miskolc: Bíbor Kiadó.

Davies, Helen – Csire Márta – Ilves, Marju (2003): *Kezdők észt nyelvkönyve*. Budapest: Holnap Kiadó.

Ahi, Helve – Pesti, Mall (2005): *E nagu Eesti*. Eesti keele õpik algajale. Tallinn: TEA Kirjastus.

Rannut, Ülle (2004): *Astu sisse! Uusimmigrantide ettevalmistus eesti keeles õppimiseks*. Õpetajaraamat. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium.

2.3. Szótárak

Nurk, Anu – Pusztay János (1993): *Észt-magyar kisszótár*. Szombathely: Savaria University Press.

Pusztay János – Rüütmaa, Tiina (1995): *Magyar-észt kisszótár*. Szombathely: Savaria University Press.

Rüütmaa, Tiina (1998): *Észt-magyar társalgás*. Szombathely: Savaria University Press.

Kippasto, Anu – Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (1997): *Magyar-észt vonzatszótár*. Ungari-eesti rektisõõnastik. Tartu: Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estoniae. (Internetverziõ: <http://www.õ.ee/Ural/UERS>)

Török Ilona – Kreinin, Lea (1999): *Magyar-észt igekõtõs szõtár*. Ungari-eesti prefiksverbide sõnastik (Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu szerk.). Tartu: Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia.

3. A haladó szakasz magyar és észt oktatási segédanyagai

3.1. Nyelvkönyvek

Ahi, Helve – Pesti, Mall (2006): *T nagu Tallinn*. Eesti keele õpik kesktasemele. Tallinn: TEA Kirjastus.

Kingisepp, Leelo – Kitsnik, Mare (2008): *Avatud uksed*. Eesti keele õppekomplekt kesk- ja kõrgtasemele. Tallinn: TEA Kirjastus.

3.2. Szótárak

Kippasto, Anu – Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (szerk. Kokla, Paul): Magyar-észti közésztár (megjelenés alatt, kb. 45 000 címszóval).

4. A nyelvtudás szintjei

A nyelvtudás a nyelvoktatásban négy részkészséget takar: 1. hallott szöveg értése; 2. szóbeli kommunikáció; 3. olvasott szöveg értése; 4. írásbeli kommunikáció. Munkámban az utóbbi készséget vizsgálom.

A nyelvtudás szintjeit többféleképpen határozták meg. Az Európa Tanács idegennyelvoktatásra vonatkozó ajánlásai alapján a Közös Európai Referenciakeret (CEFR) a következő szinteket különíti el (Forrás: Bujdosó Iván: A nyelvtudás, szintjei, szerkezete. – www.geocities.com/bujdosoivan/szintb.htm):

A1 (minimumszint): Mindennapi kifejezések megértése és használata;

A2 (alapszint): Rutinszerű kommunikáció;

B1 (küszöbszint): Folyamatos szövegalkotás ismert témákban;

B2 (középszint): Részletes szövegalkotás különböző témákban;

C1 (haladó): Igényesebb szövegalkotás, rejtett jelentéstartalmak érzékelése;

C2 (mesterfok): Könnyed megértés, bonyolultabb jelentéstartalmak értése.

Erre épül az Idegennyelvi Továbbképző Központ (továbbiakban ITK) háromszintű vizsgarendszere. Az A1 és A2 szintet nem vizsgáztatják. A B1 jelenti az alapfokot, a B2 a középfokot, a C1 pedig a felsőfoknak felel meg. Habár észti nyelvből nem lehet államilag elismert nyelvvizsgát tenni, az egyetemek ún. belső nyelvvizsgarendszert ebből a nyelvből is kiépíthetnek. Ezek a nyelvvizsgarendszerek a fenti szintek követelményrendszeréhez alkalmazkodnak.

Az észt mint idegen nyelv tanulása során a tanulók leggyakrabban az A1 és az A2, három-négy éves tanulás után a B1 szintig jutnak el – ekkor felsőfokú tanulmányaik befejeztével az észt nyelvvél való foglalataskodás is megszűnik. A diploma megszerzéséhez szükséges B2 szint elérése valamelyik világnyelvből sokkal nagyobb súllyal esik latba.

A1 szinten a nyelvhasználó konkrét szituációkhoz kötött hétköznapi kifejezéseket használ (bemutatkozás, formanyomtatvány kitöltése stb.)

A2 szinten a nyelvhasználó már gördülékenyebben használja a gyakran ismételt kifejezéseket, amelyek szintén a hétköznapi kommunikációban fordulnak elő: lakóhely, munka, család, vásárlás stb.

A B1 szint követelményrendszere a mindennapi élethelyzetekben előforduló szituációkból indul ki, az észt nyelvkönyvek tartalma is ezekre az ismeretekre koncentráll, pl. család, szabadidő, munkahely, vásárlás, hobbi stb. Az alapvető nyelvtani ismeretek elsajátítására is sor kerül, amely bővílhet a ritkábban használt, bonyolultabb szerkezetekkel, pl. névszóragozás, igeragozás (összetett igealakok használata), számnevek ragozása, mellé- és alárendelő szerkezetek, mondatok stb.

A követelményrendszer programozását általában a szavak gyakorisága alapján válogatott szókészlet és a leggyakorlatibb szabályokra épülő nyelvtan határozza meg (Hegyi, 1991a: 9). A nyelvkönyvek az egyszerűtől haladnak a bonyolultabb felé – didaktikailag ez azt jelenti, hogy a korábbi ismeretekre rétegződnek az új ismeretek (Hegyi, 1991a: 10).

„Ami a tartalom és a forma fontossági sorrendjét illeti, kétségkívül a tartalomé az elsőbbség, de a nyelvoktatás – különösen az indulásakor – a formának biztosít elsőbbséget. Később is sokszor előnyben részesülnek a formai jegyek, elsősorban a toldalékelemek. (Hegyi, 1991b: 19) Velük mozgatjuk a nyelvet a legteljesebb struktúrában, a mondatban, eme végső szintaktikai egységben.” (Hegyi, 1991b: 20)

Ha csak az írásbeli kommunikációt tekintjük, amely kutatásom alapját képezi, megállapíthatjuk, hogy az írásbeli feladatok tartalmaznak ugyan grammatikai, lexikai, stilisztikai hibákat, de B1 szinten a súlyos információs hiba már nem megengedett. Véleményem szerint ezen a szinten fontos a metanyelvi jártasság, a célnyelven megadott terminológia ismerete is – fontos, hogy a tanuló megértse a feladatokhoz tartozó utasításokat. Az apróbb félreértések, a szabályostól eltérő szóképzések még gyakoriak, az

anyanyelv és egyéb idegen nyelvek hatása, a gondolat kifejezése szavak felsorolásával sok esetben meghatározó.

A B2 szinttel körülbelül megegyező nyelvtudással általában azok a tanulók rendelkeznek, akik legalább két-három évet foglalkoztak az észti nyelvvel, illetve tanulásukat kiegészítették észtországi ösztöndíjakkal. Ezen a szinten a tanuló megérti a kommunikáció lényegét, képes folyamatos interakciót folytatni beszédpartnerével. Az írásbeli kommunikáció során tud mondattanilag bonyolultabb, világos szövegeket alkotni. Az ITK követelményrendszere szerint B2 szinten az írásbeli munkák tartalmazhatnak stilisztikai hibákat. A hibaelemzés során bebizonyosodott, hogy a két-három éve észtet tanulók is nagy gyakorisággal ejtenek grammatikai, lexikai hibákat, viszont képesek egy-egy szóalak hiányában annak körülírására.

Más kutatások is rávilágítottak arra a tényre, hogy „alacsony óraszám mellett tanulva egy idegen nyelvet, egy bemutatkozó levél megírása még öt-hat év után is meghaladja a legtöbb tanuló képességét” (vö. Bors/Nikolov, *et al.* 1999: 292).

5. Hibaelemzéses vizsgálat

5.1. Előkészítés, lebonyolítás, értékelés

A hibaelemzéshez szükséges anyagok (felmérések, tesztek, dolgozatok, fogalmazások) gyűjtése már 2006-ban megkezdődött. A több éven át tartó gyűjtést két szempont indokolta: egyrészt Magyarországon kevés helyszínen kevesen tanulnak észti nyelvet, másrészt a hibaelemzés reprezentativitása érdekében több anyagot kellett bevárnom. Sok esetben a lektorok sem voltak partnerek, így mindösszesen három felsőoktatási intézmény (Berzsenyi Dániel Főiskola, Debreceni Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem) észti anyanyelvi lektora volt segítségemre.

A minta reprezentatív: a kutatás során a teljes korpuszt, vagyis 109 írásbeli munkát (nyelvtani és/vagy lexikai tesztek, kötött és szabad fogalmazásokat, nyelvtani témazárókat, szókincs-ellenőrző feladatokat) vizsgáltam meg, amelyek lehetővé tették a releváns következtetések levonását. A nyelvtani és/vagy lexikai tesztek és nyelvtani témazárók átlagban 6-8 feladatot tartalmaztak. A feladatok átlagban 10 feladatsorból álltak. A szókincs-ellenőrző tesztek rövid, az óra elején elvégzett, 10-15 feladatsorból álló produktumok voltak. A kötött és szabad fogalmazások terjedelme nem haladta meg a 30 sort, vagyis az 1 oldalt.

A begyűjtött anyag két nagy tanulócsoportot képvisel: az első csoport 1-1,5-2 éve (kezdő szint, alapkursus), a második csoport 3-4 éve (haladó szint) tanulja az észt nyelvet. A 109 írásbeli munka megoszlása a következő képet mutatja: kezdő szinten a kiértékelt munkák száma 69, haladó szinten 40. Az alapkursusban ezt a számot 29 fő hallgató (ebből 24 lány, 5 fiú), a haladó kurzusban 19 fő diák (ebből 14 lány, 5 fiú) produkálta. Valamennyi hallgató tanult finnül, illetve ismerkedett a finn nyelv alapjaival. A két nyelv hasonlósága folytán már előre lehetett számolni a finn nyelv interferenciális hatásával. Emellett mindenki tanult angolul és/vagy németül.

A két tudásszintet reprezentáló csoport megkülönböztetését az észt nyelvben elért eredmények indokolják. A hibaelemzést is differenciáltan végeztem, hiszen a leendő gyakorlókönyv anyagát is hierarchikusan kell felépíteni. Ily módon az alapkursus és a haladó kurzus tanulói is megtalálhatják majd az ő szintjüknek megfelelő nyelvtani és lexikai feladatsorokat. Természetesen az 1-2 éve észt nyelvet tanulók között is akadtak olyanok, akik magasabb teljesítményt produkáltak, illetve a 3-4 éve tanulók között is voltak gyengén teljesítő diákok. Ebből következik, hogy az óraszám és az évek száma nem garancia a jó eredményekhez – mivel az észt már a harmadik-negyedik tanult idegen nyelv, az egyéb idegen nyelven elért kompetencia és a jól motiváltság meghatározó tényező az észt nyelv tanulása során. A kezdő és haladó szinten tapasztalt jó eredmények háttérben sokszor Észtországban ösztöndíjjal eltöltött hetek, sőt hónapok állnak.

A hibákat a tanulásra fordított évek száma szerint és a nyelvi szintek alapján rendszereztem. A nyelvi szintek szerinti elrendezés követi a második rész kontrasztív vizsgálatának osztályozási szempontjait. A hibák felosztásakor így a következő csoportok születtek:

Alapkursus (1-1,5-2 éve tanulják az észt nyelvet)

Morfofonológiai hibák

Morfológiai hibák

Morfoszintaktikai hibák

Szintaktikai hibák

Lexikai hibák

Haladó kurzus (2-3 éve tanulják az észt nyelvet)

Morfofonológiai hibák

Morfológiai hibák

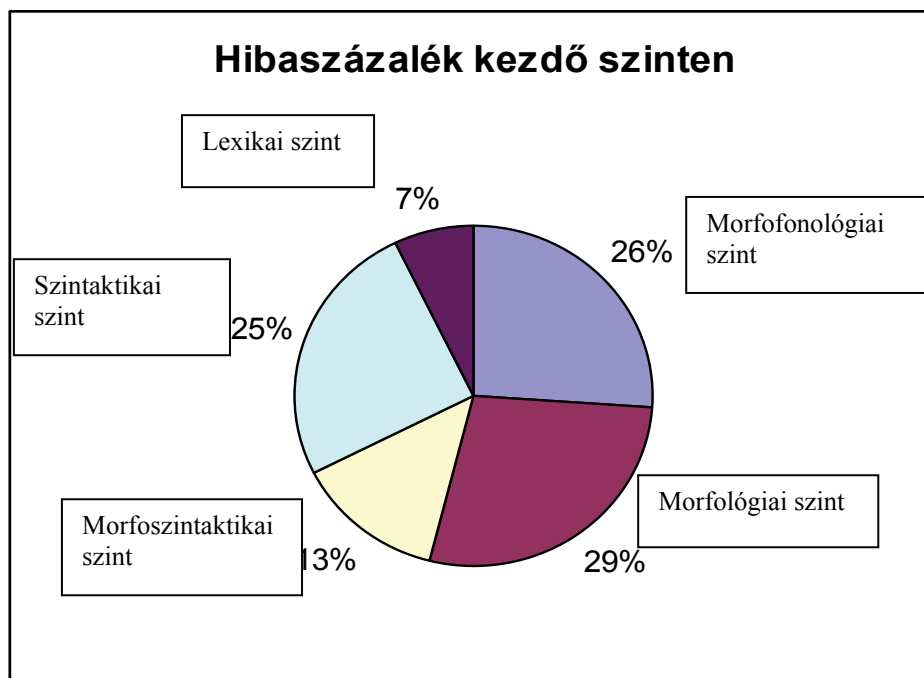
Morfoszintaktikai hibák

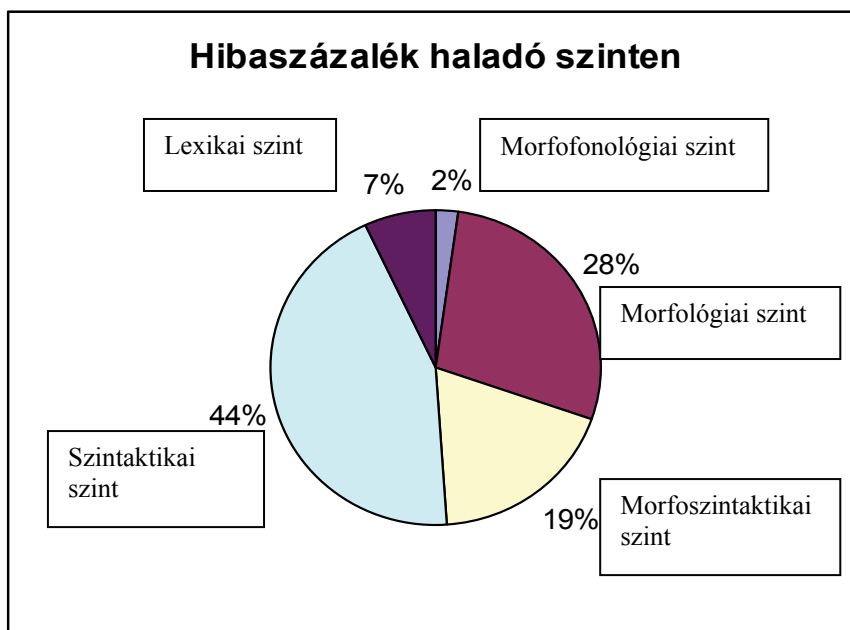
Szintaktikai hibák

Lexikai hibák

A két csoporton belül a hibák minősége, a hibatípusok előfordulása közel azonos. A hibacsoportokon belül elkövetett téves hipotézisalkotások mennyisége azonban jelentősen lecsökken a haladó kurzusban részt vevő hallgatóknál. A magyar-észt kontrasztív vizsgálat már előre vetítette azokat a potenciális hibaforrásokat, amelyek a hibaelemzés során be is igazolódtak. A hibákat, téves hipotézisalkotásokat megalapozott jelzésként értelmeztem egy leendő gyakorlókönyv létrehozásához.

A teljes korpuszban (109 írásos munka) természetesen voltak ismétlődő hibák, ezek a végleges elemzésben egyszeres szorzóval szerepeltek. A végső korpusz így összesen 314 szövegszót (ragozva, nyelvi és szemantikai variációban) eredményezett (kezdő szinten 209 szó, haladó szinten 105 szó), melyeket 169 szócikk alá rendeztem (126 kezdő szinten, 43 haladó szinten). Százalékos, nyelvi szintek szerinti megoszlásban a két vizsgált csoportnál ez a következő képet mutatja:

Mivel kutatásomat mindvégig a rendszerszemlélet jellemezte, a hibák bemutatásakor is a struktúrákban láttatásra helyeztem a fő hangsúlyt. A hibák ezáltal egy paradigmatis és egy szintagmatikus rendszer részeivé váltak, külön figyelmet fordítva a téves hipotézisalkotások inter- vagy intralingvális jellegére. Ebben a rendszerszemléletben a köztes nyelv tulajdonságai is szépen kirajzolódtak. A szócikkek felépítése így a következőképpen alakult:

- **hibás alak, szerkezet;**
- *helyes alak;*
- jelentés (szófaj);
- az adott szó vagy szerkezet rendszerbeli, paradigmában elfoglalt helye;
- az adott szó vagy szerkezet szintagmatikus viselkedése;
- hibatípus (forrás, ok).

5.2. Az alapkursusban résztvevők írásbeli nyelvhasználatának hibaelemzéses vizsgálata

5.2.1. Morfofonológiai hibák

yks – *üks* 'egy' (tőszámnév), sg. nom., *üks poiss* 'egy fiú'; finn nyelv hatása (*yksi* 'egy')

soomi – *soome* 'finn'(mn), sg. nom., *soome keel* 'finn nyelv'; finn nyelv hatása (*Suomi* 'Finnország')

saksalane – *sakslane* 'német' (fn), sg. nom., *iga kolmas sakslane* 'minden harmadik német'; finn nyelv hatása (*saksalainen, saksan* 'német'), észt *saksa* ('német') melléknév analógiájára.

vänä – *vene* 'orosz' (mn), sg. nom., *vene keel on slaavi keel* 'az orosz nyelv szláv nyelv'; finn nyelv hatása (*venäläinen, venäjän* 'orosz')

omena *õun* 'alma' (fn), sg. nom., *õun on puuvili* 'az alma gyümölcs'; finn nyelv hatása (*omena* 'alma')

elän *elan* 'élek' (i), *elama* sg. 1. személyű, praes. alakja, *ma elan siin* 'itt élek'; finn nyelv hatása (*elää* 'él')

kappi *kapp* 'szekrény' (fn), sg. nom., *kapp on viiekümnendatest aastatest* 'szekrény az ötvenes évekből'; finn nyelv hatása (*kaappi* 'szekrény'); *kapp* sg. gen. alakja (*kapi*)

tooli *tool* 'szék' (fn), sg. nom., *valge tool* 'fehér szék'; finn nyelv hatása (*tuoli* 'szék'); *tool* sg. gen. alakja (*tooli*)

meehe *mehe* 'férfit', 'férfinak'; 'embert', 'embernek'; 'férjet', 'férjnek' (fn), *mees* sg. gen. alakja, *mehe elu* 'az ember élete'; első szótagi főhangsúly; nominativusi alak (*mees*) hatása

just *juust* 'sajt' (fn), sg. nom., *värske juust* 'friss sajt'; hangsúly; *just* ('éppen') lexémával való keveredés

rosad *roosid* 'rózsák' (fn), *roos* pl. nom. alakja, *roosid tulid Hollandist* 'a rózsák Hollandiából érkeztek'; szótői magánhangzó hosszúság helytelen használata; sg. genitivusi alak helytelen használata

banaani *banaan* 'banán' (fn), sg. nom., *kollane banaan* 'sárga banán'; finn nyelv hatása (*banaani*); *banaan* sg. gen. alakja

appelsiin *apelsin* 'narancs' (fn), sg. nom., *apelsin on populaarne puuvili* 'a narancs népszerű gyümölcs'; kettőshangzók túlzott alkalmazása; idegen eredetű szavak szóhangsúlyának eltolódása

õppivad *õpivad* 'tanulnak' (i), *õppima* pl. 3. személyű, praes. alakja, *nad õpivad ülikoolis* 'egyetemen tanulnak'; fokváltkozás hiánya a ragozás során

telkidakse *telgitakse* 'sátraznak' (i), *telkima* passzív praes. alakja, *tavaliselt telgitakse murul* 'általában fűvön sátraznak'; fokváltkozás hiánya; félzöngés-zöngétlen zárhangok megkülönböztetésének nehézsége

kleid *kleit* 'ruha' (fn), sg. nom., *suvine punane kleit* 'nyári piros ruha'; félzöngés-zöngétlen zárhangok megkülönböztetésének nehézsége; német nyelv hatása (*Kleid*)

sitrún *sidrun* 'citrom' (fn), sg. nom., *sidrun on tähtis toidulisand* 'a citrom fontos élelmiszer kiegészítő'; félzöngés-zöngétlen zárhangok megkülönböztetésének nehézsége

vaib *vaip* 'szőnyeg' (fn), sg. nom., *villane vaip* 'gyapjúszőnyeg'; félzöngés-zöngétlen zárhangok megkülönböztetésének nehézsége

leksime *läksime* 'mentünk' (i), *minema* pl. 1. személyű, imperf. alakja, *me läksime Tartusse* 'Tartuba mentünk'; [e], [ä] hangok grafémikus megkülönböztetése (hallás után nehezen teszünk különbséget)

peäv *päev* 'nap' (naptári, fn), sg. nom., *mõtlen et homme ongi see päev* 'gondolom, holnap is ilyen nap lesz'; [e], [ä] hangok grafémikus megkülönböztetése (hallás után nehezen teszünk különbséget)

englise *inglise* 'angol' (mn), sg. nom., *inglise-eesti sõnaraamat* 'angol-észt szótár'; német, angol nyelv hatása (*englisch, english*)

olu *õlu* 'sör' (fn), sg. nom., *tume õlu* 'barna (sötét) sör'; helytelen graféma, finn nyelv hatása (*olut*)

pirni *pirn* 'körte', 'villanykörte' (fn), sg. nom., *pirn on juba pudelis* 'a körte már az üvegben van'; *pirn* sg. gen. alakja, finn véghangzó analógiája

viini *vein* 'bor' (fn), sg. nom., *punane vein* 'vörösbor'; finn nyelv hatása (*viini*); *vein* sg. gen. alakja (*veini*)

lambas *lammas* 'bárány' (fn), sg. nom., *must lammas* 'fekete bárány'; *lammas* sg. genitívuszi alakja *lamba*; a hibás alak önmagában teljes jelentéssel bír, mivel a genitívusi tőhöz egy *-s* innesivusi esetrag kapcsolódik (jel. 'bárányban')

kahv, kohve, kohvi *kohv* 'kávé' (fn), sg. nom., *kohv on aromaatne jook* 'a kávé egy aromás ital'; finn nyelv hatása (*kahvi*); észt *kohv* genitívusi és partitívusi alakja (*kohvi*)

kieled *keeled* 'nyelvek' (fn), *keel* pl. nom. alakja, *Euroopa Liidu keeled* 'az Európai Unió nyelvei'; finn *kieli* hatása

-lle *-le* (*-lle*) *-nak/-nek*; *-ra/-re*, allatívusi esetrag, *kohvi võib lauale panna* 'a kávé az asztalra lehet tenni'; finn allatívusi rag hatása (*pöydälle* 'asztalra'); személyes névmások rövidebb allatívusi alakjában feltűnik a *-lle* (*minule* ~ *mulle* 'nekem')

tubas *toas* 'szobában' (fn), *tuba* sg. iness. alakja, *lapsed mängivad toas jalgpalli* 'a gyerekek a szobában fociznak'; inessivus ragja nem a genitívusi tőhöz kapcsolódik

lauel *laual* 'asztalon' (fn), *laud* genitivusi töve (*laua*) + adessivusi esetrag, *laual on piim ja vői* 'az asztalon tej és vaj van'; *laud* genitivusi tövének helytelen alkalmazása

põrandil *põrandal* 'padlón' (fn), *põrand* genitivusi töve (*põranda*) + adessivusi esetrag, *jaapanlased istuvad põrandal* 'a japánok a földön ülnek'; *põrand* genitivusi tövének helytelen alkalmazása

5.2.1.1. A morfofonológiai hibák jellemzői

Az észti nyelvet megelőzően vagy azzal párhuzamosan finnül is tanultak a megfigyelt magyar hallgatók, így nemegyszer keltett zavart az észti nyelvhez oly közel álló rokon nyelv. Gyakori hiba a névszón megjelenő tövéghangzó, amelyet az észti és magyar nyelvtől eltérően csak a finn nyelv tudott megőrizni (fi *pirni*, észti *pirn* 'körte'; fi *kassi*, észti *kass* 'macska'). Számos esetben – éppen a finn nyelvi tövéghangzó következtében – a szó nominativusi alakja keveredik annak genitivusi vagy partitivusi alakjával. Gyakori hiba írásban a finn *y* és az észti *ü* graféma keverése is (*yksi*, *üks* 'egy').

Betűtévesztést nemcsak a finn *y* és az észti *ü* esetében figyelhetünk meg; írásban a hallást követve mind a magánhangzórendszerben, mind pedig a mássalhangzórendszerben tévedhetünk, ami jelentésváltozással is együtt járhat:

leksime (*läksime*) 'mentünk'

rebane 'róka' ~ *räpane* 'piszkos'

sitrun (*sidrun*) 'citrom'

Az első esetben az *e~ä* fonémák nehezen különíthetők el a magyar fül számára, mivel csak egy nyelvállásban eltérő (középső és alsó nyelvállású) palatális illabiális magánhangzókról van szó. A következő két esetben, míg a *p~t~k* fonémák a magyarban és az észti nyelvben is teljes értékű zöngétlen zárhangok, addig a *b~d~g* fonémák az észti nyelvben „félzöngés” (lenis képzésű) zárhangok. Ezek a hangok hiányoznak a magyar nyelvből, képzésük sok esetben gondot okoz (Kippasto 1995).

A hangzórendszerben nem ritka az időtartamtévesztés (sok esetben a fokváltakozás hiánya): *asta* (*aasta*) 'év'; *õppin* (*õpin*) 'tanulok'.

A finn nyelv mellett a német és az angol nyelv hatása sem elhanyagolható kezdő szinten. Az anyanyelv gátló hatására alig akad példa.

Az észti névszóragozást a ragozási típusok és tőváltozatok bősége jellemzi. A megértés során nehézséget okoz az, hogy a különböző tőváltozatokat a megfelelő szótári egységre vonatkoztassuk (pl. *kaas* 'tető' ~ *kaane* GenSg ~ *kaant* PartSg).

Mivel a jelek és az esetragok mindig a névszó genitívuszi tövéhez járulnak, ezeket a töveket is célszerű azonnal az alapszóval együtt megtanulni. A hibás genitívuszi tő alkalmazása vagy helytelen szóhasználatot eredményez (pl. *põrandil* (*põrandal*) 'padlón'), vagy egy teljesen új jelentést kapunk (*koores* 'tejszínben', *kooris* 'énekkarban').

Az alaktani elemzés során különösen nagy terhelés esik azokra a morfémákra, amelyeknek több jelentésük is van: *ela* |*d* Sg2_{jelen} 'élsz' ~ *pika* |*d* NomPl 'hosszúk'; *keel* |*i* PartPl 'nyelveket' ~ *tul* |*i* Sg3_{egyszerű múlt} 'jött'; *ela* |*ks* felt. mód, minden számban és személyben 'élne' ~ *pika* |*ks* TransSg 'hosszúvá'.

5.2.2. Morfológiai hibák

käida *käia* 'jár' (i), *da*-inf., *poiss tahab koolis käia* 'a fiú iskolába akar járni'; *da*-inf. jelének helytelen választása

tuleda *tulla* 'jön', 'megérkezik' (i), *da*-inf., *mina tahaks juba täna tulla* 'már ma jönnék'; *da*-inf. jelének helytelen választása

ülikoolil *ülikoolis* 'egyetemen' (fn), *ülikool* sg. iness. alakja, *ta õpetab ülikoolis* 'egyetemen tanít'; magyar, német nyelv hatása (*egyetemen, an der Universität*)

õlut *õlu* 'sör' (fn), sg. nom., *tume õlu* 'barna (sötét) sör'; a nominativusi alak keveredik a partitivusi alakkal (*õlut*)

eestlaset *eestlast* 'észt', 'észtet' (fn), *eestlane* sg. part. alakja, *kolm eestlast* 'három észt'; a genitívusi *-se* rag és a *-t* partitívus keveredése

vanad linnad, vanat linnat *vana linna* 'régii várost', *vana linn* sg. part. alakja, *ma külastan vana linna homme* 'holnap meglátogatom a régii várost'; partitivusi rag helytelen használata (*-d, -t* part.)

suured tuba *suurt tuba* 'nagy szobát', *suur tuba* sg. part. alakja, *ma hakkam suurt tuba koristama* 'elkezdem kitakarítani a nagy szobát'; partitivusi rag helytelen használata

keeled *keelt* 'nyelvet' (fn), *keel* sg. part. alakja, *ma räägin saksa keelt* 'beszélek németül'; partitivusi rag helytelen használata

sellet, seed *seda* 'ezt' (névmás), *see* sg. part. alakja, *me loeme seda teksti* 'ezt a szöveget olvassuk'; partitivusi rag helytelen használata, sg. gen. és *-t* part. keverése

ilust *ilusat* 'szépet' (mn), *ilus* sg. part. alakja, *ta teeb ilusat muusikat* 'szép zenét szerez'; partitivusi rag helytelen használata

kuus koerat, kassit *kuus koera, kassi* 'hat kutya, macska', *koer, kass* sg. part. alakja, *temal on kuus koera ja kassi* 'van hat kutyája és macskája'; partitivusi rag helytelen használata

ajalugut *ajalugu* 'történelmet' (fn), *ajalugu* sg. part. alakja, *nad armastavad ajalugu* 'szeretik a történelmet'; partitivusi rag helytelen használata

kõige pikum, kõige pikkem *kõige pikem* 'leghosszabb' (mn), *pikk* melléknév felsőfoka, *täna on aasta kõige pikem päev* 'ma van az év leghosszabb napja'; rossz genitivusi tő; fokváltkozás nélküli nominativusi tő használata

heam *parem* 'jobb' (mn), *hea* melléknév középfoka, *tee on parem kui kohv* 'a tea jobb, mint a kávé'; *hea* melléknév rendhagyó középfoka helyett az alapalakhoz kapcsolódó *-m* középfok jele

punanem *punasem* 'pirosabb' (mn), *punane* melléknév középfoka, *õun on punasem kui pildil* 'az alma pirosabb, mint a képen'; a középfok jele nem a genitivusi, hanem a nominativusi tőhöz kapcsolódik

lühikem, lühigem *lühem* 'rövidebb', 'alacsonyabb', 'kisebb' (mn), *lühike* rendhagyó középfokú alakja, *Riivo on lühikem kui Arvi* 'Riivo alacsonyabb, mint Arvi'; -ke képzős melléknevek közép- és felsőfokában a képző eltűnik (*lühik-*) és az *-i-* *-e-*-re változik

kalliim, kallem *kallim* 'drágább', 'kedvesebb' (mn), *kallis* melléknév középfokú alakja, *seelik on kallim kui kleit* 'a szoknya drágább, mint a ruha'; a genitivusi tő *-i-*je nem változik *-e-*-vé, illetve nem duplázódik

väikem, väigem *väiksem* 'kisebb' (mn), *väik(ne)* melléknév középfokú alakja, *kass on väiksem kui koer* 'a macska kisebb, mint a kutya'; a *väik(ne)* melléknévnek párhuzamosan több közép- és felsőfokú alakja van (*väiksem~väikesem~vähem* középfok); a középfok vagy a genitivusi tőhöz járul (*väikse-*) vagy a *-ke* képzős melléknevekhez hasonlóan a középfokú alak rendhagyó

sõidasid *sõitsid* 'utaztál' (i), *sõitma* ige act., indic., imperf., sg. 2. személyű alakja, *Millega sa sõitsid eile?* 'Mivel utaztál tegnap?'; a *-si-* praet. jel a *sõitma* jelen idejű (*sõida-*) és nem a *-ma* főnévi igeneves tövéhez kapcsolódik

lugen *loen* 'olvasok', 'olvasom' (i), *lugema* ige act., indic., praes., sg. 1. személyű alakja, *ma loen raamatut* 'könyvet olvasok'; a ragozás során nem történt fokváltkozás

sesame, seisme *seisame* 'állunk' (i), *seisma* ige act., indic., praes., pl. 1. személyű alakja, *seisame pangamaja ees* 'a banképület előtt állunk'; hibás szótő; személyragos alak nem gyenge fokban áll

sõitaksin *sõidaksin* 'utaznék' (i), *sõitma* ige act., condit., praes., sg. 1. személyű alakja, *ma sõidaksin juba homme* 'már holnap utaznék'; a feltételes mód jele nem a gyenge fokban álló fokváltakozásos tőhöz kapcsolódik

keelt *keelelt* 'nyelvről' (fn), *keel* főnév sg. ablativusi alakja, *ta läheb kergelt sakska keelelt üle ungari keelele* 'könnyen vált német nyelvről magyarra'; sg. nominativusi és genitivusi tő összeolvadása, az *-l* végződés zavart okoz az ablativusi rag (*-lt*) alkalmazásánál

halv *halvasti* 'rosszul', *halb* melléknév genitivusából (*halva-*) képzett határozószó, *ma tunnen end täna halvasti* 'ma rosszul érzem magam'; a szó hiányos, még a genitivusi tő sem teljes

tulib *tuli* 'jött' (i), *tulema* ige act., indic., imperf., sg. 3. személyű alakja, *siis tuli Madis* 'akkor jött Madis'; a sg. 3. személyű *-b* személyrag megjelenése imperfectumban helytelen a *tulema* típusú igéknél; itt az imperf. jele *-i*

väljab *väljub* 'kimegy', 'indul', 'leszáll' (i), *väljuma* ige act., indic., praes. sg. 3. személyű alakja, *Millal rong väljub?* 'Mikor indul a vonat?'; *-ma*-infinitivus helytelen ragozása; *välja* ('ki', 'kifelé', 'ki-') határozószó hatása

ta sisse astub *ta astub sisse* 'belép', az affixális adverbium az ige mögött áll, *Ta astub sisse ja teeb akna lahti.* 'Belép és kinyitja az ablakot.'; magyar nyelv hatása

5.2.2.1. A morfológiai hibák jellemzői

Mivel az észti nyelvben nincs valódi akkuzatívusz, annak jelölése három esetre is egyszerre: az akkuzatívuszt genitívusz, partitívusz és nominatívusz is jelölheti. A partitívuszi ragok gazdagsága az egyik legnehezebben elsajátítható része az észti nyelvtannak.

A partitívusból eredő hibák okai: a) szótőhöz ragasztott esetrag (*ilust ~ ilusat*); b) genitivushoz társított esetrag (*sellet ~ seda*); c) ragkeveredés (pl. *-t* helyett *-d*).

Pane tomateid külmkappi! (...tomatid...) 'Tedd a paradicsomokat a hűtőszekrénybe!'

ilust, linnt (ilusat, linna) 'szépet, várost'

Az első esetben a helyes észt imperatívuszi mondat tárgya többes szám nominatívuszban áll; a magyar nyelv hatására használtak partitívuszi esetragot.

A második esetben a *-t* partitívuszi rag helytelen használata mindaddig általánosnak mondható, amíg a partitívusz nem rögzül, valószínűleg a magyar *-t* tárgyrag hatására. A helyes partitívuszi alakok használata nagymértékben függ a szavak gyakoriságától.

A névszóragozásban különösen nagy gondot jelentenek a helyhatározóragok. Az esetrendszerben kifejezésre jutó irányhármasság a finnugor nyelvekben ősi eredetű. Megértése ezért nem jelent nagy problémát az észt nyelvben sem. Gondot a magyartól eltérő esetrag használata, illetve a rövid illatívusz jelenthet. Az észt *-sse* illatívuszt egyes számban rövid illatívusz helyettesíti abban az esetben, ha a *hová?* Kérdésre felelő névszónak van rövid illatívusza (pl. *Eva läheb majja.* (és nem *majasse*) 'Éva bemegy a házba.'). A szavak rövid illatívuszi alakjának elsajátítása függ az adott szó gyakoriságától. A rövid illatívusz használatának kerülése összefügghet azzal a ténnyel is, hogy a térvizonyokat a magyar nyelvhez hasonlóan könnyebb ragokkal kifejezni, mint egy az alapszótól eltérő új szóalakkal. Megfigyelték, hogy a kisgyermek is könnyebben kifejezi a térvizonyokat, ha azok a szó végén ragokkal fogalmazhatók meg (Lengyel 1981: 326).

Mina ostan poes. (...poest) 'Boltban vásárolok.'

Vaatan filmi telekas. (... telekast) 'Nézem a tévében a filmet.'

A magyar nyelvben általánosabb az inesszívuszi esetrag használata (indogermán hatás) (pl. 'boltban vásárolok'), ezzel szemben az ősi finnugor elatívuszi esetragot használja a helyes észt példamondat (*-st*).

A főnevek genitívusi tövéhez járuló jelek és esetragok mellett problémás terület az igék megfelelően megválasztott tövéhez kapcsolódó mód- és időjelek: *sõitaksin* (*sõidaksin*), *väljab* (*väljub*). Számos esetben elmarad a fokváltakozás.

A partitívuszi ragok keveredése mellett gyakori a *da*-infinitívus jeleinek felcserélése, illetve az alapalakok helytelen, kevert használata.

A rendhagyó közép fokú melléknevek is gyakori hibaforrások: *heam* (*parem*).

A legerősebb anyanyelvi hatás az esetragok használatában tapasztalható.

Az anyanyelv hatása sokszor jelentkezik az affixális adverbiumok (magyarban: igekötők) használatakor is. Elsősorban az egybe- és különírás szabályaira, valamint a szórendre kell figyelni az észt „igekötők” alkalmazásakor.

5.2.3. Morfoszintaktikai hibák

ma ei mine jalgrattaga *ma ei lähe jalgrattaga* 'nem megyek biciklivel', *minema* ige act., indic., praes. tagadó alakja; a tagadó alak a sg. 1. személyű személyragtalan szótő (*lähe-n*)

ei lähe jalgrattaga *ma ei lähe jalgrattaga* 'nem megyek biciklivel'; a tagadó forma személyragtalan, ezért a személyes névmás jelöli az alanyt a magyar nyelv hatására nem érezzük, hogy az ige tagadásnál ki kell tenni a megfelelő személyes névmást

ära lue! *ära loe* 'ne olvass', *lugema* ige act., imper., praes. sg. 2. személyű tiltó alakja; finn nyelv hatása (*älä lue*)

ei loe! *ära loe* 'ne olvass', tiltó segédige sg. 2. személyű ragozott alakja; tiltó segédige helyes megválasztása felszólító módban

mul ei ole vend ega õde *mul ei ole venda ega õde* 'nincs sem fiútestvérem, sem lánytestvérem', tagadáskor partitívus; partitívus használata az alany tagadásakor

minu onul ei ole naine *minu onul ei ole naist* 'a nagybácsimnak nincs felesége', tagadáskor partitívus; partitívus használata az alany tagadásakor

nälipäev, neljapäev *neljapäev* 'csütörtök' (szó szerint: négynek a napja) az összetett szó előtagja birtokos esetben áll (*neli* nom. ~ *nelja* gen.), *neljapäev on neljas päev nädalal* 'a csütörtök a negyedik nap a héten'; a megfelelő előtag, a helyes genitívusi alak keresése

kolmapäev, kolmpäev, kolmepäev *kolmapäev* 'szerda' (szó szerint: háromnak a napja), az összetett szó előtagja genitívusban áll (*kolm* nom. ~ *kolma* gen.), *kolmapäev on kolmas päev nädalal* 'a szerda a harmadik nap a héten'; *kolm* ~ *kolme* ~ *kolmas* alakok keveredése

kirjotuslaut *kirjutuslaud* 'íróasztal', előtag sg. nom. alakja (*kirjutus* 'írás'), *minu kirjutuslaud seisab oma toas* 'az íróasztalom a szobámban áll'; finn ige alakja (*kirjoittaa*)

lastatuba *lastetuba* 'gyermekszoba', az előtag a *laps* főnév pl. genitívusi alakja, *sinu lastetuba on väike* 'a gyermekszobád kicsi'; pl. genitívusi alak helytelen

pildi all *pildi all* 'a kép alatt', névutó előtt a főnév genitívusban áll, *pildi all seisab minu poeg* 'a kép alatt áll a fiam'; minőségi fokváltakozás hiánya (*pilt* nom. ~ *pildi* gen.)

kappi juures *kapi juures* 'a szekrénynél', névutó előtt a főnév genitívusban áll, *kapi juures magab koer* 'a szekrénynél alszik a kutya'; mennyiségi fokváltakozás hiánya (*kapp* nom. ~ *kapi* gen.)

laua taga *laua taga* 'az asztal mögött', névutó előtt a főnév genitívusban áll, *laua taga seisab vana klaver* 'az asztal mögött a régi zongora áll'; genitívusi tő helytelen (*laud* nom. ~ *laua* gen.)

köökkappi ees *köögikapi ees* 'a konyhaszekrény előtt', névutó előtt a főnév genitívusban áll, *köögikapi ees istub kass* 'a konyhaszekrény előtt ül a macska'; genitívusi tő helytelen (*köök* nom. ~ *köögi* gen.)

5.2.3.1. A morfoszintaktikai hibák jellemzői

Ezen a szinten a leggyakoribb hiba a tagadó alakok képzésében jelentkezik. Tagadásakor egyrészt ügyelni kell a megfelelő tagadószó megválasztására (felszólító módban teljes paradigmasor), valamint az ige tövének helyes megformálására, másrészt névszó tagadásakor annak megfelelő partitívusi alakjának feltüntetésére: *ei loe!* ~ *ära lue!* (*ära loe!*); *mul ei ole vend* (*mul ei ole venda*).

Összetett szavak esetében az elő- és utótag helyes megformálása okozhat zavart, amelynek hátterében maguk a töváltozatok állnak: *Koosneb kolmast osast*. (... *kolmast osast*.) 'Három részből áll.'; *kolmaspäev* (*kolmapäev*) 'szerda'. A *kolmas~kolme~kolma* (nom. *kolm* 'három') számnév töváltozataiban a *kolmas* sorszámnév, míg a *kolme* a *kolm* alak genitívuszi és partitívuszi alakja.

A névutós szerkezetekben szintén fontos a főnév genitívusi alakja, amelyet – a névszói jelekhez és esetragokhoz hasonlóan – a névutók követnek: *kappi juures* (*kapi juures*) 'szekrénynél'; *laua taga* (*laua taga*) 'asztal mögött'.

5.2.4. Szintaktikai hibák

minu onu ei ole naist *minu onul ei ole naist* 'a nagybácsimnak nincs felesége', a habeo-szerkezetben a birtokos adessívusban áll, a birtokviszonyt kifejezettnek érzik a személyes névmás genitívusi alakjával

mul vend *mu vend* 'a bátyám', sg. 1. személyű személyes névmás genitivusi alakjával ellátott főnév, *mu vend töötab juba* 'a bátyám már dolgozik'; a birtokost kifejező adessivusban álló személyes névmás (*mul on* 'nekem van') keveredik a személyes névmás genitivusi alakjával

tul nimi on *ta nimi on* 'az ő neve', sg. 3. személyű személyes névmás genitivusi alakjával ellátott főnév, *ta nimi on Tõnis* 'az ő neve Tõnis'; a birtokost kifejező adessivusban álló személyes névmás (*tal on* 'neki van') keveredik a személyes névmás genitivusi alakjával

kaks toolid *kaks tooli* 'két szék', az egynél többet jelentő tőszámnevek után – ha az alany számjelzője – a főnév sg. partitivusban áll, *kaks tooli oli köögis* 'két szék volt a konyhában'; az egynél többet jelentő tőszámnevek után sg. partitivus helyett pl. nom. használata

kaks vennad *kaks venda* 'két fivér', az egynél többet jelentő tőszámnevek után – ha az alany számjelzője – a főnév sg. partitivusban áll, *tal on kaks venda* 'két fivére van'; az egynél többet jelentő tőszámnevek után sg. partitivus helyett pl. nom. használata

kaks pileti *kaks piletit* 'két jegy', az egynél többet jelentő tőszámnevek után – ha az alany számjelzője – a főnév sg. partitivusban áll, *müüa kaks piletit hinnaga 3000* 'két jegy 3000-ért eladó'; genitivusszal gyakran azonos alakú partitivus analógiája

üks tableti *üks tablett* 'egy tablett', az egyet jelentő tőszámnév után a főnév sg. nominativusban áll, *üks tablett kaks korda päevas* 'egy tablett kétszer naponta'; az egynél többet jelentő tőszámnév + sg. part. szabály hibás alkalmazása, finn nyelv hatása (*yksi tabletti*)

palju järve, jõe ja oja *palju järvi, jõgesid ja ojasid* 'sok tó, folyó és patak', a *palju* mennyiséget jelentő szó után a megszámlálható főnevek pl. partitivusban állnak, *Eestis on palju järvi, jõgesid ja ojasid* 'Észtországban sok tó, folyó és patak van'; szavak alapelakjainak keveredése

palju rahi *palju raha* 'sok pénz', a *palju* mennyiséget jelentő szó után a megszámlálhatatlan főnevek sg. partitivusban állnak, *film maksab palju raha* 'a film sok pénzbe kerül'; a szó alapelakjainak hibás használata

minu vanem õde lähesib mehele *läks mehele* 'férjhez ment', a *minema* ige rendhagyó sg. 3. személyű imperfectumos alakja, *minu vanem õde läks mehele* 'a nővérem férjhez ment'; az ige ragozása hibás

tuleb tööst *tuleb töölt* 'munkából jön', külső helyhatározói esetrag használata, *mees tuleb töölt koju* 'a férfi hazajön a munkából'; magyar nyelv hatása: ablativus helyett elativus használata

oleme koju *oleme kodus* 'otthon vagyunk', inessivus használata, *täna oleme kodus* 'ma otthon vagyunk'; *kodus* 'otthon' ~ *koju* 'haza' lexémák keverése

aita mulle *aita mind* 'segíts nekem', *aitama* ige vonzata partitivus, *aita mind palun* 'kérlek, segíts'; magyar nyelv hatása: partitivus helyett allativus használata

pane mantli selga *pane mantel selga* 'vedd fel a kabátot', *panema* ige felszólító módú alakja után a főnév sg. nominativusban áll, *on külm, pane mantel selga* 'hideg van, vedd fel a kabátot'; magyar nyelv hatására accusativusi szerepben álló gen. használata

hall juuksed *hallid juuksed* 'ősz haj', pl. nom. egyeztetése a mellékneven is kötelező, *tal tulid hallid juuksed juba 30 aastaselt* '30 éves kora óta ősz'; magyar nyelv hatására nincs egyeztetés

ostan poelt, ostan poes *ostan poest* 'boltban vásárolok', *ostma* ige után elativus, *ma ostan poest leiba, saia ning võid* 'a boltban barna kenyeret, fehér kenyeret és vaját vásárolok'; magyar nyelv hatására inessivus használata; belső helyviszonyt jelölő elativus helyett külső helyviszonyt jelölő ablativus használata

õpin eesti keel *õpin eesti keelt* 'észt nyelvet tanulok', accusativusi jelentésben álló partitivus, *õpin eesti keelt ülikoolis* 'észt nyelvet tanulok az egyetemen'; partitivus helyett nominativus használata, partitivusszal gyakran azonos alakú nominativus analógiája

ma saan saksa aru *ma saan saksa keelest aru* 'értem a német nyelvet/németet', *nyelv* értelemben a *keel* használata a minőségjelző után kötelező, *ma saan saksa keelest perfektselt aru* 'tökéletesen értem a német nyelvet'; magyar nyelv hatása; az észt nem használja csak a minőségjelzőt az ehhez hasonló szerkezetekben

pean minna *pean minema* 'mennem kell', *pidama* ige után a főnévi igenév *ma-* infinitivusban áll, *Kuhu pean minema?* 'Hova kell mennem?'; egyes igék mellett *ma-*, más igék mellett *da-*inf. áll

ma on *ma olen* 'vagyok' *olema* ige ragozása sg. 1. személyben, *ma olen kodus* 'otthon vagyok'; létige helytelen ragozása

ei ole koera ja kassi *ei ole koera ega kassi* 'nincs se kutya, se macska' *ei ole~ega* 'se~se, sem~sem' kettős kötőszó, *mul ei ole koera ega kassi* 'nincs se kutyám, se macskám'; felsorolásként értelmezett

lähen koolis käin koolis 'iskolába járok', *käima* ige + inessivus, *mina käin ka koolis ja tööl* 'járok dolgozni és iskolába is'; *käima* ~ *minema* igék keverése; vonzathiba

joon tee, söön mesi *joon teed, söön mett* 'teát iszom, mézet eszem', *jooma, sööma* igék után partitívus, *väga harva joon teed, söön mett* 'nagyon ritkán iszom teát, eszem mézet'; vonzathiba, partitívusszal gyakran azonos alakú nominatívus analógiája

meeldib koolis käima *meeldib koolis käia* 'szeret iskolába járni', *meeldima* ige + *da*-inf., *mulle meeldib koolis käia* 'szeretek iskolába járni'; egyes igék mellett *ma*-, más igék mellett *da*-inf. áll

paremal nurkul *paremas nurgas* 'jobb sarokban/jobbsarkon', sg. inessivus, *paremas nurgas näha linna hotell* 'a jobbsarkon látni a város szállodáját'; magyar nyelv hatására külső helyviszony, inessivus helyett adessivus

kassil oli pojad *kassil olid pojad* 'a macskának kölykei (fiai) voltak', *olema* létige pl. 3. személyű, imperfectumos alakja, *kassil oli suvel pojad* 'a macskának nyáron kölykei (fiai) voltak'; birtok helyett a birtokossal egyeztetett létige

siin oled punased lilled *siin on punased lilled* 'itt piros virágok vannak', *olema* létige pl. 3. személyű alakja, *siin on punased lilled ja valged kivid* 'itt piros virágok és fehér kövek vannak'; *olema* létige pl. 3. személyű alakja rendhagyó, megegyezik a sg. 3. személy alakjával

5.2.4.1. A szintaktikai hibák jellemzői

Szintaktikai szinten a birtoklás kifejezése az egyik problémás terület. Mivel az észben nincs birtokos személyjel, sok esetben a birtokost kifejező adessivusban álló személyes névmás (*mul on* 'nekem van'; *tal on* 'neki van') keveredik a személyes névmás genitívusi alakjával (*mu* 'enyém'; *ta* 'övé'): *mul vend (mu vend)* 'fivérem'.

A mennyiséget kifejező szavaknál is számos szabály érvényesül; az egynél többet jelentő tőszámnevek után a névszó sg. partitívusban áll. A *palju* mennyiséget jelentő szó után a megszámlálhatatlan főnevek sg. partitívusban, a megszámlálható főnevek pl. partitívusban állnak (ennél a szabálynál a főnevek egyes és többes számú alakjának helyes használata is problémát okoz).

A magyar nyelv hatása legszembetűnőbben a szintagmák szintjén jelentkezik, itt is elsősorban a vonzatok tévesztésében (többek között a külső, belső helyragok felcsérelésében) és a helytelen egyeztetésben.

Sina aitad täna mulle, ma aitan homme sulle. (... mind... sind.) 'Ma te segítesz nekem, holnap én segítek neked.'

Itt partitívusz helyett a részeshatározót is jelölő allatívuszi esetrag jelenik meg a személyes névmásokon (-le).

Tulen tööst (töölt) 'munkából jövök' (belső ablatívusi rag helyett külső elatívusi rag használata)

ostan poes / ostan poelt (ostan poest) 'boltban vásárolok' (belső helyviszonyt jelölő elatívus helyett a magyar nyelv hatására inessívus és külső helyviszonyt jelölő ablatívus használata)

paremal nurkul (paremas nurgas) 'jobb sarkon' (inessívus helyett adessívus)

Az észten a magyartól eltérően a jelzöt mindig egyeztetjük a jelzett szóval (pár kivételtől eltekintve), pl. *hall juuksed ~ hallid juuksed* ('ősz haj', az észten többes szám). A német jelző ugyanígy igazodik ahhoz a főnévhez, amelyre vonatkozik, hogy jelölje annak esetét, nemét, számát. Az észten négy esetben nem egyeztetünk (terminatívusban, esszívusban, abesszívusban és komitatívusban), itt a melléknév genitívuszi alakja elegendő; csak számban egyeztetünk a jelzett szóval. Ha a főszabály elsajátítására kerül sor, akkor a következő hiba adódik komitatívusban:

Tahan ilusaga tüdrukuga tantsida. (... ilusa tüdrukuga...) 'Egy szép lánnyal akarok táncolni.'

A magyar nyelv hatása jelentkezik azokban a szerkezetekben is, ahol egy nyelvet csak a minőségjelzőjével illetünk: *ma saan eesti aru (ma saan eesti keelest aru)* 'értem az észtet (ti. az észet nyelvet).

A létige ragozási paradigmája is számos hiba forrása: *ma on (ma olen)* 'én vagyok'; *oled lilled (on lilled)* 'vannak virágok'. A sg. és pl. 3. személyű alak megegyezik (*on*), pl. 3. személyben a létige nem veszi fel az igékre jellemző pl. 3. személyű személyragot: *nad kirjutavad* 'ők írnak' → *nad olevad (nad on)* 'ők vannak'.

Fontos szabály, hogy egyes (segéd)igék mellett csak *ma*-infinitívus, más igék mellett csak *da*-infinitívus állhat: *meeldib koolis käima* (*käia* – *da*-infinitívus) 'szeretek iskolába járni'; *ma pean minna* (*minema* – *ma*-infinitívus) 'mennem kell'.

5.2.5. Lexikai hibák

õunamaha *õunamahl* 'gyümölcsle', *mahl* főnév sg. nominatívusi alakja, *minu lemmik jook on õunamahl* 'kedvenc italom az almalé'; hasonló hangzású szavak keveredése

asun Tartus *elan Tartus* 'Tartuban élek/lakom', *elama* ige sg. 1. személyű alakja, *kooli ajal elan Tartus* 'iskolaidőben Tartuban élek'; finn nyelv hatása (asua 'él, lakik')

läheb ülikoolis *käib ülikoolis* 'egyetemre jár', *käima* ige sg. 3. személyű alakja, *käib külalisüliõpilasena ülikoolis* 'vendéghallgatóként jár egyetemre'; *käima* ~ *minema* igék keveredése

vaba koer *vana koer* 'öreg kutya', *vana* melléknév sg. nominatívusi alakja, *vana koer jõudis õnnelikult koju* 'az öreg kutya szerencsésen hazaért'; hasonló hangzású szavak keveredése

maadiskas *maasikas* 'eper', *maasikas* főnév sg. nominatívusi alakja, *maasikas maitseb ja ravib* 'az eper ízletes és gyógyít'; hasonló hangzású szavak keveredése

olen majja, olen majas *kodus* 'otthon, itthon', *kodu* főnév sg. inessivusa, *olen kodus* 'itthon vagyok'; *majja* 'házba' ~ *majas* 'házban' ~ *kodus* 'otthon' határozószók keveredése

Kas te saate eesti keelt? *Kas te oskate eesti keelt?* 'Tudtok észtül?', *oskama* ige pl. 2. személyű alakja; 'tud', 'képes' jelentésű igék funkcióbeli keveredése

rahvusvallaline *rahvusvaheline* 'nemzetközi', *rahvusvaheline* összetett melléknév sg. nominatívusi alakja, *rahvusvaheline lennujaam* 'nemzetközi repülőtér'; hasonló hangzású szavak keveredése (*vallaline* 'hajadon')

5.2.5.1. A lexikai hibák jellemzői

Lexikai szinten gyakori hiba

- (a) a szótévesztés eltérő jelentéstartalommal, amelynek hangzásbeli hasonlóság az oka,
- (b) szótévesztés hasonló jelentéstartalommal,
- (c) idegen nyelvi (itt csak magyar) hatás,
- (d) teljes szózavar/szóteremtés,

(e) hibás szóösszetételek.

3. *maha* ~ *mahl* 'le-, el-, meg-, a földre'; 'gyümölcsle'

kõigekool ~ *kõrgkool* felsőfok képzésekor használt *kõige* 'leg-'; 'főiskola'

(b) *läheb* ~ *käib* 'megy'; 'jár'

oleme koju ~ *oleme kodus* 'haza vagyunk'; 'otthon vagyunk'

'tud', 'képes' jelentésű igék funkcióbeli keveredése

© *Ta läheb zakoo ostma. (... pintsakut ostma)* 'Zakót megy vásárolni.'

(d) *Puhu tuleb. (Tuul puhub.)* 'Fúj a szél.'

Maadiskas (maasikas) 'eper'

4. *võõrlinnas (võõras linnas)* 'idegen városban', a *võõrkeel* 'idegen nyelv' analógiájára

rongteejaam (rongijaam, raudteejaam) 'vasútállomás'

5.3. A haladó kurzusban résztvevők írásbeli nyelvhasználatának hibaelemzéses vizsgálata

5.3.1. Morfofonológiai hibák

äitah *aitäh* 'köszönöm', köszönő formula, *Palun!* 'Tessék!' *Aitäh!* 'Köszönöm!'; grafématévesztés

5.3.1.1. A morfofonológiai hibák jellemzői

Haladó szinten a többelseji betűtévesztés már nem tartozik a jellemző hibák közé. A genitivusi *tõ* helytelen megválasztása azonban még három év észt nyelv tanulása után is sokszor okoz problémát. Ezen a szinten a genitivusi tövek használati gyakorisága nagymértékben meghatározza a helyes alakok alkalmazását.

5.3.2. Morfológiai hibák

poissi *poisi* 'fiút', 'fiúnak a' (fn), *poiss* sg. genitivusi alakja, *üks naine tuli selle poisi juurde* 'egy nő jött ehhez a fiúhoz'; *poiss* főnév sg. genitivusi alakja helytelen (nincs fokváltakozás)

huntid *hundid* 'farkasok' (fn), *hunt* pl. nominativusi alakja, *suured hundid ja leopardid* 'nagy farkasok és leopárdok'; *hunt* főnév sg. genitivusi alakja helytelen, amelyhez a pl. nominativusi jel kapcsolódik

võtis *võttis* 'vett', 'fogott' (i), *võtma* imp. sg. 3. személyű alakja, *seal ta võttis vile* 'ott elővette a sípot'; a mennyiségi fokváltakozás után a kettős msh. jelöli az erős fokot sg. 3. személyben

nimeti *nimetati* 'nevezték' (i), *nimetama* ind. imp. passivum alakja, *koht nimetati Pärnu* 'a helyet Pärnunak nevezték'; az ige *tud*-participiumából (*nimetatud*) képzett múlt idejű passzív alak hiányos szótagszámú

lugi *luges* 'olvasott' (i), *lugema* imp. sg. 3. személyű alakja, *trammis istus noormees ja luges raamatut* 'a villamoson egy fiatalember ült és könyvet olvasott'; az igék kis hányadának jele imperfectumban *-i*; a *lugema* nem rendhagyó

sa tegi *sa tegid* 'tettél', 'csináltál' (i), *tegema* ind. imperf. sg. 2. személyű alakja, *Näita, mis sa tegid!* 'Nézd, mit tettél!'; ind. imperf. sg. 2. személyű személyrag hibás (sg. 3. személyű raggal egyezik)

sõitakse *sõidetakse* 'utaznak' (i), *sõitma* ind. praes. passivum alakja, *neljapäeval sõidetakse Tallinna* 'csütörtökön utaznak Tallinnba'; az ige *tud*-participiumából (*sõidetud*) képzett múlt idejű passzív alak hiányos szótagszámú

teid *teda* 'őt' (névmás), *tema* (ta) sg. 3. személyű személyes névmás partitivusa, *keegi ei armastanud teda* 'senki nem szerette őt'; sg. 3. személyű és pl. 2. személyű személyes névmások partitivusi alakjának (*teda* ~ *teid*) keveredése

seisav (vesi) *seisev (vesi)* 'állóvíz', *seisma* ige cselekvő folyamatos melléknévi igenévi alakja (*v*-participium), *seisev ja voolav vesi* 'álló és folyó víz'; mássalhangzóra végződő tő (*seis-*) esetén a tő és a képző közé egy *e* hang kerül

sõida *sõita* 'utazni' (fn), *sõitma da*-infinitivusa, *ma tahan homme sõita* 'holnap akarok utazni'; *da*-inf. jeleinek keveredése

tehatakse *tehakse* 'tesznek', 'csinálnak' (i), *tegema* ind. praes. passivum alakja, *maailmas tehakse huvitavaid projekte* 'a világban érdekes projekteket csinálnak'; a *tegema* ige ragozása rendhagyó

sa oled loenuid *sa oled lugenuid* 'olvastál', 'olvastad' (i), *lugema nud*-participiuma a perfectum képzésekor, *Kas sa oled neid raamatuid lugenuid?* 'Olvastad ezeket a könyveket?'; a *nud*-participium képzője (-*nud*) az ige *da*-infinitivusához kapcsolódik (*lugeda*)

5.3.2.1. A morfológiai hibák jellemzői

Morfológiai szinten a hibák már sokszor árnyaltabbak, specifikusabbak a kezdő szint téves hipotézisalkotásaival szemben. Gyakrabban használt alakok a passzív és participiumos formák, így a képzésük során is több hibával találkozhatunk.

A passzív alakoknál általában szótagok hiányoznak: vagy a passzívum jele, vagy az időjel hiányzik.

Még mindig gyakori hiba a rendhagyó igék megfelelő alakjának képzése, illetve a túláltalánosítás éppen a rendhagyó igék mintájára.

Azoknak a szabályoknak az ismerete, amelyek kimondják, hogy miből mit képzünk, még mindig nem teljes. Sokszor csak az automatizmus, a már ismert szabályok analógiás alkalmazása vezérli a tanulót az írás során.

5.3.3. Morfoszintaktikai hibák

kulturkeskus *kultuurikeskus* 'kulturális központ', sg. nom. összetett szó, *Põlva Kultuurikeskus avati 1991.aastal* 'a Põlvai Kulturális Központot 1991-ben nyitották'; magyar nyelv hatása, minőségjelzős összetétel az észti genitivusi összetétel helyett

sa ei lähnud *sa ei läinud* 'nem mentél', *minema* ige act. ind. imperf. tagadó alakja, *Miks sa siis ei läinud?* 'Akkor miért nem mentél?'; a *minema* ige *nud*-participiumának képzése rendhagyó

mais ei ole väga sooja *mais ei ole väga soe* 'a kukorica nem nagyon meleg', névszói állítmány tagadása; névszói állítmány tagadásakor nem érvényesül a partitivusi szabály

ta ei tehud *ta ei teinud* 'nem csinált', 'nem tett', *tegema* ige act. ind. imperf. tagadó alakja, *Mida ta ei teinud?* 'Mit nem tett?'; a *tegema* ige *nud*-participiumának képzése rendhagyó

ma ei tege *ma ei tee* 'nem teszem', 'nem csinálok', *tegema* ige act. ind. praes. sg. 1. személyű tagadó alakja (minden személyben *ei tee* – a személyes névmás jelöli a

számot és személyt), *ma ei tee täna midagi* 'ma nem csinállok semmit'; a tagadó formát a *ma*-inf. tövéből és nem a praes. tövéből képezzük

Saaremaal ei ole ujula *Saaremaal ei ole ujulat* 'Saaremaa szigetén nincs uszoda', alany tagadása; alany tagadásakor a névszó nem nominativusban, hanem partitivusban áll
mängiasi mänguasi 'játékszer', sg. nom. összetett szó, *poisi uus lemmik mänguasi* 'a fiú új kedvenc játéka'; az előtag genitivusi töve helytelen, a *mängima* ige többelseji mgh-nak hatása

pileteid ei osata tagasi *ei osteta* 'a jegyeket nem veszik vissza', *ostma* ige ind. praes. passivum tagadó alakja; passivum tagadó alakja helytelen, egybeesik az *oskama* 'tud', 'képes' ige ind. praes. passivum tagadó alakjával (*ei osata*)

5.3.3.1. A morfoszintaktikai hibák jellemzői

Morfoszintaktikai szinten ugyanaz mondható el, mint morfológiai szinten: általános az analógia alkalmazása, a tagadásakor érvényben lévő szabályok keveredése (a névszó mikor áll nominativusban és mikor partitivusban, a rendhagyó igék alapalakjainak hibás képzése (ta ei tehud → *teha* ~ *ta ei teinud*, sa ei lähnud → minna: lähen ~ *sa ei läinud*).

Megjelennek az intralingvális hibák – ez azt jelenti, hogy a köztes nyelvi rendszer egyre inkább alkalmazkodik a célnyelv morfológiai struktúráihoz, vagyis a tanuló egyre inkább eltávolodik anyanyelvének szerkezetétől.

5.3.4. Szintaktikai hibák

näitas halvasti *nägi halb välja* 'rosszul nézett ki', *välja nägema* + melléknév, *see naine nägi halb välja* 'ez a nő rosszul nézett ki'; *nägema* ige imperfectuma rendhagyó (jele -i); a kifejezésben a melléknév alapfoka és nem a belőle képzett határozószó áll; magyar nyelv hatása

mille teen hea meelega *mida* 'mit', 'amit', *mis* névmás partitivusa; *tegema* ige vonzata, *mida teen hea meelega* 'amit szívesen csinállok'; helytelen allativusi vonzat

hoiab sööki värskena *söögi* 'ételt', *söök* névszó genitivusa, *hoiab söögi värskena* 'frissen tartja az ételt' a tárgyi szerepben álló genitivus és partitivus keveredése (részleges és teljes tárgy felcserélése)

- jäi mererannal** *mererannale* 'tengerpartra', itt: 'tengerparton', *mererand* sg. allativusi alakja, *Madis jäi mererannale* 'Madis a tengerparton maradt'; *jääma* 'marad' ige vonzata; magyar nyelv hatása (allativus helyett adessivus)
- võttis seda endale** *selle* 'ezt', 'ennek a', *see* névmás genitivusi alakja, *võttis selle endale* 'ezt vette magának'; a tárgyi szerepben álló genitivus és partitivus keveredése (részleges és teljes tárgy felcserélése)
- koht nimetati Pärnu, kui Taevaisa oma poissi on kutsunud** *nagu* 'mint', hasonlító kötőszó, *koht nimetati Pärnu, kui Taevaisa oma poissi on kutsunud* 'a helyet elnevezték Pärnuna, ahogyan az Égaty a fiát hívta'; hasonlító mellékmondatban a kötőszó *nagu*
- kuu läbi** *terve kuu* 'egész hónap', sg. nom. határozós szerkezet, *töötasin terve kuu* 'egész hónapban dolgoztam'; határozós szerkezet felcserélése névutós szerkezettel
- mul on vaja tööma** *mul on vaja töötada* 'szükséges dolgoznom', 'dolgoznom kell' *mul on vaja + da-inf.*, *mul on vaja töötada ja ei saa temaga terve päeva suhelda* 'dolgoznom kell, így egész nap nem tudok vele beszélgetni'; *mul on vaja* vonzata hibás (*ma-inf.* a *da-inf.* helyett); a *ma-infinitivusi* alak helytelen (*töötama*)
- palju inimesed** *palju inimesi* 'sok ember' (általános), *palju* mennyiséget jelölő szó + *inimene* névszó pl. partitivusi alakja, *palju inimesi elab üksinda* 'sok ember egyedül él'; *palju* után nem pl. nom., hanem megszámlálható főnevek esetén a névszó pl. partitivusban áll
- palju inimesed** *paljud inimesed* 'sok ember' (határozott), pl. nominativusi jelzős szerkezet, *paljud inimesed arvavad, et ...* 'sok ember azt gondolja, hogy ...'; az észben van egyeztetés a jelző és a jelzett szó között
- tänu kutsu eest** *kutse eest* 'meghívásért', *kutse* névszó genitivusa + *eest* névutó, *suur tänu kutsu eest* 'hálás (nagy) köszönet a meghívásért'; helytelen genitivusi tő
- pane mantli selga** *pane mantel selga* 'vedd fel a kabátot', *mantel* névszó sg. nominativusi alakja, *on külm, pane mantel selga* 'hideg van, vedd fel a kabátot'; felszólító módban a névszó nominativusban áll
- aita mulle** *aita mind* 'engem' itt: 'nekem', *mina ~ ma* sg. 1. személyű személyes névmás partitivusa, *aita mind palun* 'segíts nekem, kérlek'; *aitama* ige vonzata
- televiisorit vaatama** *televiisorist* 'televízióból' itt: 'televíziót', *televiisor* sg. elativusi alakja, *me hakkame televiisorist vaatama* 'elkezdjük nézni a tévét'; magyar nyelv hatása (partitivusi rag használata tárgyi szerepben)
- pikkuga sõbriga** *pika sõbraga* 'magas baráttal', jelző sg. genitivusban + jelzett szó sg. komitativusban, *Anu käib oma pika sõbraga kohvikus* 'Anu a magas barátjával jár

kávézóba’; komitativusban csak számbeli egyeztetés történik jelző és jelzett szó között;
pikk hibás genitivusa

kõrge puut *kõrget puud* ’magas fát’, *kõrge puu* sg. partitivusi alakja, *minu maja ees seisavad kaks kõrget puud* ’a házam előtt két magas fa áll’; egyes számú partitivusi alakok hibás használata

kõrgede puute *kõrgete puude* ’magas fáknak a’, *kõrge puu* pl. genitivusi alakja, *ta istub kõrgete puude all* ’a magas fák alatt ül’; többes számú genitivusi alakok hibás használata

ilust tüdrukut *ilusat tüdrukut* ’szép lányt’, *ilus tüdruk* sg. partitivusi alakja, *kaks ilusat tüdrukut lähevad puiestee tänaval* ’két szép lány megy a sétányon’; egyes számú partitivusi alakok hibás használata

linna areng on kiiresti, kui varem kiirem ’gyorsabb’, *kiir* melléknév középfoka, *linna areng on kiirem, kui varem* ’a város fejlődése gyorsabb, mint korábban’; középfok helyett határozószó használata

5.3.4.1. A szintaktikai hibák jellemzői

Szintaktikai szinten a szó szerkezetekben megismétlődnek a korábbi szintek hibái: egyrészt a részleges és a teljes tárgy (vagyis a partitivus és a genitivus) felcserélése, az egyeztetés során az alapalakok (tövek) és esetragok hibás használata.

Az egyeztetés során a hibás jelző sokszor hibás jelzett szói alakot szül, így a teljes szerkezet hibás. A speciális esetekkel történő egyeztetésben (translativus, terminativus, essivus, abessivus, komitativus) számtalanszor előfordul az a téves hipotézis, vagyis az a szabály-túláltalánosítás, hogy a jelző nem genitívuszban áll, hanem felveszi a jelzett szó esetragját.

A hasonlító mellékmondatok gyakori hibája a hasonlító kötőszó téves megválasztása: alapfokú hasonlításnál a *nagu*, középfokú hasonlításnál a *kui* kötőszó használatos: *koht nimetati Pärnu, nagu Taevaisa oma poissi on kutsunud* ’a helyet elnevezték Pärnunak, ahogyan [mint ahogy] az Égatya a fiát hívta’; *maja on kõrgem, kui garaaz* ’a ház magasabb, mint a garázs’.

A magyar nyelv hatása az igei vonzatok megválasztásában igen erős. Sokszor még a gyakran előforduló igék esetében is helytelen a vonzat: *aitama* kellelegi ~ *aitama kedagi* (valakinek, észben valakit segíteni).

5.3.5. Lexikai hibák

rohi- ja supelinn kuurort- (ravi-) ja supeluslinn 'gyógyhely és fürdőváros', szóösszetételek, *Sárvár on kuulus kuurort- ja supeluslinn* 'Sárvár híres gyógyhely és fürdőváros'; az előtagok keverednek a hasonló hangzású és/vagy jelentésű lexémákkal (*rohi* 'gyógyszer'; *suplus* 'fürdés')

minu vanem õde läks minema minu vanem õde läks mehele 'a nővérem férjhez ment', állanósult szókapcsolat, *minu vanem õde läks eelmisel aastal mehele* 'a nővérem az elmúlt évben férjhez ment'; hasonló hangzású lexémák használata (*minema* 'megy')

5.3.5.1. A lexikai hibák jellemzői

Lexikai szinten a leggyakoribb hiba a különböző jelentésű, de hasonló hangalakú lexémák keverése. A hibák gyakorisága a morfofonológiai szinten tapasztalt csekély számú téves hipotézisalkotásokhoz mérhető.

6. Összefoglalás

A hibaelemzéses vizsgálat során a köztes nyelv (köztes nyelvi morfológia és szintaxis) kutatása a következő eredményt hozta: agglutináló nyelvek esetében az alaktani döntések mindig befolyásolják a szintaktikai és szemantikai jellemzőket.

A példákból kitűnik, hogy az észti nyelv tanulása során kezdő szinten a legerősebb az anyanyelv és az egyéb nyelvek (elsősorban finn nyelv) hatása. Nemcsak a hibás szerkezetekben, de a helytelen, téves előhívásokban is könnyen felfedezhető az anyanyelv és a finn nyelv hatása. Haladó szinten elsősorban az igei vonzatokban jelentkezik a magyar nyelv hatása.

Nemcsak a magyar nyelvre, de az észtre is jellemző, hogy maguk a szabályok is más és más általánosságúak. A paradigmarendszerek helytelen használata vélt hasonlóságokon alapszik. Analógia jön létre akkor (elsősorban az észti mennyiségi és minőségi fokváltakozás nehézsége miatt), ha a szóalak változása bonyolult, nem lineáris, illetve a szó variánsa kivétel. Az észti nyelv szabályait és anyanyelvünkől eltérő jelenségeit mindig megpróbáljuk a gyakoribb, általánosabb megoldások mintájára átalakítani (a minta adott lehet mind az anyanyelvben, mind pedig az idegen nyelven belül).

Az analógia sok esetben segíthet is az elsajátításban, hiszen a nyelvi részrendszerek felépítésében különösen fontos szerepe van. Ha azonban az analógia hibaforrás, az annak a

következménye, hogy a szabálytalan, kivételes, szűkebb osztályokba tartozó elemekre megjelenik a főszabály általánosítása.

Összeségében az észrt nyelv gyakoribb formái és a paradigmarendszerekbe illeszthető jegyei mindig könnyebben azonosíthatóak.

Lexikai szinten gyakori hiba a hasonló alakok zavara és összetett szavak alkotása a meglévők mintájára.

A következőkben egy összesítő táblázat segítségével mutatom be a kontrasztív elemzés során feltárt nyelvi szinteket, az erre épülő legfontosabb és legáltalánosabb írott nyelvi hibákat, amelyek a potenciális nehézségek feltárását követően tényleges adatokkal szolgálnak a köztes nyelv részrendszereiről. A hibatípusok meghatározzák a leendő gyakorlókönyv feladatainak tartalmát. A táblázatot az értekezés elején megfogalmazott hipotézisek bizonyítása, illetve cáfolata követi.

KONTRASZTÍV ELEMZÉssel FELTÁRT NYELVI SZINTEK	KONTRASZTÍV ELEMZÉssel FELTÁRT NYELVI TARTALMAK	HIBATÍPUSOK A KEZDŐ SZINT ÍRÁSBELI NYELVHASZNÁLATÁBAN	HIBATÍPUSOK A HALADÓ SZINT ÍRÁSBELI NYELVHASZNÁLATÁBAN	GYAKORLÓKÖNYV FELADATTARTALMAI (NŐVEKVŐ NYELVI KÖVETELMÉNY)
Morfologógi szint	Tőmorfémák Toldalékmorfémák Magánhangzó-harmónia Morfémahatárok Allomorfia és homonímia	Tővéghangzó megléte Grafémátévesztés Névszói és igei tőváltozatok (gen., part.) Többjelentésű toldalékmorfémák	Genitivusi tövek	Névszók és igék alapaalakjainak rögzítettése Tő- és toldalékmorfémák gyakoroltatása
Morfológiai szint	Igeragozás Igekötők Igenevek Egyes szám – többes szám Főnevek toldalékolása Esetrendszer Melléknevek fokozása	Nom., gen., part. az „acc.” jelölésére Jel- és ragkeveredés (da-inf, part.) Helyhatározóragok Rendhagyó középfok	Passzív, participiumos alakok képzése Rendhagyó igék Szabályalkalmazás: mit miből képzünk?	Rendhagyó igék ragozása Rendhagyó melléknévfokozás Esetragok Részleges és teljes tárgy megkülönböztetése Passzív alakok képzése
Morfoszintaktikai szint	Szóösszetételek Névelők Névmások Névszói szerkezetek	Tagadó alakok Összetett szavak elő- és utótagjának képzése Névtűs szerkezetek (gen. + névtű)	Tagadó alakok (rendhagyó igék participiuma) Intralingvális hibák (tövek egymásra hatása egy szócsaládon belül)	Tagadó alakok (kijelentő mód, felszólító mód, jelen idő, múlt idők) Névtűs és igekötős szerkezetek
Szintaktikai szint	Birtoklás Egyeztetés Igevonzatok	Igekötős szerkezetek szórendje Birtoklás kifejezése (szem. névmás adess., gen.) Mennyiség kifejezése Igei vonzatok Jelző és jelzett szó egyeztetése (speciális esetek) Létege egyeztetése (ragozása) da- és ma-inf. használata	Részleges/teljes tárgy kifejezése a kontextus függvényében (part., gen.) Egyeztetés (speciális esetek) Hasonlító kötőszók Igevonzatok	Birtoklás kifejezésének gyakoroltatása (szem. névmás adess., gen., ma birtokos névmás) Egyeztetés (jelzős szerkezetek, létege) da- és ma-inf. kontextusban Részleges és teljes tárgy kontextusban Igevonzatok
Lexikai szint	Intralingvális hibák	Szótévesztés eltérő jelentéstartalommal Szótévesztés hasonló jelentéstartalommal Idegen nyelvi (itt magyar) hatás Teljes szózavar/szóteremtés Hibás szóösszetételek	Szótévesztés a hasonló hangalak miatt (különböző jelentés)	Játékos feladatok a hasonló alakú, de eltérő jelentéstartalmú lexémák megkülönböztetésére

6.1. Visszacsatolás a hipotézisekre

a) A magyar és az észt nyelv kontrasztív elemzése rávilágít azokra a részrendszerekre, ahol potenciálisan nagyobb a hibázás lehetősége.

Az egybevető nyelvvizsgálat alapja a magyar nyelv volt. A magyar nyelv részrendszereit vettem egybe a szinkroniában strukturálisan és funkcionálisan egymásnak megfelelő észt nyelvi részrendszerekkel, amelyek természetesen csak megközelítőleg voltak azonos értékűek. Az összevetés megmutatta azokat a pontokat, ahol a tanulás során az észt nyelvben nehézségekbe ütközhetünk. A kontrasztív elemzés azonban amellett, hogy az ütköztetés során feltárta azokat a részrendszereket, ahol az anyanyelv hatására könnyebben hibázhatunk, megmutatta azokat a célnyelvi részstruktúrákat is, ahol az anyanyelvtől függetlenül, pusztán a célnyelvi részrendszerek bonyolultsága miatt vétünk súlyos és kevésbé súlyos (intralingvális) hibákat.

b) A célnyelv minden szintjén számolhatunk anyanyelvi és finn nyelvi hatásokkal – mivel a magyar és az észt nyelv morfológiailag igen gazdag, ezen a nyelvi szinten, valamint a morfológiával szomszédos szinteken, a morfofonológia és a morfoszintaktika területén a hibák gyakoribbak.

Amellett, hogy a morfológia és a közvetlenül szomszédos területek szintjein a magyar nyelvi hatások meghatározó mértékben voltak jelen (elsősorban az esetragok használatában), a szintaktika szintjén is nagyon erős volt az anyanyelv hatása nemcsak a kezdő, de a haladó csoportok írott nyelvhasználatában is (főként az igevonzatok használatában és a jelzői egyeztetésben). Az anyanyelv mellett kezdő szinten a finn nyelv is erősen befolyásolta az észt nyelvet. A haladó csoportokban a finn nyelv hatása nem érvényesült.

c) A hibák téves hipotézisalkotásokat tükröznek (köztes nyelv), amelyek paradigmaticusan és szintagmaticusan is elhelyezhetők a forrás-, illetve célnyelv struktúráiban (inter- és intralingvális hibák). A köztes nyelv a tanulásra fordított idő előrehaladtával egyre inkább megközelíti a célnyelvi részstruktúrákat, így haladó szinten egyre kevesebb inter- és intralingvális hiba várható.

A kontrasztív elemzést követő és az egybevetés eredményeit megerősítő hibaelemzéses vizsgálat során a magyar-észti köztes nyelv jellemzői szépen kirajzolódtak. Habár haladó szinten is számolnunk kellett számos inter- és intralingvális hibával, az anyanyelv gátló hatásával, a kvantitatív vizsgálat azt erősítette meg, hogy 3-4 év észti tanulás után – a növekvő nyelvi követelmény ellenére – a hibák száma csökken. A finn nyelv gátló hatása haladó szinten csak pár esetben volt kimutatható. A hibák oka elsősorban az észti nyelv alacsony óraszámában, az észti nyelv paradigmikus gazdagságában és az agglutinációval járó szintagmatikus kapcsolataiban keresendő.

/d) A gyakorlókönyv rendszeres használata hozzájárul a stasztikailag rögzített hibák csökkentéséhez. (Ezt majd a későbbi gyakorlat fogja igazolni vagy cáfolni.)/

6.2. Következtetések, tanulságok és javaslatok

Az észti mint idegen nyelv oktatása számos specifikus vonással rendelkezik: általában anyanyelvi lektorok oktatják az aránylag kis számú populációt. A kontrasztív kutatás és a hibaelemzéses vizsgálat bebizonyította, hogy az észti nyelvben a morfológiai és a szintaktikai szint, illetve ezek kapcsolódási területei a leghangsúlyosabbak. Ahhoz, hogy a mondatot megértsük, alaktani és szintaktikai elemzést kell végeznünk.

Magyarországon elsőként folytattam átfogónak tekinthető magyar-észti kontrasztív vizsgálatot, illetve elsőként vizsgáltam az észti mint idegen nyelv elsajátításának folyamatát hibaelemzéssel.

A magyar-észti kontrasztív analízis és a hibaelemzéses vizsgálat eredményei egy olyan gyakorlókönyv létrehozását teszik lehetővé, amely nemcsak mint hiánypótló oktatási segédanyag jelenik meg a piacon, de az Észtsországban magyar nyelvet tanuló hallgatók is rendszeresen használhatják tanulmányaik során.

Ehhez azonban a kutatások kiszélesítését tartom célszerűnek, amelyhez az első lépéseket már megtettem akkor, amikor Észtsországban is anyagot gyűjtöttem a Tartui Egyetemen magyar nyelvet tanuló hallgatóktól. A jövőben érdemes lesz összevetni e két hibaelemzéses vizsgálat eredményeit, hogy a leendő gyakorlókönyv feladatai teljes

mértékben megfeleljenek a mindkét finnugor nyelv által támasztott kívánalmaknak és követelményeknek.

IV. RÉSZ: Egy észt gyakorlókönyv koncepciója

Hell szerint kevés az olyan grammatikai szabályismertetés, amely nemcsak arról szól, „mi van egy nyelvben, hanem arról is, mi miért van úgy egy nyelvben, ahogy van” (Hell, 2000: 79).

„Pedig éppen az ismeretek könnyebb megtanulása, vagy határozottabb rögzítése érdekében sokszor szükség volna arra is, hogy tudjuk, miért található egy nyelvtani jelenség a nyelvben olyan formában, ahogyan megtalálható.” (Hell, 2000: 79).

A gyakorlókönyv külön érdeme lehet, hogy feladatsoraival éppen azt mutatja meg, hogy miért működnek úgy a szabályok, ahogyan működnek. Másrészt a könyv kétnyelvű oktatási segédanyagként is kezelhető – az Észtországban szép számmal magyarul tanuló hallgatók is használhatják a magyar mint idegen nyelv elsajátítása során. A feladatok közvetítő nyelve vagy az észt, vagy pedig a magyar. A feladatsorokat megelőző utasítások magyarul és észtül is megjelennek, fejlesztve ezzel mindkét nyelven a metanyelvi kompetenciát.

A gyakorlókönyvben szereplő feladattípusok mindkét szinten (alap és haladó szinten) ismétlődnek, de fokozatosan növekvő nyelvi követelményt támasztanak és a kontrasztív analízis, illetve hibaelemzéses vizsgálat eredményeire támaszkodnak. Sok esetben a feladatokban azok a lexémák, szintagmák jelennek meg, amelyeket a hibaelemzés során az értekezés írója elemzett.

A következőkben a különböző feladattípusokra hozok példát, nyelvi tartalommal megtöltve. A feladatsorok bemutatásánál nem törekszem teljességre, hiszen csak egy vázlatlaltal, útmutatással szeretnék szolgálni egy magyar-észt gyakorlókönyv létrehozásához. A feladatok fajtái egyrészt követik az ITK által meghatározott A1, A2, és B1 feladattípusokat, másrészt saját nyelvtanulási tapasztalataimból kiindulva kreativitáson is alapulnak. A feladatok döntő része jelen esetben elsősorban az itthon észtül tanulóknak szól (a fordítási feladatok azonban már Észtországban is használhatóak lennének).

1. Alapszintű feladatsorok

1.1. Morfológiai szint

a) Hiányos mondatok kiegészítése

A szöveg – amely lehet összefüggő vagy önálló jelentéssel bíró mondatok halmaza – hiányoznak bizonyos szavak. A feladat az, hogy a logikailag, nyelvileg odaillő szavakat a tanuló beillesse. A hiányzó szavakat megadjuk. (A feladatot nehezíthetik a grammatikailag nem egyeztetett szavak – a betoldás során ilyenkor a nyelvtanra is figyelni kell.)

Mintafeladat:

1. Panege verbid olevikku! Tegye az igéket jelen időbe!

Kas te (osata) _____ saksa keelt? Ma (helistada) _____ sulle
homme. Suvel (sadada) _____ vihma. Me (oodata) _____ sind maja
ees. Lapsed (puhata) _____ lasteaias. Te (õppida) _____ soome
keelt. Me (minema) _____ täna teatrisse. Millal su poeg (sündida)
_____?

2. *Ma-* või *da-*infinitiiv? *Ma-* vagy *da-*infinitivus?

Me läheme ujuma/ujuda.

Mul on vaja sinuga rääkima/rääkida.

Ta hakkas toas mängima/mängida.

Nad peavad Ungarisse sõitma/sõita.

Ma oskan

b) Végzódések pótlása

A szövegben hiányoznak a végzódések (pl. esetragok, névutók, igevonzatok), amelyeket a tanulónak kell pótolnia. (A feladatot nehezíti, ha a hiányzó morféimákat nem közöljük.)

Mintafeladat:

1. Kirjutage lünka sobivad afiksid! Írja be a hiányzó helyekre a megfelelő végződéseket!
Tartu Kaubamaja__ on kolm korrus__. Esime__ korrus__ on mitu osakond__. Millal te hakka__ reisima? Madis lähe__ Ungarisse oma hea__ sõbra__. Prantsusmaa on Lääne-Euroopa__. Tallinna kesklinna__ on palju pood__ ja kohvik__. Minu__ võib helista__ ka pärast kümnet.

2. Kirjutage sõna õiges käändes! Tegye a szavakat a megfelelő esetbe!

Kas sa saad (eesti keel) _____ aru?

Madis ostab (pood) _____ lille.

Minu ema jäi (mererand) _____.

Minu poeg käib juba (lasteaed) _____.

Tiina räägib oma (perekind) _____.

Me õpime (ülikool) _____.

üsna hästi vene keelt rääkima/rääkida.

c) Mondatok nyelvtani átalakítása

A mondatokat nyelvtanilag kell átalakítani, pl. jelen idejű mondatokat múlt idejűvé, állító mondatokat tagadóvá stb.

Mintafeladat:

1. Kirjutage antud sõnadest mitmus! Adja meg a szavak többes számát!

Selle bussiga võib sõita Pärnusse. _____

Kas sa tunned seda inimest? _____

See küpsis on väga maitsev. _____

Selles kollases majas elab minu töökaaslane. _____

Pane see lill vaasi! _____

Ma tahan selle ilusa tüdrukuga tantsida. _____

Saaremaale võib sõita praamiga. _____

d) Nyelvtani táblázatok kitöltése

Mintafeladat:

1. Moodustage nõutud kääded! Alakítsa át a megfelelő esetbe!

	Mis?	Kuhu?	Kus?	Kust?
virágbolt				
egyetem				
piac				

2. Moodustage nõutud kääded! Alakítsa át a megfelelő esetbe!

	sg. nom.	sg. gen.	sg. part.	pl. part.
szép könyv				
meleg tea				
kicsi gyerek				
öreg férfi				

1.2. Szintaktikai szint

a) Produktív készségek vizsgálata

A tanulónak egy formanyomtatványt kell kitöltenie (zárt és nyitott kérdésekkel). A feladatot nehezíti, hogy a nyomtatványon megjelenő utasításokat, válaszlehetőségek jelentését nem adjuk meg anyanyelven.

Mintafeladat:

1. E-kaart. Elektronikus képeslap

Valige kaardi teema! Válassza ki a képeslap témáját!

- Emadepäev
- Tervitusi Eestist
- Õnnitlused
- Lastele
- Meestele

Sisestage kaardi tekst (maks. 100 tähemärki) ja oma andmed! Adja meg a képeslap szövegét (max. 100 karakter) és saját adatait!

Saaja andmed:

Nimi

Address

Postiindeks

Maa

Saatja andmed:

Nimi

Address

Postiindeks

Maa

E-mail

Osta

Panka

ID-kaart

Mobiil-ID

Kasutajatunnus

Telefoni number

Saada

b) Szövegértés

A tanulónak el kell döntenie, hogy a megjelölt szavak kire/mire vonatkoznak (1.) vagy válaszolnia kell anyanyelven vagy észt nyelven egy összefüggő észt nyelvű szöveg után feltett és a szöveg tartalmára vonatkozó kérdésekre (2.).

Mintafeladat:

1. Kelle suhtes järgmised sõnad kehtivad? Kire vonatkoznak a következő szavak?

Mina olen Anu. Mina olen tüdruk ja õpin Tartu Ülikoolis. Minu ema on müüja, töötav kaupluses. Minu õde on üliõpilane aga tema mees juba töötav. Me elame linnas aga minu vanaema ja vanaisa elavad maal. Nendel on ilus perekonnajärg ja suur aed.

mina _____

tema _____

töötab _____

me _____

minu _____

nendel _____

2. Igal sügisel tõuseb kord pimedal ööl väike hall mehike Ülemiste järvest, läheb mäest alla linnaväravasse ja küsib väravavahilt: „Kas Tallinn on valmis?”

Ja väravavaht vastab siis iga kord: „Ei, Tallinn ei ole veel valmis.” Siis vangutab hall vanamees vihaselt pead, pomiseb midagi, pöördub kannapealt ümber ja läheb tagasi Ülemiste järve, kus on tema alaline asupaik.

Eks Tallinnas ole küll alati midagi teha, ehitada ja parandada, nii et päris valmis ei ole ta kunagi. (...) Kui ta ütleks, et Tallinn on valmis, siis laseks hall vanamees kohe Ülemiste järve Lasnamäelt alla ja uputaks kogu linna. (Forrás: Nagy – Kippasto, 1992: 4)

Ki látogatja meg minden ősszel egyszer a tallinni kapuórt?

Mit kérdez tőle?

Hol lakik?

Mit válaszol a kapuőr?

Mi a válasz oka?

c) Közvetítés anyanyelvről idegen nyelvre

Rövid magyar nyelvű szövegeket kell pár mondatban összefoglalni észt nyelven (a feladat megoldásában könnyebbséget jelent, ha aláhúzással jelezzük a kulcsszavakat) vagy magyar nyelvű mondatokat fordítunk észt nyelvre. A szöveg tartalma nem távolodik el a hétköznapi szituációktól.

Mintafeladat:

1. Tölgege eesti keelde! Fordítsa észt nyelvre!

Az eladó odaadja a könyvet a vásárlónak. _____

Megyek vonatjegyet venni. _____

A sötét erdőig futott. _____

Madis tud magyarul? _____

Az előadásban sok ember van. _____

Péter most írja a házi feladatot. _____

Írd meg ma este a házi feladatot! _____

Ne vegyél zöld cipőt! _____

d) Közvetítés idegen nyelvről anyanyelvre

Rövid észt nyelvű szöveget kell tartalmilag ismertetni anyanyelven (a feladat megoldásában könnyebbséget jelent, ha aláhúzással jelezzük a kulcsszavakat) vagy észt nyelvű mondatokat fordítunk magyar nyelvre. A szöveg tartalma nem távolodik el a hétköznapi szituációktól.

Mintafeladat:

1. Tõlgege ungari keelde! Fordítsa magyar nyelvre!

Temal on sinised silmad. _____

Raamat on õppija oma. _____

Tema on üliõpilane. _____

Need majad on uued. _____

Uued majad seisavad sellel tänaval. _____

Mina otsin mitte midagi poest. _____

Minu sõbral on kaks koera. _____

Homme aitan sind. _____

Mina õpin ülikoolis aga minu õde käib juba töö. _____

Ungarlased söövad palju. _____

Ma ei saa sinust aru, räägi, palun, aeglasemalt! _____

Ma olen selle paberi ära pannud. _____

Ma tunnen end täna väga halvasti. _____

e) Írott szöveg alkotása

Folyamatos szöveg (pl. levél, meghívó) alkotása hétköznapi szituációról, eseményekről; képleírás.

Mintafeladat:

1. Tahate kutsuda sõbra oma sünnipäevale. Kirjutage talle teade: kus ja millal pidu toimub, millist kingitust tahate saada. Szeretné barátját meghívni a születésnapjára. Írja meg neki, hogy hol és mikor lesz az ünnepség, milyen ajándékot szeretne.

2.

Kirjutage sellest inimest: tema nimi, elukoht, kellena töötab, tema pere, sõbrad, mida talle meeldib või ei meeldi teha! Írjon erről az emberről: neve, lakhelye, foglalkozása, családja, barátai, mit szeret és mit nem szeret csinálni!

1.3. Lexikai szint

a) Szavak jelentésének differenciálása

Mintafeladat:

1. Võima, teadma, saama või oskama? Võima, teadma, saama vagy oskama?

Kas sa _____ mind aidata? Kas te _____ eesti keelt? Mul ei ole aega, ma ei _____ täna tulla. Ma _____ sulle näidata, kus ülikool asub. _____ tuttavaks! Eesti restoraanides ei _____ suitsetada.

b) Keresztrejtvény

2. Haladó szintű feladatsorok

2.1. Morfológiai szint

a) Hiányos mondatok kiegészítése

A szöveg – amely lehet összefüggő vagy önálló jelentéssel bíró mondatok halmaza – hiányoznak bizonyos szavak. A feladat az, hogy a logikailag, nyelvileg odaillő szavakat a tanuló beillessze. A hiányzó szavakat grammatikai egyeztetés nélkül adjuk meg.

Mintafeladat:

1. Rektsioonid – kasutage noomenit õiges käändes! Vonzatok – használja a megfelelő esetet!

Minu sõber jäi (Tallinn) _____.

(Tema) _____ meeldib suurtel festivalidel mängida.

Küsi (ema) _____ mida ta soovib!

Aita palun (õpetaja) _____ kooli aias!

Anu suhtleb (nemad) _____ lastetoas.

2. Kirjutage passiivlaused! Írjon passzív mondatokat!

Aias _____ (kasvatama) kartulit.

Rongis ei _____ (sõitma) ilma piletita.

Eestis _____ (jooma) palju õlut.

Restoraanides ei _____ (suitsetama).

Täna kell 12 _____ (lugema) Nooruse majas Petõfi luulet ja kell 16 _____ (tegema) nukuetendust.

3. Kasutage *ma-* või *da-*infinitiivi! Használja a *ma-* vagy a *da-*infinitívust!

Ma armastan väga (reisima) _____.

Ma soovitan sul (sõitma) _____ mõnele saarele.

Kas sa saad sellel nädalavahetusel (tulema) _____?

Mõned inimesed lihtsalt arvavad, et jalgsi (käima) _____ on liiga raske.

Ma olen nõus sinuga kaasa (tulema) _____.

b) Végzódések pótlása

A szövegben hiányoznak a végzódések (pl. esetragok, névutók, igevonzatok), amelyeket a tanulónak kell pótolnia.

Mintafeladat:

1. Kirjutage lünka sobivad kohakäänded! Írja be a hiányzó helyekre a megfelelő esetragokat!

Anu tuleb töö___ restoraan___. Ma käin nädalal sauna___. Õpetaja räägib raamat___. Me reisime Prantsusmaa___. Madis läheb töö___ supelasutus___. Ma saan saksa___ keel___ aru. Järgmi___ nädal___ sõidan Eesti___. Ma ostan poe___ lille. Kuulsin naabri___, et nendel on uus maja mägedes. Minu õde on minu___ vanem.

c) Mondatok nyelvtani átalakítása

A mondatokat nyelvtanilag kell átalakítani, pl. aktív mondatokat passzívva, állító mondatokat tagadóvá stb.

Mintafeladat:

1. Olevik → täisminevik. Jelen időből összetett múlt idő.

Ta töötab ka õpetajana. _____

Me kuuleme temast palju. _____

Kõik lapsed lähevad koju. _____

Kuidas ma puhkan? _____

Meie pere elab Tartus. _____

Ta käib Saaremaal. _____

Ma ei näe teda. _____

d) Nyelvtani táblázatok kitöltése

Mintafeladat:

1. Moodustage nõutud käänded! Alakítsa át a megfelelő esetbe!

	sg. gen.	sg. part.	pl. gen.	pl. part.
väike tuba				
õpitud tekst				
kerge harjutus				

2.2. Szintaktikai szint

a) Szövegértés

A tanulónak egy bonyolultabb formanyomtatványt kell kitöltenie (zárt és nyitott kérdésekkel) vagy válaszolnia kell anyanyelven vagy észt nyelven egy észt nyelvű szöveg után feltett és a szöveg tartalmára vonatkozó kérdésekre.

Mintafeladat:

1. Suvine söök maitseb alati hästi, kuid veel parem on see siis, kui on valmistatud üsna lihtsalt ja lihtsates tingimustes. Söögitegemiseks ei ole vaja muud, kui töölauda lõikumiseks-segamiseks, külma vett ja grillpanni. Lihtsaim väliköök võib tähendada ainult grillahju või -panni, toiduvalmistamiskohta ning söögilauda. Siinkohal 6 soovitus, mida võiks välikööki ehitades arvesse võtta: 1. Ehita väliköök maja lähedale; 2. Väliköögi jaoks ei ole tarvis ehitada eraldi veesüsteemi; 3. Väliköögile lisab harmoonilisust see, kui kasutatud materjalid ja värvid oleksid kooskõlas (suve)maja välisseinaga; 4. Kinnita köögitarvete riputamiseks konksud nii töölauda kohale kui ka alla; 5. Vali väliköögi jaoks koht, kuhu paistab pära- või õhtune päike, sest tavaliselt on just siis söögivalmistamise aeg; 6. 3. Väliköögile lisab harmoonilisust see, kui kasutatud materjalid ja värvid oleksid kooskõlas (suve)maja välisseinaga. (Forrás: <http://aedjakodu.tarbija24.ee>)

Mi szükséges a jó sütéshez-főzéshez?

Nevezzen meg három feltételt, amit érdemes figyelembe venni a hely kialakításakor?

b) Közvetítés anyanyelvről idegen nyelvre

Hosszabb magyar nyelvű szövegeket kell pár mondatban összefoglalni észt nyelven (1.) vagy egymástól független jelentésű magyar mondatokat fordítunk észt nyelvre (2.). Az összefoglalásnál a jelentéstartalom változatlanságán, a stílus megőrzésén van a hangsúly. A szöveg tartalma nem távolodik el a hétköznapi szituációktól.

Mintafeladat:

1. A Debreceni Egyetem 1914-es megalapításától kezdve folyamatosan oktattak finnugor tárgyakat és kutattak finnugor nyelveket. A Magyar és Finnugor Nyelvészeti Tanszék első professzora az ismert osztják nyelvkuató, gyűjtő és folklorista, Pápay József volt (1873–1931). Az ő ösztönzésére választotta egyik tanítványa, Papp István a nyelvészpályát és lett belőle a finn nyelv és kultúra kitűnő ismerője, kutatója és terjesztője. Pápayt 1931-ben a jeles dialektológus, Csűry Bálint követte a katedrán (1886–1941), majd pedig tíz évvel később a nagyhatású, iskolateremtő nyelvtörténész, Bárczi Géza. 1963-tól vezették be a finnugor szakot (harmadik vagy C-szakként), amely lehetővé tette, hogy a finnugor nyelvek, az összehasonlító nyelvészet, a finnugor népek irodalma, történelme és néprajza iránt érdeklődő hallgatók szakszerűen elmélyedhessenek a finnugor stúdiómban. (Forrás: <http://mnytud.arts.unideb.hu/finnugor/tanszek.htm>)

2. Tõlgege eesti keelde!

Nemsokára elindulunk haza. _____

Tudsz nekem segíteni? _____

A levél, amit írnak, az asztalon van. _____

Családunkban sok kenyeret esznek. _____

Madis a székre teszi a könyvet. _____

Vedd fel a kabátod, hideg van. _____

Az utcákon sok ember van. _____

c) Közvetítés idegen nyelvről anyanyelvre

Hosszabb észt nyelvű szöveget kell tartalmilag ismertetni anyanyelven vagy észt nyelvű mondatokat fordítunk magyar nyelvre. A szöveg tartalma nem távolodik el a hétköznapi szituációktól, az észt kultúrától. (Aláhúzással jelölhetjük azokat az információkat, amelyeknek meg kell jelenniük az anyanyelvi szövegben.)

Mintafeladat:

1. Tartu Ülikooli, toonase nimega Academia Dorpatensise, asutas 1632. aastal Rootsi kuningas Gustav II Adolf. Tartu Ülikool on tänapäeval ainuke klassikaline ülikool Eestis. Siin toimub teadusel põhinev õppetöö meditsiinist filosoofiani ning geneetikast informaatikani. Eesti rahvusülikoolina peab Tartu Ülikool väga tähtsaks rahvusvahelist koostööd ning sidemeid Euroopa ja maailma mainekate teadusülikoolidega. Tartu Ülikoolis on kümme teaduskonda ja viis üle Eesti paiknevat kolledžit. 16 000 üliõpilase ja 1700 akadeemilise töötaja rahvusvahelise kogemustepagasi toetamiseks on ülikoolil kahepoolsed koostöölepingud 48 partnerülikooliga 19 riigist. (Forrás: <http://www.ut.ee/et/ulikoolist>)

d) Írott szöveg alkotása

Folyamatos szöveg (pl. levél, meghívó) alkotása hétköznapi szituációkról, eseményekről (1.) vagy megadott szavak alapján (2.).

Mintafeladat:

1. Kirjutage kirja oma sõbrale! Írjon levelet barátjának!

Teil tuleb talvel kahenädalane puhkus. Kirjutage kirja, kuidas Te tahaksite oma talvepuhkust veeta. Kuhu tahaksite minna ja mida teha? Két hét szabadsága van télen. Írjon levelet arról, hogyan szeretné a szünetet tölteni. Hova szeretne menni és mit szeretne csinálni?

2. Koostage laused või seotud tekst, kasutades järgmisi sõnu ja väljendeid! A megadott szavak és kifejezések használatával alkosson mondatokat vagy összefüggő szöveget!

kultuuripealinn, maksma, Euroopa Liidu, kultuur, valima, turism, valmima, ajalugu, matkama

2.3. Lexikai szint

a) Szavak jelentésének differenciálása

Mintafeladat:

1. Kasutage omadussõna või määrsõna! Használjon melléknevet vagy határozószt!

Sõitsime (kiire) _____ ja meil jäi aega pikkadeks peatusteks.

Sellele vaatamata oli meil (lõbus) _____ ja tantsisime (aktiivne) _____.

Magama läksime umbes kell kaks. Olin nii väsinud, et magasin väga (sügav) _____ ja puhkasin end järgmiseks päevaks (hea) _____ välja.

Käisime möödunud nädalal reisir Lõuna-Eestis. Reis möödus väga (tore) _____.

b) Keresztrejtvény

Magyar nyelvű tézisek

1. Az értekezés témája és célja

Az értekezés témáját egy magyar-észti tipológiai-kontrasztív vizsgálat adja, amelyet hibaelemzés egészít ki. A hibaelemzéses vizsgálat egy észti gyakorlókönyv alapjait teremti meg. A tipológiai-kontrasztív vizsgálat nemcsak a tanulói hipotézisalkotás folyamataira világít rá, de segít a gyakorlókönyv mikronyelvének (szöveges feladatainak) és metanyelvének következetes kialakításában is. E kis finnugor nyelvek oktatására kevés segédanyag áll rendelkezésre. Bármilyen jellegű oktatási segédanyag hiánypótló a piacon.

A kutatás több szempontból sem tekinthető átfogónak: egyrészt csak két finnugor nyelvre, a magyarra és az észtre korlátozódik, másrészt a magyar-észti kontrasztív összehasonlító vizsgálat, majd az erre épülő hibaelemzéses vizsgálat nem minden nyelvi szintet, csupán a morfológiai, szintaktikai, illetve ezek kapcsolódási területeit, valamint a lexikát érinti. Az észti és magyar nyelv kontrasztív vizsgálata „olyan elvek, szempontok rögzítésére készített, melyekre a kevésbé bonyolult nyelvek megítélésekor nem lenne szükség” (Havas, 1974: 23).

A kontrasztív nyelvészet sokáig csupán két nyelv részrendszereinek, rendszereinek vizsgálatából, illetve transzferkutatásokból állt. Az egybevető vizsgálatokban új irányt jelentettek a performancia-, univerzálé-alapú és interlanguage-szemponthú érvrendszerek, valamint a transzfer és a kogníció összekapcsolása (Jónás, 2000). Vizsgálni kezdték a tanulói nyelvhasználat intra- és interlingvális hibáit, a tanulói köztes nyelvet, a tanulási információ-tárolókat, a mentális lexikont (L1 és L2 szavainak kölcsönhatását), a tanulási stratégiákat, a nyelvi környezetet és a motivációt.

Emellett a kontrasztív kutatásokban a tipológiai megközelítés is egyre elfogadottabbá vált: hierarchizálták a két nyelv releváns szabályait és érvényességi köreit, majd felhasználták őket a nyelvtanításban (Dezső – Nemser, 1972: 25).

A kontrasztív nyelvészeti kutatások alkalmazása magyar-észti viszonylatban az összehasonlító kutatások kiszélesítését jelenti: egyrészt két finnugor nyelv összevetésére alig van példa a szakirodalomban, másrészt két rokon nyelv között a szerkezeti és funkcionális azonosságok és eltérések fokozottabban kerülnek előtérbe, éppen azok rokon nyelvjellegének következtében (Nyirkos, 1972: 73). Céлом nem a két nyelv merev összehasonlítása, hanem a két nyelvi rendszer megvilágítása magyar és észti nyelvi példák

segítségével, amelyhez hibaelemzés társul. A kutatásban bizonyos részrendszerek nagyobb hangsúlyt kapnak.

A kutatást támogatja az a gyakorlati felismerés is, hogy Magyarországon megnőtt az észti nyelv iránti érdeklődés.

1.1. Tipológiai vizsgálat

A kutatásban kiemelt két nyelv az uráli nyelvcsalád finnugor ágához tartozik. A magyar nyelv mint a beszélők számát tekintve legnagyobb finnugor nyelv az ugor nyelvek egyike. Az észti nyelv a finn-permi nyelvek finn-volgai csoportjához tartozó finnugor nyelv.

A két nyelv tipológiai vizsgálatában fontos szerepet játszik a típuskeveredés jelenségébe tartozó nyelvi jegyek ismertetése, amelyek az alapvetően agglutináló észti (és magyar) nyelvben mint flektáló vonások jelentkeznek. A flektáló jegyek megjelenése azonban sem az észti nyelv, sem a magyar nyelv rendszerében nem okozott akkora változást, hogy le kellene mondanunk e két nyelv döntően agglutinatív jellegű szemléltetéséről.

1.2. Kontrasztív vizsgálat

A kontrasztív nyelvészeti módszer egy olyan egybevető módszert jelent, amely csupán az „egy nyelvre támaszkodó monolingvális módszerekkel ellentétben interlingvális jellegű és két vagy több nyelv között lévő egyezéseket és különbségeket írja le” (Balázs, 1989: 265, 268). A kontrasztív nyelvészet eredményei napjainkban szervesen beépülnek a különböző felhasználási területekbe (Harden, 2006: 56), ezáltal az idegennyelv-oktatásban is sikeresen alkalmazhatóak (Banó, 1972: 133);

A kutatás szempontjából fontos annak megállapítása, hogy a két nyelv eszközkészlete *funkcionális szempontból* hogyan viszonyul egymáshoz. Az értekezés írója az egységes kontrasztív nyelvészeti eljárást követi, amely szintézist teremt a struktúra-leírás és a hibaelemzés között: a magyar és észti nyelv szerkezetének egybevető elemzését követően a szerző hipotéziseket állít fel, amelyek létjogosultságát hibaelemzéssel ellenőrzi. Ez az anyag nyújt majd segítséget a gyakorlókönyv anyagának elrendezéséhez.

Finnugor nyelvek kontrasztív elemzésére Magyarországon alig találunk példát. Egyedül a nagyobb finnugor nyelveket felölelő konferenciákon van lehetőség arra, hogy magyar-finn, magyar-észti vagy finn-észti viszonylatban a kontrasztív jellegű kutatások eredményeiről beszámolhassanak a nyelvészek.

Az észtországi kontrasztív kutatások is elsősorban a finn és orosz nyelvet állítják a vizsgálatok középpontjába. Ennek elsődleges oka (észtfinn viszonylatban) a hasonlóság mértékében, illetve (észtorosz viszonylatban) az észtországi orosz kisebbség észti nyelvi oktatásában keresendő. Nagyobb lélegzetű munkák, amelyek észti-magyar összevetéssel foglalkoznak, Anu Nurk (*Ungari ja eesti verbirektsioonide kontrastiivne analüüs*, 1995) és Tiina Rüütmaa (*Ungari el-verbiprefiksi vastetest eesti keeles*, 1998) tollából születtek. A Tartui Egyetem Észti mint idegen nyelvi tanszékén (Eesti keele võõrkeelena osakond), valamint a Tallinni Egyetemen Észti Nyelv és Kultúra Intézetében (Eesti Keele ja Kultuuri Instituut) foglalkoznak az észti mint idegen nyelv diszciplínájával.

A kontrasztív nyelvészeti kutatásokban a forrásnyelv és célnyelv mint vizsgálandó komponensek mellett megjelent egy új elem, a tanuló „célnyelvi kompetenciája” (Dezső/Nemser, 1972: 31), vagyis az a tartalom, amely a nyelvtanulás dinamikus és változó folyamatában közelítő rendszerek sorozatát alkotja meg a forrásnyelv és a célnyelv között. A közelítő rendszerek, vagyis a köztes nyelv (*Interim(s)sprache* (Raabe, 1974), *Lernersprache*, *learner language*, *interlanguage* (Selinker, 1972), *approximative systems* (Nemser, 1971), *transitional competence* (Corder, 1967)) kutatása lehetővé teszi a forrásnyelv és célnyelv tipológiai jellemzőinek mélyebb feltárását, illetve rávilágíthat a nyelvvelsajátítás folyamatának törvényszerűségeire.

1.3. Hibaelemzés

A hibaelemzést (*Fehleranalyse*, *Fehler-linguistik*, *error analysis*) az értekezés írója olyan eszköznek tekinti, amely nagymértékben segíti a nyelvtan tanítását – a hibák mint a célnyelvi hipotézisalkotás eredményei a kommunikációs készség, a szövegértés és szövegalkotás képességének fejlesztését támogatják. A hibák paradigmaticusan és szintagmaticusan a forrás- és célnyelvi részrendszerek részei, a forrás- és célnyelv között létrejövő köztes nyelv elemei; a hiba maga a köztes nyelv.

A hibaelemzés a kontrasztív vizsgálat része, amely a potenciális nehézségek feltárásán túl tényleges adatokkal szolgál a nyelvtanulás folyamatáról. A hibaelemzés során a következő kérdésekre keressük a választ: 1. A forrásnyelv és célnyelv rendszereiben hol vannak azok a pontok, ahol a két nyelvi struktúra különbözik egymástól?; 2. A célnyelvben melyek azok az alakok, amelyek kivételnek számítanak és kilógnak a paradigmarendszerekből?

A hibák gyűjtése, azonosítása, csoportosítása alapot nyújt egy leendő gyakorlókönyv létrehozásához.

2. A kutatás módszere és menete

Az észt és magyar nyelv tipológiai-kontrasztív vizsgálatát különösen indokolja a korábban említett tipológiai közeledés és a két rokon nyelv összevető elemzésének mindmáig szinte teljes hiánya. A kontrasztív vizsgálatban, amely a két nyelv azonosnak ítélt morfofonológiai, morfológiai, morfoszintaktikai, szintaktikai és lexikai részrendszerei közötti összehasonlításon alapul, a funkcionális szempont érvényesült.

A fonológiai-fonetikai szint vizsgálata nem releváns egy kontrasztív-tipológiai vizsgálat szempontjából.

A morfofonológia területéhez azok a morfológiai alapú fonológiai megfigyelések tartoznak, amelyek a morfémák fonológiai felépítésével és a morfémahatárok megállapításával foglalkoznak (pl. tövek és toldalékok alaki felosztása, magánhangzó-illeszkedés, allomorfia és homonímia stb.) (Laczkó, 2000: 37; Havas, 1974a: 25).

A morfológia a morfémák fajtáját, illetve a morfémák lexémává vagy szóalakká kapcsolódásának szabályszerűségeit vizsgálja. Az alaktan morfémaosztályokat állít, foglalkozik a különböző ragozási rendszerekkel és szóalkotási műveletekkel, valamint a szófajisággal (Laczkó, 2000: 37). A magyar-észt morfológiai összevetés az igék, igenevek, főnevek morfológiájával foglalkozik.

Azokkal a jelenségekkel, ahol a morfológia a szintaxissal érintkezik, a morfoszintaxis elemzi. Területéhez tartoznak többek között a szóösszetételek, a névelők, a névmások, az analitikus névszói szerkezetek.

Szintaktikai szinten az értekezés írója a következő problémásabb területeket érinti: a birtoklás kifejezése, az egyeztetés és az igei vonzatok kérdésköre.

A lexikai szinten elkövetett hibák nem okoznak a kommunikációban súlyos zavarokat, mégis vannak olyan jelenségek, amelyek figyelmet érdemelnek. Fontos már a nyelvtanulás elején a gyakrabban használt szavak alapjelentéseinek feltárása, illetve a szinonimákban láttatás (Banó, 1972: 137).

A hibaelemzéses vizsgálatot 2006 óta az anyaggyűjtés folyamatossága jellemezte. Az észt nyelvet tanuló hallgatók populációja kicsi, így a releváns adatmennyiség eléréséhez több évre volt szükség. A kutatás kidolgozott kutatási terv alapján zajlott: a magyarországi adatgyűjtéssel párhuzamosan észtországi adatgyűjtés is folyt, mivel a korábbi elképzelések

szerint az Észtországban magyar nyelvet tanulók írásos nyelvhasználatának hibaelemzéses vizsgálatát is elvégeztem volna. A két hibaelemzés eredményeinek összevetése azonban még várat magára – ezt az értekezés terjedelemeire vonatkozó előírásai sem teszik lehetővé.

A kutatás empirikus és szinkronitás jellemzi – az elsődleges kvalitatív vizsgálat konkrét adatokon alapult és a jelenlegi nyelvhasználatot vizsgálta. Az adatelemzés, majd ennek gyakorlati alkalmazása induktív módon történt – a szerző részjelenségekből kiindulva állapította meg azokat az általános törvényszerűségeket, amelyeket a majdani gyakorlókönyv feladatsoraiban fel lehet használni.

A minta reprezentatív: az értekezés írója 109 írásbeli munkát (nyelvtani és/vagy lexikai tesztek, kötött és szabad fogalmazásokat, nyelvtani témazárókat, szókincs-ellenőrző feladatokat) vizsgált meg, amelyek lehetővé tették a releváns következtetések levonását. Az anyaggyűjtést követően két nagy csoportot lehetett felállítani: az első csoport 1-1,5-2 éve (29 fő, 69 írásbeli munka), a második csoport 3-4 éve tanulta az észt nyelvet (19 fő, 40 írásbeli munka). A két tudásszint megkülönböztetését az észt nyelvben elért eredmények indokolják. A szerző a hibaelemzést is differenciáltan végezte, hiszen a leendő gyakorlókönyv anyagát is hierarchikusan kell felépíteni.

A kutató személye (az értekezés írója) a kutatást nem befolyásolta, az írásbeli megnyilatkozások során a vizsgálatot végző személy egyszer sem volt jelen. A kutatás három helyszíne (Szombathely, Debrecen, Budapest), az ott végzett oktatómunka, az oktató személye és módszerei nem játszottak szerepet az értékelésben.

A hibaelemzés során a következő lépések követték egymást:

- a) Nyelvi adatok gyűjtése (írásban elkövetett hibák gyűjtése) – habár egy rövid időtartamon belül a szóban elkövetett hibák jóval nagyobb számot mutatnak az írásban jelentkező hibákhoz képest, az így összegyűjtött adatmennyiség is releváns a kutatás szempontjából.
- b) Hibaazonosítás – az írott nyelvhasználat során kisebb az ún. tévesztés (*mistake*) lehetősége, hiszen van idő átgondolni a leírtakat. A rosszul megválasztott forma ily módon csaknem minden esetben hibaként definiálható. A célnyelvi normától való elhajlást a szerző minden esetben hibaként értelmezte.
- c) Hibatipológia – az azonosítást a hibák osztályozása követte nyelvi szintek szerint (morfofonológiai, morfológiai, morfoszintaktikai és szintaktikai hibák inter- és intralingvális aspektusból). A nyelvi szintek szerinti osztályozás megkönnyítette az adathalmaz felosztását, segített kiszűrni az ismétlődő hibákat.

- d) Hibák értékelése – a hibatipológia felállítása lehetővé tette, hogy a hibákat produktívan tudjuk a későbbiekben felhasználni. A tanuló számára az értékelés lehetőséget ad arra, hogy az ismétlődő hibákat a nyelv bármely szintjén kiszűrje és önkorrekción végezzen.

3. Hipotézisek

- a) A magyar és az észt nyelv kontrasztív elemzése rávilágít azokra a részrendszerekre, ahol potenciálisan nagyobb a hibázás lehetősége.
- b) A célnyelv minden szintjén számolhatunk anyanyelvi és finn nyelvi hatásokkal – mivel a magyar és az észt nyelv morfológiailag igen gazdag, ezen a nyelvi szinten, valamint a morfológiával szomszédos szinteken, a morfofonológia és a morfoszintaktika területén a hibák gyakoribbak.
- c) A hibák téves hipotézisalkotásokat tükröznek (köztes nyelv), amelyek paradigmaticusan és szintagmaticusan is elhelyezhetők a forrás-, illetve célnyelv struktúráiban (inter- és intralingvális hibák). A köztes nyelv a tanulásra fordított idő előrehaladtával egyre inkább megközelíti a célnyelvi részstruktúrákat, így haladó szinten egyre kevesebb inter- és intralingvális hiba várható.
- /d) A gyakorlókönyv rendszeres használata hozzájárul a stasztikailag rögzített hibák csökkentéséhez. (Ezt majd a későbbi gyakorlat fogja igazolni vagy cáfolni.)/

4. Az értekezés felépítése

Az értekezés négy nagy fejezetre tagolódik: az *első rész* a kutatás tudományos kapcsolódásaival foglalkozik (alkalmazott nyelvészet, nyelvdidaktika, nyelvtipológia és areális nyelvészet, kontrasztív nyelvészet, pszicholinvisztika), a *második fejezet* nyelvi szintekként (morfofonológiai, morfológiai, morfoszintaktikai, szintaktikai és lexikai szintekként) mutatja be a magyar és az észt nyelv szerkezeti különbségeit és hasonlóságait. A *harmadik nagy szakasz* az észt mint idegen nyelv hibaelemzéses vizsgálata, követve a kontrasztív elemzés során felállított nyelvi szinteket. A *negyedik fejezetben* a szerző vázolja egy észt gyakorlókönyv felépítését, feladattípusait, amelyek a hibaelemzéses vizsgálat eredményeire támaszkodnak.

Minden nagy szakaszt egy részösszefoglalás követ. Az utolsó összefoglalás egyben az értekezés elején megfogalmazott hipotézisek bizonyítása, illetve cáfolata, valamint felvázolja a kutatás által a nyelvoktatásban hasznosítható eredményeket.

5. Az értekezés új tudományos eredményei

- Az értekezés szerzője elsőként végzett átfogó magyar-észti kontrasztív vizsgálatot, amely érintette a két rokon nyelv morfofonológiai, morfológiai, morfoszintaktikai, szintaktikai és lexikai struktúráit.
- Magyarországon elsőként vizsgálta a szerző az észti mint idegen nyelv elsajátításának folyamatát hibaelemzéssel. A hibaelemzés a kontrasztív vizsgálat része, amely a potenciális nehézségek feltárásán túl tényleges adatokkal szolgál a köztes nyelvről.
- A magyar-észti kontrasztív analízis és a hibaelemzéses vizsgálat eredményei egy olyan gyakorlókönyv létrehozását teszik lehetővé, amely nemcsak mint hiánypótló oktatási segédanyag jelenik meg a piacon, de az Észtországban magyar nyelvet tanuló hallgatók is rendszeresen használhatják tanulmányaik során.

6. Következtetés

Az észti mint idegen nyelv nyelvoktatási terminológia. Az észti mint idegen nyelv oktatása – a magyar mint idegen nyelvhez hasonlóan – számos specifikus vonással és a világnyelvektől eltérő feltételekkel rendelkezik.

A kontrasztív kutatás és a hibaelemzéses vizsgálat bebizonyította, hogy az észti nyelvben – a magyar nyelvhez hasonlóan (vö. Pléh, 2000) – a morfológiai és a szintaktikai szint, illetve ezek kapcsolódási területei a leghangsúlyosabbak; a mondatmegértéshez folyamatos alaktani és szintaktikai elemzést kell végezni. Az észti nyelv morfológiai nehézségeinek okai egyértelműen az alaktan paradigmatis gazdagságában és az agglutinációval járó szintagmatikus kapcsolatokban keresendők. A miénkhez hasonló erősen agglutináló észti nyelvben megfigyelt elsajátítási tapasztalatok relevánsak lehetnek a nyelvtanulásban.

Angol nyelvű tézisek

1. The objective and the subject matter of the thesis

The subject matter of my thesis is a Hungarian-Estonian typological-comparative research, which has been complemented with an error analysis. The error analysis studies are able to establish the base of a Estonian phrasebook. The typological-comparative research highlights not only the process of learners' hypothesis formation but also assists to form both the microlanguage (language texts exercises) and the metalanguage consistently in the phrasebook. In fact, the availability of teaching materials is scarce for the education of these minor Finno-Ugric languages. Any kind of educational materials will fill the gap in the market.

The reasearch study cannot be presumed universal in many respects: on the one hand, it is restricted to two Finno-Ugric languages, notably to Hungarian and Estonian, on the other hand, the Hungarian-Estonian comparative research as well as the error analysis based on them do not comprise all linguistic levels merely morphology, syntax, the related areas of the two and lexis. The comparative studies of Estonian and Hungarian "urge to determine such principles and approaches which would be unnecessary in case of the assessment of less complicated languages" (Havas, 1974, p. 23).

Over the past years, comparative linguistics has been concerned solely with investigations into the subsystems and systems of the two languages as well as transfer studies. In comparative studies new tendencies have been outlined towards performance, universally-based and interlanguage-approached reasoning systems as well as relating transfer and cognitivity. (Jónás, 2000). Studies have been launched to absorb into intra and interlinguistic errors in learner's language usage, learner's interlanguage, learning information buffers, the mental lexicon (the interaction of L1 and L2 words), learning strategies, language environment and motivation.

In addition, the typological approach in comparative studies has become widely advocated: grading the relevant laws and validity cycles of both languages then considered them in language teaching. (Dezső/Nemser, 1972, p.25).

The application of comparative linguistics findings in Hungarian-Estonian relations leads to the expansion of comparative studies. First, contrasting the two Finno-Ugric languages has not been supported by linguistics data in professional literature second, the functional and structural differences and similarities of the two related languages have

been proposed, in particular due to the common features shared by of the two related languages. (Nyirkos, 1972, p.73). My intention is not to contrast the two languages in an orthodox way but to highlight the two language systems with the assistance of Hungarian and Estonian linguistic occurrences, which have been supplemented with error analysis. Certain subsystems has been emphasized more intensively in the studies.

To conduct the research studies has also been approved by the practical revelation that there has been a growing interest towards Estonian in Hungary.

1.1. Typological studies

The two selected languages belong to the Finno-Ugric branch of the Uralic family of languages. Hungarian is the largest Finno-Ugric language considering the number of speakers, one of the Ugric languages. Estonian is a Finno-Ugric language belonging to the Finno- Volgaic branch of the Finno-Permic languages.

In the typological studies the areal linguistic element processes play a significant part which have been proved to appear due to strong German influence on both languages. The parallel linguistic development implied the mixture of types which caused changes primarily in Estonian less in Hungarian morpho-syntax and syntax. (Pusztay, 2001, p.11). As a result, several common features like inflections appeared in the basically agglutinative Hungarian and Estonian languages. However, the occurrence of inflections has not produced so many changes neither in Estonian nor in Hungarian language systems that we should deny the agglutinative description of the two languages.

1.2. Comparative studies

Comparative linguistics is presumed to be such a comparative method which merely " as opposed to monolingual method based on a single language is of interlingual character and depicts the accuracies and inaccuracies of two or more languages" (Balázs, 1989, pp.265, 268). The findings of comparative linguistics these days are massively integrated into diverse applications (Harden, 2006, p.56), therefore it can be successfully infiltrated into language teaching. (Banó, 1972, p. 133);

In the research it is crucial to establish how the tools of the two languages are related in the functional aspect. The author of the thesis approves the universal comparative linguistic approach that aims to synthesize between structural description and error

analysis: after having analysed comparative studies of Hungarian and Estonian language structures the author formulates hypotheses the verification of which is to be tested by error analysis. This material will contribute to categorize the content of the prasebook.

We fail to find a large number of examples of comparative studies of Finno-Ugric languages in Hungary. There is an opportunity for linguists to give papers on comparative study results at outstanding conferences on major Finno-Ugric languages on Hungarian-Finnish, Hungarian-Estonian, or Finnish- Estonian relations.

Comparative studies in Estonia place primarily Finnish and Russian in the focus of their studies. The main reason for this is the measure of close relatedness (in Estonian-Finnish relations) or Estonian in minority language teaching (in Estonian Russian relations). Large-scale papers concentrating on comparison of Estonian and Hungarian were published by Anu Nurk (*Ungari ja eesti verbirektsioonide kontrastiivne analüüs*, 1995) and Tiina Rütmaa (*Ungari el-verbiprefiksi vastetest eesti keeles*, 1998) The Department of Estonian as a foreign language at Tartu University (Eesti keele võõrkeelena osakond), as well as Estonian Institution and Culture at Tallin University (Eesti Keele ja Kultuuri Instituut) have been involved in the disciplines of Estonian as a foreign language.

In comparative language studies a new element has emerged besides the source language and the target language as components to investigate notably the learner's "competence of the target language". (Dezsó/Nemser, 1972, p.31), that is the content in the course of dynamic and changeable process of language acquisition series of systems between the source and target languages. Studies on the interlanguage (*Interim(s)sprache* (Raabe, 1974), *Lernersprache, learner language, interlanguage* (Selinker, 1972), *approximative systems* (Nemser, 1971), *transitional competence* (Corder, 1967) make it possible to explore the in-depth typological features of source and target languages as well as to pinpoint the principles of the language acquisition process.

1.3. Error analysis

The author of the thesis regards error analysis (*Fehleranalyse, Fehler-linguistik, error analysis*) as a tool to facilitate teaching grammar to a large extent – the errors as the products of target language hypothesis encourage learners to develop communicative competence, reading comprehension and text reconstruction skills. Errors are viewed as parts of the source and target language subsystems paradigmatically and syntagmatically,

the elements of the interlanguage between source and target languages, the error is the interlanguage itself.

Error analysis is assumed to be the component of the comparative research study which investigates into potential difficulties and further highlights accurate dataset about the language acquisition process. Research questions of the error analysis study I aim to respond include 1. Where can the structural points that differ in the source and target language systems be found? 2. What forms of the target language are referred to exceptions to the rule and are noted ambiguous in the paradigm systems?

Collecting items, identifying and classifying errors are served to establish a basis for compiling a prospective future phrasebook.

2. Method and process of the research

To conduct a typological-comparative study of Estonian and Hungarian has been particularly justified by the formerly outlined typological relatedness and the total lack of comparative studies of the two related languages. The comparative studies which have contrasted the morpho-phonological, morphological, morpho-syntactical, syntactical and lexical subsystems of the two languages that are estimated to be identical the functional approach has been implied.

The research of the phonological-phonetical level emerges to be irrelevant in the light of a comparative-typological research.

The branch of morpho-phonology comprises those morphology-based phonological observations which are concerned with the phonological structure of morphemes and determination of morpheme borders (eg. formal classification of stems and inflections, vowel agreement, allomorphs and homonymy etc) (Laczkó, 2000, p.37; Havas, 1974a, p. 25).

Morphology deals with the range of morphemes types, as well as claiming the laws how morphemes formulate lexemes and words. Word formation classifies morphemes, it is involved in diverse inflections systems, word formation tasks and parts of speech. (Laczkó, 2000, p. 37). The Hungarian-Estonian morphological comparison focuses on the morphology of of verbs, participles and nouns.

The phenomena where morphology overlaps syntax are analysed by morpho-syntax. This field includes compounds, articles, pronouns and analytical noun phrases among others.

The author of the thesis is engaged in the following controversial fields at syntax level: possessive, coordination, the question of verb patterns.

Errors committed at lexis level do not cause serious gaps in communication, yet there are certain phenomena that are worth paying considerable attention to. It is crucial to reveal the base meaning of the most frequently used words as well as to display synonyms even at beginner's level. (Banó, 1972, p. 137).

Error analysis studies have been characterized by constant collection of language items since 2006. The circle of learners of Estonian is not presumed to be populous, consequently the relevant amount of data requires several years to collect. The investigation has been carried out on the basis of a research plan: simultaneous data collection was underway both in Hungary and in Estonia. Initially, I intended to analyze language use in written papers of learners of Hungarian in Estonia as well. Nevertheless, the comparison and contrast of findings of the two error analyses are still to come, its size will not comply with the limitations of the thesis anyway.

Studies have featured empirical and synchronized characteristics - primary qualitative research is based on real language items and focuses on present-day language use. Data analysis then its practical application have taken place in an inductive manner - the author has reached the conclusion derived from secondary phenomena to generate universal rules that can be incorporated in the series of exercises in a prospective phrasebook.

The sample is considered of representative character, the author of the thesis has evaluated 109 written papers (testpapers, compositions), which have provided material to draw relevant conclusions. After having collected linguistic items learners could be arranged into two major groups, the first group has had 1-1,5 - 2 years (29 people, 69 written papers) the second group has had 3 - 4 years language learning experience in Estonian (19 people, 40 written papers). To set two levels of knowledge was supported by their results in Estonian. The author has further differentiated the error analysis as well, since the material of the potential future phrasebook should be graded hierarchically.

The personality of the researcher (the author of the thesis) has not had any influence on the studies since the author has not attended any occasions during the completion of written papers. The three locations of the investigation (Szombathely, Debrecen, Budapest), the educational work done there, the tutor's personality and methods have played no part in the course of the assessment.

While carrying out error analysis the following steps closely followed one another:

a. Collecting linguistic data (errors committed in written papers) – in fact, errors made in spoken language largely exceed the numbers compared to written language for a time, yet the data collected this way are assumed relevant in terms of the research.

b. Identification of errors - in written language there is less chance of making so called mistakes since hence, learners can take their time to ponder about what has been written. Badly selected forms can be defined errors in almost each case. Inclination to norm in the target language has been labelled as error in each case by the author.

c. Typology of errors - identification of errors has been followed by classification of errors due to language levels (morpho-phonological, morphological, morpho-syntactical and syntactical errors assessed in interlingual and intralingual aspects). Categorisation at language levels has facilitated to group mass data and to assist to spot frequently occurred errors.

d. Evaluation of errors – to determine the typology of errors has contributed to make use of errors in a productive way at a later time. It is vital for learners to be able to identify errors at any language levels and to make self-correction.

3. Hypothesis

- The comparative analysis of the Hungarian and the Estonian languages sheds light on the subcategories where there is more potential to commit errors
- One can assume the impact of the first language at all linguistic levels, since both Hungarian and Estonian abound in morphological richness as well as in morphology-related levels like morpho-phonological and morpho-syntactical fields where inaccuracies occur more frequently
- Errors reflect false hypothesis production (interlanguage) which can be incorporated in the source and the target language structures (inter and intralingual errors) paradigmatically and syntagmatically
- It is noted that the intense use of the phrasebook is to contribute to decrease the amount of statistically registered errors (it is to be verified or refuted in future practice)

4. Structural features of the thesis

The thesis comprises four fundamental chapters: the first part is engaged in the related scientific fields of the investigation (applied linguistics, linguistic didactics, linguistic

typology, areal linguistics, comparative linguistics and psycholinguistics), the second draws a detailed picture of the structural differences and similarities between Hungarian and Estonian at linguistic levels (morpho-phonological, morphological, morpho-syntactical, syntactical and lexical levels). The third major part takes a closer look at the error analysis research of Estonian as a foreign language strictly following the linguistic levels determined by the comparative analysis. In the fourth chapter the author gives a broad outline of the content, exercise types of a Estonian phrasebook based on the findings of the error analysis research.

At the end of each chapter the conclusion has been drawn. The final outcome is viewed as the proof or rejection of the hypothesis tested initially in the thesis as well as the reflection of practical uses applicable in the language teaching process supported by the investigation.

5. Novel scientific findings of the thesis

- It is the author of the thesis who first carries out overall Hungarian-Estonian comparative studies and is engrossed in the morpho-phonological, morphological, morpho-syntactical, syntactical and lexical structures of the two related languages.
- It is the first time that an author focuses on the language acquisition process of Estonian as a foreign language by the method of error analysis. Error analysis is considered to be the part of the comparative studies which not only does investigate into the potential difficulties but also provides actual data on the interlanguage
- The findings of the Hungarian-Estonian comparative studies and the error analysis result in compiling a bilingual phrasebook which is lacking in the market of teaching materials as well as learners of Hungarian in Estonia will be able to opt to use it during their studies.

6. Conclusion

Estonian as a foreign language is a linguistic term. Teaching Estonian as a foreign language parallel to Hungarian as a foreign language provides distinctive features and differentiating principles unlike major world languages.

The comparative studies and the error analysis have proven that in Estonian similarly to Hungarian (Pléh, 2000) morphology, syntax and the related levels of the two are the most

crucial fields, comprehension of sentences requires constant analysis of the form and syntax. It can be stated that the reason for morphological difficulties in Estonian is due to the richness of its paradigmatic forms and syntagmatic relationships related to its agglutinative character. Observations made on language acquisition of Estonian which is of similar extensive agglutinative character to our language might be relevant in language learning.

Irodalom

- Ahi, Helve – Pesti, Mall (2005): *E nagu Eesti. Eesti keele õpik algajatele*. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Ahi, Helve – Pesti, Mall (2006): *T nagu Tallinn. Eesti keele õpik kesktasemele*. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Antal László (1961): *A magyar esetrendszer*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Antal László (1977): *Egy új magyar nyelvtan felé*. Budapest: Magvető Kiadó.
- Antal László (2005): *A formális nyelvi elemzés. A magyar esetrendszer*. Bicske: Szak Kiadó.
- Balázs János (1989): Az egybevető (kontrasztív) módszer alkalmazásának lehetőségei. In: Balázs János (szerk.): *Nyelvi rendszer és nyelvhasználat*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Banó István (1972): A lexikai kontrasztivitás néhány oktatásmetodikai problémája. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Bárczi Géza (1975): A magyar nyelv jelleme. In: Magyar Nyelv, LXXI. évfolyam, 3. szám, 257-268.
- Bárdos Jenő (1989): A legismertebb módszerek az idegen nyelvek tanításában. In: *A Hungarológia Tanítása*, 3. évf. 5-6. sz. 88-137.
- Bárdos Jenő (2000): *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Bausch, Karl-Richard – Raabe, Horst (1978): Zur Frage der Relevanz von kontrastiver Analyse, Fehleranalyse und Interimsprachenanalyse für den Fremdsprachenunterricht. In: Wierlacher, Alois – Eggers, Dietrich – Engel, Ulrich – Krumm, Hans-Jürgen – Picht, Robert – Wahrig, Gerhard – Bohrer, Kurt-Friedrich (eds.): *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache*. Bd. 4, Heidelberg: Groos.
- Bausch, Karl-Richard – Christ, Herbert – Hüllen, Werner – Krumm, Hans-Jürgen (szerk.) (1991): *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen – Basel: Francke.
- Bertók Imre (1972): A magyar és a szlovák nyelv kontrasztivitásai. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Bierwisch, Manfred (1970): Fehler-Linguistik. In: Linguistic Inquiry 1: 397-414.

- Bodolay Géza (1991): A magyar mint idegen nyelv (vita). In: Giay Béla (szerk.): A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Bors Lídia – Nikolov Marianne – Pércsich Richárd – Szabó Gábor: A pécsi nyolcadik osztályosok idegen nyelvi tudásának értékelése. In: Magyar Pedagógia 99. évf. 3. szám, 289–306.
- Bujdosó Iván: A nyelvtudás szintjei, szerkezete. – www.geocities.com/bujdosoivan/szintb.htm (2009. 07. 12.)
- Corder, S. Pit (1967): The Significance of Learners' Errors. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 5: 161-170.
- Corder, S. Pit (1973): *Introducing Applied Linguistics*. Harmondsworth: Penguin Books.
- Corder, S. Pit (1986): *Error analysis and interlanguage*. Oxford: Oxford University Press.
- Csire Márta (1996): Helyjelölő esetek az észtben és a magyarban. In: *Folia Estonica IV/Colloquia Contrastiva III, Savariae (Szombathely)*, 7–26.
- Davies, Helen – Csire Márta – Ilves, Marju (2003): *Kezdők észt nyelvkönyve*. Budapest: Holnap Kiadó.
- Décsy Gyula (1973): *Die linguistische Struktur Europas. Vergangenheit – Gegenwart – Zukunft*. Wiesbaden.
- Deme László (1972): Funkcionális kiindulás a kontrasztív vizsgálódásban. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Dezső László (1975): A magyar nyelv típusa. In: *Magyar Nyelv*, LXXI. évfolyam, 3. szám, 268-274.
- Dezső László – Nemser, William (1972): Tipológia és kontrasztív nyelvészet. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Dressler, Wolfgang (1972): Textsyntax und Allegro-Regeln – zwei vernachlässigte Probleme der kontrastiven Grammatik. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Éder Zoltán (1991): A magyar mint idegen nyelv diszciplináris helye. In: Giay Béla (szerk.): A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Eesti Õigekeelsussõnaraamat* ÕS 2006. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

- É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter (2003): Új magyar nyelvtan. Budapest: Osiris Kiadó.
- Erdei Gyula (2002): Nyelvdidaktika és fordításdidaktika. In: Feketéné Silye Magdolna (szerk.): *Porta Lingua-2002. Szaknyelvoktatásunk az EU kapujában.* Debrecen: Debreceni Egyetem, 100-106.
- Erelt, Mati (2003): Estonian Language. In: *Linguistica Uralica, Supplementary Series, Vol. 1.* Tallinn: Estonian Academy Publishers.
- Erelt, Mati – Erelt, Tiiu – Ross, Kristiina (2000): *Eesti keele käsiraamat.* Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Forgács Erzsébet (2003): A kódváltás, a transzfer, az interferencia és a mentális lexikon kérdéséhez magyar-német kétnyelvű beszélők megnyilatkozásaiban. In: *Modern Filológiai Közlemények, 5. évfolyam, 2. szám, 20-41.*
- Fries, C. C. (1945): *Teaching and Learning English as a Foreign Language.* Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Gatenby, E. V. (1944): *English as a Foreign Language. Advice to non-English Teachers.* London: Longmans.
- Giay Béla (szerk.) (1991): A magyar mint idegen nyelv fogalma. *Hungarológiai ismerettár 6.,* Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Ginter Károly (1991): A magyar mint idegen nyelv (vita). In: Giay Béla (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6.* Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Ginter Károly (1972): Az igenevek néhány problémája a magyarnak idegen nyelvként tanításában. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás.* Budapest: Tankönyvkiadó.
- Haader Lea (2003): A középmagyar kor. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Haarmann, Harald (1976): *Aspekte der Arealtypologie.* Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Hajdú Péter (1981): *Az uráli nyelvészet alapkérdései.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Haugen, Einar (1953): *The Norwegian language in America: a study of bilingual behavior.* 2 vols. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Harden, Theo (2006): *Angewandte Linguistik und Fremdsprachendidaktik.* Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Harris, Zellig (1954): Transfer grammar. *International Journal of American Linguistics* 20. 259-270.

- Harris, Zellig (1951): *Methods in Structural Linguistics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Havas Ferenc (1974a): Az észti nyelv tipológiai hovatartozásának problémája. In: Nyelvtudományi Közlemények 76., 1-2. szám, 23-36.
- Havas Ferenc (1974b): A magyar, a finn és az észti nyelv tipológiai összehasonlítása. Nyelvtudományi Értekezések 85, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hegedűs József (1972): Egyenértékűség és egybevető elemzés. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Hegyi Endre (1991b): A modern nyelvtudomány és a korszerű nyelvoktatás. In: Giay Béla (szerk.): A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Hegyi Endre (1991a): Hogyan tanítsuk idegen nyelvként a magyart? A vonzatközpontú nyelvoktatás és módszere. In: B. Nádor Orsolya (szerk.): A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai Ismerettár 6. Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Hell György (2000): Grammatikák és alkalmazott nyelvoktatás. In: Modern Filológiai Közlemények, II. évfolyam, 1. szám, 65-84.
- Herman József (1990): Beszámoló a magyarországi alkalmazott nyelvtudomány helyzetéről. In: Szerdahelyi István (szerk.): *Alkalmazott nyelvészeti alapfogalmak*. Tanulmányok, szemelvények. Kézirat. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Honti László (2000): A magyar mint „európai” nyelv — mit kellene ezen érteni? In: Magyar nyelvjárások XXXVIII. 187-196. Magyar Nyelvtudományi Tanszék 2000. évkönyve, Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó, 1972
- Ilves, Marju (2005): Eesti keele passiivilauseste vasted ungari keeles ilukirjanduse korpuse põhjal (magiszteri dolgozat). Tartu: Tartu Ülikool.
- Jakó Géza (1973): *Észti-magyar-orosz nyelvkönyv*. Tallinn: Valgus.
- Jónás Frigyes (1990): A magyar mint idegen nyelv. In: Szerdahelyi István (szerk.): *Alkalmazott nyelvészeti alapfogalmak*. Tanulmányok, szemelvények. Kézirat. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Jónás Frigyes (2000): Kontrasztív szemantika a nyelvpedagógiában. Szakmai Konferencia az ELTE BTK-n 2000. október, előadás.

- Juhász János (1975): Elmélet és gyakorlat a nyelvek szinkrón egybevetésében. In: Magyar Nyelv, LXXI. évfolyam., 1. szám, 29-35.
- Juhász János (1970): *Probleme der Interferenz*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kálmán Béla (1981): A magyar nyelv európaisága. In: Magyar Nyelv 77., 129–136.
- Kálmán Béla (1987): Analitikus és szintetikus fejlődés a magyar nyelv történetében. In: Magyar Nyelv, LXXXIII. évfolyam, 4. szám, 461-466.
- Kasper, Gabriele (1981): *Pragmatische Aspekte in der Interimsprache: eine Untersuchung des Englischen fortgeschrittener deutscher Lerner*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Keresztes László (2002): Finnugor kontrasztív nyelvészeti elemzések. In: Folia Uralica Debreceniensia 9. Debrecen.
- Keszler Borbála (szerk.) (2000): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Keszler Borbála (2000): A szavak tótani besorolásának problémái. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiefer Ferenc (2001): Az alkalmazott nyelvészet fogalma, területei. In: Alkalmazott nyelvtudomány, I. évfolyam 1. szám.
- Kiefer Ferenc (szerk.) (2003): *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kiefer Ferenc (2003): Alaktan. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kingisepp, Leelo – Kitsnik, Mare (2008): *Avatud ukсед. Eesti keele õppekomplekt kesk- ja kõrgtasemele*. Tallinn: TEA Kirjastus.
- Kippasto, Anu – Nagy Judit (1995): *Észt nyelvkönyv*. Miskolc: Bíbor Kiadó.
- Kippasto, Anu – Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (1997): Magyar-észt vonzatszótár. Ungari-eesti reksioonisõnastik. Tartu: Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estoniae. (Internetverzió: <http://www.©.ee/Ural/UERS>)
- Király Péter (1972): Megnyitó – 'Az élő nyelvek összevető nyelvtanainak elvi és gyakorlati kérdései' című konferencia megnyitó beszéde. 1971. október 14-16., Pécs. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Kis Tamás (1995): Alaktan. Előadássorozat a Kossuth Lajos Tudományegyetem magyar szakán. Debrecen.
- Kiss Jenő (1995): *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó.
- Kleines Wörterbuch sprachwissenschaftlicher Termini* (1985) Conrad, Rudi (szerk.) 3. kiadás. Leipzig.

- Krashen, Stephen D. – Terrell, Tracy D. (1983): *The Natural Approach – Language Acquisition in the Classroom*. New York: Pergamon Press.
- Kreinin, Lea (2004): Ungari partikkelverbid ja nende vastsed eesti keeles. Magyar igerkötös igék és észet megfelelők (magiszteri dolgozat). Tartu: Tartu Ülikool.
- Kugler Nóra (2000): Az igeragozás. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Laczkó Krisztina (2000): Az alaktan tárgya és alapkategóriái. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Lado, Robert (1957): *Linguistics across cultures: applied linguistics for language teachers*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Lanstyák-Simon (szerk.) (1998): *Tanulmányok a magyar-szlovák kétnyelvűségről*. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Lavotha Ödön (1960): *Észet nyelvkönyv*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Lengyel Zsolt (1996): Finnugrisztika – pszicholingvisztika – nyelvi univerzálék. In: *Folia Estonica* tomus IV., 33-37.
- Lengyel Zsolt (1999): *Az írás. Kezdet – folyamat – végpont. Az írástanulás pszicholingvisztikai alapjai*. Budapest: Corvina, Egyetemi Könyvtár, Alkalmazott Nyelvészeti Sorozat.
- Lewy, Ernst (1964): *Der Bau der Europäischen Sprachen*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Lotz János (1978): A kontrasztív nyelvészetről. In: *Szonettkoszorú a nyelvről*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Mach, Vladimir (1972): Anyanyelvi interferenciák a kiejtésben és a fonológiai rendszerek öszvető leírása. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Öszvető nyelvvizsgálat, nyelvtatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Magnuczné Godó Ágnes (2003): Hogyan válhat az írás a gondolkodás fejlesztésének eszközévé? In: *Iskolakultúra* 13., 93-99.
- Nádor O. (2003): Magyar nyelv – magyar mint idegen nyelv – Európai Unió. – <http://www.bbi.hu/dokumentumok/200311/Nador%20Orsolya.doc>. (2004. 05. 06.)
- Nagy Judit – Anu Kippasto (1992): *Észet szövegek (Magyar szakos egyetemi hallgatók számára)*. 2. javított kiadás. Miskolc – Debrecen.
- Nemser, William (1967): The predictability of interference phenomena in the English speech of native speakers of Hungarian. A magyar nyelv története és rendszere. In: *Nyelvtudományi Értekezések* 58. Budapest: Akadémiai Kiadó. 262-267.

- Nemser, William (1971): Approximative systems of foreign language learners. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 9: 115- 123.
- Nickel, Gerhard – Wagner, K. Heinz (1968): Contrastive linguistics and language learning. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 6: 3. 233-255.
- Nurk, Anu (1995): Ungari ja eesti verbirektsioonide kontrastiivne analüüs (magiszteri dolgozat). Tartu: Tartu Ülikool. Filosoofiateaduskond. Uurali keelte õppetool.
- Nurk, Anu (1996): On Hungarian, Finnish and German Equivalents to the Estonian Affixal Adverb *ära*. In: SCLOMB und Mittel-Europa. Szombathely: Savaria University Press, 63-81.
- Nurk, Anu – Pusztyai János (1993): *Észt-magyar kisszótár*. Szombathely: Savaria University Press.
- Nyirkos István (1972): A magyar-finn kontrasztív vizsgálatok néhány kérdése. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Papp Zsuzsanna (2003): Az ómagyar kor. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Peneva, Dennica (2005): Egyeztetési típusok a magyarban, a finnben, az észtnben és a lappban I. (Attributív szerkezetek). In: *Folia Uralica Debreceniensia* 12., Debrecen.
- Piaget, Jean - Inhelder, Barbel (2004): *Gyermeklélektan*. Budapest: Osiris könyvtár.
- Pléh Csaba (2000): A magyar morfológia pszicholingvisztikai aspektusai. In: Kiefer F. (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan. Morfológia*. 3. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Pride, John B. – Holmes, Janet. (szerk.) (1972): *Sociolinguistics*. Harmondsworth.
- Pusztyai János (2001): Egységesülési folyamatok Közép-Európa nyelveiben. In: *Egységesülési folyamatok Közép-Európa nyelveiben. (Igekötő-vizsgálatok)*. *Genius loci* 3, Szombathely, 9-29.
- Pusztyai János (1994): *Könyv az észtn nyelvről*. Szombathely: Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola.
- Pusztyai János – Rüditema, Tiina (1995): *Magyar-észtn kisszótár*. Szombathely: Savaria University Press.
- Pusztyai János – Rüditema, Tiina (2001): Az *el*-igekötő észtn megfelelői. In: *Egységesülési folyamatok Közép-Európa nyelveiben. (Igekötő-vizsgálatok)*. *Genius loci* 3, Szombathely, 35-61.

- Pusztay János (2003): *Közép-Európa: nyelvi konvergenciáját. Fejezetek a nyelvi egységesülés vizsgálatához*. Szombathely: Savaria University Press.
- Pusztay János (1994): A magyar és az észt nyelv összehasonlító vizsgálatához. In: *Észt–magyar összevetés*. Folia Estonica IV., Szombathely, 79–85.
- Pusztay János (1999): Kontrasztív/konfrontatív kutatások az uráli nyelvészetben. In: *A nyelv mint szellemi és gazdasági tőke II. A VIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia előadásainak gyűjteményes kiadása*. 1998. április 16-18. Szombathely, 85-91.
- Raabe, Horst (1974): *Trends in kontrastiver Linguistik*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Rácz Endre (1991): *Az egyeztetés a magyar nyelvben*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Rannut, Ülle (2004): *Astu sisse! Uusimmigrantide ettevalmistus eesti keeles õppimiseks. Õpetajaraamat*. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Rätsep, Huno (1970): Die Typen der verbalen Rektionsstruktur und die Sprachtypologie in Hinsicht auf das Estnische. In: *Theoretical Problems of Typology and the Northern Eurasian Languages*. Budapest, 129-134.
- Richards, Jack C. (szerk.) (1978): *Understanding Second and Foreign Language Learning*. Rowley, Mass.
- Riese, Timothy (1996): Észt-magyar tipológiai osztályozás: jelzői, határozói és tárgyi szerepben fellépő főnevesült igei szerkezetek. In: *Észt-magyar összevetés: a magyar-észt kontrasztív nyelvészeti konferencia előadásai* (Szombathely, 1994. augusztus 29-30.). Szombathely: Savariae, 87-103.
- Rüütmaa, Tiina (1998a): Ungari *el-* verbiprefiksi vasteid eesti ja kõrvutavalt soome keeles. In: *Folia Estonica V*, Szombathely.
- Rüütmaa, Tiina (1998b): Ungari *el-*verbiprefiksi vastetest eesti keeles. Tartu: Tartu Ülikool, Filosoofiateaduskond, Urali keelte haru.
- Rüütmaa, Tiina (1998c): *Észt-magyar társalgás*. Szombathely: Savaria University Press.
- Selinker, Larry (1972): Interlanguage. *International Review of Applied Linguistics in Language Teaching* 10: 209-231.
- Selinker, Larry (1992): *Rediscovering interlanguage*. London: Longman.
- Sima Ferenc (1972): A magyar és a szlovák igekötőrendszer szótani természetéről. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Siptár Péter (2003): Hangtan. A magánhangzó-harmónia. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *A magyar nyelv kézikönyve*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

- Skalička, Vladimír (1968a): Über die Typologie der finnisch-ugrischen Sprachen. In: CSIFU, Helsinki.
- Skalička, Vladimír (1968b): Zum Problem des Donausprachbundes. UAJb 40: 3–9.
- Stahl, Heinrich (2000): Anführung zu der estnischen Sprache. Tartu: Maarjamaa publications.
- Szarka László (2001): Államnyelv, hivatalos nyelv – kisebbségi nyelvi jogok Kelet-Közép-Európában. In: Szarka László, Nádor Orsolya (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Szépe György – B. Szöllösy Éva (1966): Az alkalmazott nyelvészet problémája. Magyar Nyelv 7. 1-2: 157-159.
- Szépe György (1963): Az egyeztetés kérdéséhez: Nyelvtudományi Értekezések, 40. sz. 355-359.
- Szerdahelyi István (szerk.) (1990): Alkalmazott nyelvészeti alapfogalmak. Tanulmányok, szemelvények. Kézirat. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Szili Katalin (1999): A grammatikáról másképpen. Új kérdések és válaszlehetőségek. In: Intézeti Szemle (Magyar Nyelvi Intézet) XXI/1-2: 16–21.
- Szóllósy-Sebestyén András (1991): A magyar mint idegen nyelv helye és szerepe a műszaki felsőoktatásban. In: Giay Béla (szerk.): *A magyar mint idegen nyelv fogalma. Hungarológiai ismerettár 6*. Budapest: Nemzetközi Hungarológiai Központ.
- Szűcs Tibor (1999): Magyar-német kontrasztív nyelvészet a hungarológiában. A magyar mint idegen nyelv és kultúra közvetítésében. Pécsi Nyelvészeti Tanulmányok 4. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Szűcs Tibor (2001): Az alkalmazott nyelvészet fogalma, területei. In: *Alkalmazott nyelvtudomány, I. évfolyam, 1. szám*.
- Szűcs Tibor (2005): Kontrasztok a nyelvten és a szókincs együttesében. In: *Journal of Teaching Hungarian as a 2nd Language and Hungarian Culture – A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata 1: 7-21*. Budapest: Balassi Bálint Intézet. – <http://bbi.netrix.hu> (2009. 04.16.)
- Takács Józsefné (1972): A birtoklás sajátos kifejezőmódjainak magyar-német összevető vizsgálata. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Tarone, Elaine (1995): *Focus on the language learner*. Oxford: Oxford University Press.
- Telegdi Zsigmond (1989): Nyelvelmélet és nyelvtipológia humboldti egysége. In: Balázs János (szerk.): *Nyelvi rendszer és nyelvhasználat*. Budapest: Tankönyvkiadó.

- Temesi Mihály (1972): A nyelvi rendszerek összevetésének területei és eljárásai. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Tóvölgyi Henrik (1972): A kontrasztív grammatika helye, szerepe az orosz nyelv oktatásában. In: Horváth Miklós – Temesi Mihály (szerk.): *Összevető nyelvvizsgálat, nyelvoktatás*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Török Ilona – Kreinin, Lea (1999): *Magyar-észti igekötős szótár*. Nurk, Anu – Seilenthal, Tõnu (szerk.): *Ungari-eesti prefiksverbide sõnastik*. Tartu: Bibliotheca Studiorum Hungaricorum in Estonia.
- T. Somogyi Magda (2000): *Toldalékrendszerezésünk vitás kérdései*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Végh Balázs (1990): A nyelvi interferenciáról. In: *Korunk*, 9. sz., 1197-1200.
- Víghné Szabó Melinda (1996): Az észti õ hang és a magyar ö hang vizsgálata és összehasonlító elemzése (jegyzet). Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem, Finnugor Tanszék.
- Viitso, Tiit-Rein (1990): Eesti keele kujunemine flekteerivaks keeleks. In: *Keel ja Kirjandus* 33, Tallinn.
- Weinreich, Uriel (1963): *Languages in Contact*. The Hague: Mouton & Co.
- Veskis, Leidi (1996): Adverbi ära vastettest ungari keeles. Über die Entsprechung des estnischen Adverbs ära im Ungarischen. In: *Észt-magyar összevetés. Folia Estonica IV*. Szombathely, 125-134.
- Wilkins, David Arthur (1974): *Second-language Learning and Teaching*. London: Oxford University Press.
- Zelliger Erzsébet (1999): Két pozsonyi könyv a kétnyelvűség kérdésköréből. In: *Magyar Nyelv XCV. évfolyam*, 4 szám.